

SOSYALİST POLİTİKA

ÜÇ AYLIK SOSYALİST DERGİ Eylül 1994 Sayı: 2

Birleşik Sosyalist Parti: Sosyalist Silkinış İçin Yeni Olanak

Devlete Yıkılan Siyaset **Metin Çulhaoğlu**

Leninist Örgüt ve Öncülük:
Güncel Görevler İçin Gerekli Bazı Hatırlatmalar **Uğur Özdemir**

Kitle Kültürü Üretimine Marksist Perspektifle
Yaklaşım İçin Giriş Saptamaları **İsmail Eroğlu**

Yeni Toplumsal Hareketler, Feminizim ve Siyaset **Filiz Toprak**

Türkiye'de Anarşistler: Apolitizmin Kısa Tarihi **Can Deniz**

**SOSYALIST
POLITIKA**

Sosyalist Politika Kitap Dizisi 2

SARMAL YAYINEVİ

Babıali Cad. Pak Han No: 16/4 Cağaloğlu - İstanbul

Ankara:

Konur Sok. 12/27 Kızılay

Tel: 418 39 50

İÇİNDEKİLER

Birleşik Sosyalist Parti:
Sosyalist Silkinış İçin Yeni Olanak /5 **Sosyalist Politika**

Devlete Yıkılan Siyaset /15 **Metin Çulhaoğlu**

Leninist Örgüt ve Öncülük /34 **Uğur Özdemir**

Sosyalist Demokrasi ve Proletarya Diktatörlüğü /47 **Semih Sercan - Selin Çağlar**

Kitle Kültürü Üretimine Marksist Perspektifle Yaklaşım İçin
Giriş Saptamaları /56 **İsmali Eroğlu**

Yeni Toplumsal Hareketler, Feminizim ve Siyaset / 71 **Filiz Toprak**

Türkiye’de Anarşistler: Apolitizmin Kısa Tarihi /80 **Can Deniz**

Gençlik ve Politika /86 **Çağlar Özgür**

Yeni Toplumsal Hareketler, Yeşiller ve Sosyalist Politika /92 **A. İlker Ege**

Taslaklar İçin Suçlama Matris Taslağı /99 **İ. Suphi Candemir**

Marjinallik: Alın Yazısı Değil /102 **F. Tikveşli**

Örgüt Sorunu Metodolijisine Doğru /106 **G. Lukacs**

BİRLEŞİK SOSYALİST PARTİ: SOSYALİST SİLKİNİŞ İÇİN YENİ OLANAK

Birleşik Sosyalist Parti'nin kuruluşu ile Türkiye'de sosyalist hareket yeni bir evreye, siyasal bir hareket olmanın olanaklarını zorlayacak bir kanala giriyor. Ancak, bu söylenenin hangi zemin ya da öncüler üstünde gerçekleşeceğinin vurgulanması gerekiyor. Çünkü, sosyalist hareketin silkinişi, genel ve özel tıkanıkların üstüne aynı anda çözücü tarzda gidilmesini gerektiriyor.

Bu konuda ilk söylenecek olan şudur: Türkiye'de sosyalist ideoloji, sosyalist kadro ve işçi sınıfı denkleminin ayakları ortadan kalkmıştır. Bunda, sosyalist hareketin ilk birikim döneminin kısıtlılıklarının da rolü vardır. Marksist teori-sosyalist ideoloji, sosyalist siyaset, sosyalist örgüt denkleminin geçmişte sağlıklı olarak kurulamaması, hatta bu denklemin asal unsuru ya da öncülü olan Marksist teori-sosyalist ideoloji alanının Marksist yönetsellikten yoksun oluşu, sosyalist hareketin dününü belirleyebilmiştir. Marksist bir bütünsellikten yoksun sosyalist hareket, daha çok uluslararası ideolojik belirlenimler ve güncelliklerle sınırlı dönemsel siyasallaşmalar yaşayabilmiştir. Uluslararası girdilerin ortadan kalkmasıyla ideoloji-kadro-sınıf arasında oluşan mesafeler, denklemin yeniden kurulmasını gerektirmektedir. Bir başka deyişle, Marksist düşüncenin siyasal pratiğe yönelik dolayımının örülmesi gündemdedir. Türkiye sosyalist hareketinin bölmelerinin, 12 Eylül yenilgisinin daha da ağırlaştırdığı iç teorik-tarihsel sorunları vardır. Sosyalist teori, olduğu kadarıyla aşırı sınırlanmış, kadroların içrek dağarcığında kalmıştır. Buna bağlı olarak sosyalist hareket, aslında çevresinde varolması gereken dış siyaset halkalarını eritmiştir.

Bu sorunu ağırlaştıran bir diğer girdi de sosyalist harekette kuşaklar arası kadro sürekliliğinin sağlanamamış olması, farklı kuşakların kendi avantaj ve dezavantajlarıyla yaıtılmış olarak birarada duruşlarıdır.

Tüm bunların bileşkesi, sol içi apolitizm ve sosyalist hareketin bütünsel bir ideolojik yapıya ulaşamamasıdır. Sosyalist hareketin bütün bu içsel sorunlarını besleyen bir diğer kaynak ise uluslararası gelişmelerdir.

Reel sosyalizmin çözülüşüyle birlikte dünyaya egemen olan sağ dalga, sosyalizmin kitleler nezdinde prestij kaybına, kadrolar nezdinde ise öncülük misyonundaki aşınmalara yol açmıştır. Bu aşınmanın ideolojik karşılıkları, tarihselciliğe karşı "tarihin sonu", ideolojiye

karşı "ideolojilerin sonu", kitlelerin siyasal ve toplumsal hareketliliğine karşı "bireycilik", üretimin toplumsallığına karşı lokalize edilmiş "küçük üretim birimleri"nin propagandası ve nihayet işçi sınıfını içi boşaltılmış "katılımcılık" araçlarıyla demokratizme yönlendirme söylemleriyle sosyalist kesime de yansımıştır.

Birlik Süreçlerinde Sosyalist Hareket

Sözünü ettiğimiz bütünselci yaklaşım eksikliğini, tek tek bölmelerden hareketle, Türkiye sosyalist hareketinin, birlik süreçlerine yaklaşımında da görmek mümkündür. İkili özel birlik girişimleri bir yana –ki son derece azdır– 12 Eylül öncesinde birlik konusuna yaklaşım grupçuluk ve grupçulukla sakatlanmış bir iddialılıkla belirlendiğinden gündeme pek gelmiyor, geldiğinde bile geri plana düşüyordu. Eylem birliği, cephe vb. çağrıları ya da bu yöndeki tekil girişimler güncelcilik ile sınırlı idi; anti-faşist mücadele, "demokrasi güçleri"nin birliği vb. sınırlarını aşmıyordu. Bu sınırlılık, sosyalist hareketin o dönemki iddiasının da sınırlarını göstermektedir. İktidar perspektifinin bulunmayışı veya silikliği. İktidar perspektifinin bulunmadığı bir mekanda, daha önce değindiğimiz ideoloji-kadro-sınıf düzleminin sağlıklı biçimde kurulması da doğallıkla söz konusu olamazdı.

12 Eylül sonrasında ise, alınan ağır darbelerin eşliğinde kimi yakınlaşmalar sık sık yaşandı; temaslar kuruldu, bozuldu vb. İlk geniş birlik girişimi, 1982 Haziran'ında PKK, Devrimci Yol, TEP (Emekçi), SVP, TKEP, THKP-C/Acilciler, İşçinin Sesi ve Devrimci Savaş'ın oluşturduğu "Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi" (FKBDC) idi. Demokratik Halk Devrimi'ni hedefleyen bu girişim DHD dışında bir ortaklık noktası oluşturamamış, bahsettiğimiz denklemin bozulduğu bir ortamda yurtdışından direngen bir ses olarak kalmıştı. Ayrıca, iç sorunlar ve Devrimci Yol'un "cephe"nin merkezinin Orta Doğu'dan Avrupa'ya taşınması yolundaki girişimi ile FKBDC özel bir etkinlik göstermeksizin dağıldı.

FKBDC'nin dağılması ile aynı tarihlerde, 1984'te temasları başlayıp, 1986'da kendini gösteren, TKP, TİP, TSİP, TKEP, Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi ve Kürdistan Öncü İşçi Partisi'nin katılımıyla kurulan "Sol Birlik" ise, 12 Eylül'den çıkışın koşullarını reformcu "ulusal demokrasi" hedefine bağlayarak, sosyalist hareketteki güncelci çizginin derinleşmiş bir örneğini oluşturuyordu. TBKP'yi oluşturacak kadroların Türkiye'ye gelmeleriyle bu birlik de son buldu.

1986 sonrasında sosyalist harekette görülen görece canlanma ile birlikte 1980 sonrası fiililenen yeni ilişkiler kültürü, birlikte somut "eylemlilik" ve kapsamlı birlik girişimlerine yol açtı. Gelenek, İlk Adım, İşçiler ve Toplum, Yeni Aşama, Yeni Öncü, Zemin, Emek, Sınıf Bilinci çevreleri 1987'deki erken genel seçime "bağımsız sosyalist aday"lar ile katılmayı savundular. Sosyalistlerin seçimlere kendi bağımsız kimlikleriyle katılımı, "Türkiye sosyalist ve devrimci hareketinin kendi ideolojik ve siyasal bağımsızlığını kazanması sürecinin de bir parçası olarak görülmelidir" şeklinde açıklandı. 1989 seçimlerinde ise Çağdaş Yol, Emek, Gelenek, Hedef, İşçi Sözü, Sorun, Yeni Öncü, Yeni Yol, Siyaset ve Sınıf Bilinci çevresi "her türden burjuva ideolojisi ve partilerinden, reformizmden ve sosyal reformizmden ayrılmak ve kurtuluşun ancak sosyalizmde olabileceğini göstermek için "bağımsız adaylar"la seçime katıldılar. Aynı yıl Temmuz ayında, az sonra etrafıca

değineceğimiz "Birlik Tartışmaları Düzenleme Kurulu" (BTDK) adıyla anılan süreci başlatacak 18 imzalı deklarasyon yayınlandı(*). Yine 1991 seçimlerinde Deng, Devrim, Emeğin Bayrağı, İşçi Partisi Yolunda Politika (Gelenek, Emek ve K. Birlik), Kurtuluş, Komün, Newroz, Özgürlük Dünyası seçimlere "Devrimci Seçim Bloku" adı altında katıldılar. Ve bu arada "dergiler platformu" ya da daha özel türde kimi tekil eylem birlikleri de yaşandı; Irak savaşı sırasında Deng, Emeğin Bayrağı, Emek, Siyaset; Ocak 1992'de Nazım'ı anma gesesine yönelik olarak Emek, Gelenek, Kurtuluş, Oñ Eylül Yolu birliklikleri gibi...

BTDK'nın içindeki ayrışma sonucunda ise TBKP ve SBP'yi kuranlar bir tarafa, Gelenek, Hedef, İşçiler ve Politika, İktidar Yolu, Sosyalizm, Yeni Öncü ve bir kısım bağımsız sosyalist "Devrimci Sosyalist Blok" girişiminde yer almak üzere bir başka tarafta yer almışlardı. DSB'nin ardından Gelenek, K. Birlik ve bir grup TSİP'linin oluşturduğu "Devrimci Sosyalist İşçi Partisi Yolunda Bülten" adı altında dışa vurulan parti hazırlık faaliyetleri ve bu sürecin bir devamı olarak Gelenek, K. Birlik ve Emek ile devam eden "Açık devrimci işçi partisi" girişimi yaşandı.

Daha yakın dönemdeki süreç ise şöyle özetlenebilir:

Kurtuluş, Emek ve Emeğin Bayrağı arasındaki eylem birliği; Gelenek çevresi olarak 1992 Kasım'ında Sosyalist Türkiye Partisi (STP)'ni, kapatılması üzerineyse Sosyalist İktidar Partisi (SİP)'ni kurmamız; 1993 sonunda SİP'ten kopuşumuz... Aynı dönemde, 27 Mart seçimlerini arifesinde SBP, Kurtuluş ve Emek'in bir parti kuruluşu perspektifi ile "Birleşik Sosyalist Alternatif'i" oluşturmaları... Yeni Yol'un katılımı... Bu arada Sosyalist Politika olarak kendi organizasyonumuzu tamamlayıp Bildirge'yi(**) çıkarışımız... Nisan'da parti kuruluş perspektifinin uygunluğu itibarıyla BSA'ya katılmamız... 8 Haziran'da beş bileşen ve bağımsız sosyalistlerin katılımı ile Birleşik Sosyalist Parti (BSP)'nin kuruluşu...

Şimdi, buraya kadar sıraladığımız birlik girişimlerini ve birliklikleri ayrıştırabiliriz.

Gerek seçimler gerekse kimi özel tekil durumlarda birliklikler sol içi ilişkiler kültürüne olumlu katkılar yapmış olsa bile, bunlar tanımlanmamış, düzenlenmemiş, formsuz, çerçevesiz biraraya gelişlerle sınırlı kaldıkları veya bir araya gelişi sürekli kılıcı bir çerçeveye sahip olmadıkları için ne adı geçen birlikliklerde yer alan çevreler bütün güçlerini harekete geçirebilmişler, ne yapılan işler o güçlerin harekete geçmesi için gerekli motivasyonu sağlayabilmiştir. Sınırlı sayıda kadroların etkinlikleri olarak yaşanmıştır eylem birlikleri. 1991'deki "Devrimci Seçim Bloku"nun Bakırköy'de düzenlediği bir mitingde 11 çevrenin toplam katılımının en fazla 800'ü bulunduğu hatırlanabilir...

(*) Çağatay Anadol, Halil Berktaş, Korkut Boratav, Oral Çalışlar, Metin Çulhaoğlu, Necmi Demir, Gencay Gürsoy, Saim Koç, Ertuğrul Kürkçü, Celal Polat, Sezai Sarioğlu, Nail Satılğan, Mehmet Emin Sert, İskender Savaşır, Gülnur Savran, Sungur Savran, Saruhan Oluç, Şadi Özansü.

BTDK'de çevre olarak, Emek, Gelenek, Yeni Öncü (Kurtuluş), Hedef, İşçiler ve Politika, İktidar Yolu, Sosyalizm (Sınıf Bilinci), Sosyalist Birlik, İşçi Sözü, Devrimci Mücadele, TKP, TİP, TSİP çevreleri ile TEP, Toplumsal Kurtuluş çevrelerinden bazı sosyalistler ve herhangi bir çevrede yer almayan sosyalist aydınlar yer almışlardır.

(**) Sosyalist Politikada Açılım İçin Saptamalar Yönelimleri, Sosyalist Politika, Nisan 1994

Kuruçeşme ya da DSB Süreci

1989 Temmuz'unda 18 imzalı deklarasyonun yayınlanmasının ardından Ağustos ayında başlayan BTDK çalışmaları ise oldukça farklı bir değerlendirmeye tabi kılınmalıdır. 18 imzalı deklarasyon, "sosyalistler ve işçi sınıfının siyasal birliğinin hayati bir önem taşıdığını kabul eden ve bu alanda bugüne kadar girilmiş çabaların bir bölümünün sonuçsuz kaldığı, bir bölümünün yetersiz olduğu ve bir bölümünün de ideolojik ve programatik bakımdan, Marksizm ve işçi hareketinin yerel ve uluslararası kazanımlarının gerisine düştüğü kanısında olan ve soruna çözüm arama amacıyla bir araya "geliş" gerekçesinden hareketle "kapitalizmin temel toplumsal dayanağı olan burjuvazi ve mülk sahibi sınıfların egemenliğine son verilmesi", "işçi sınıfı önderliğinde bir toplumsal devrim", "sosyalistlerin örgütsel birliği, program ve demokratik merkezîyetçilik temeli", bu temel üzerinde eğilim farklılıklarının meşruluğu, "sosyalist demokrasi"nin "işçi sınıfının iktidarının siyasal biçimi" olduğu, global sorunların kaynağının esasen kapitalizm ve emperyalizm olduğu, "sınıfsız bir topluma doğru evrilen bir toplumun kurulması(nın) kadınların kurtuluşunun önkoşulu" olduğu, "enternasyonalizm" ilkeleri doğrultusunda "birlik amacına katkıda bulunmak üzere, aynı amacı paylaşanlarla birleşmeyi sağlayacak faaliyetleri düzenleyerek" "süreç içerisinde gerçekleştirilebilecek olan birliğin tarihsel ve teorik arka planını kurmak" gibi kapsamlı bir çerçeveye sahiptir.

BTDK çalışmaları, Devrim ve Demokrasi, Sosyalist Demokrasi, Türkiye'nin Sınıfsal ve Toplumsal Dinamikleri, Enternasyonalizm, Ulusal Sorun, Program, Birlik ve Parti konularındaki tartışmaları kapsadı. Tartışmalar sırasında bir kesim özde Gorbacovcu ve yenilenmeci tezleri dile getirmiş ve TBKP ile SBP'yi kurarak ayrıışmışlardı. Bir diğer eğilim ise genel olarak "toplumsal devrim" bağlamında devrimci bir konumlanışa sahip olmakla birlikte bu konumlanışın ve keza "reformizm ile ayrıışmanın" siyasal ve örgütsel karşılığını yaratmakta aceze uğruyor, açık parti örgütlenmesini sosyalist hareketin kadrolarını "heder edici" buluyor, Devrimci Sosyalist Blok'un kuruluşunu erken sayıp "Devrimci Sosyalist Blok için İleri" diyerek süreci güç ve eylem birliği olarak tanımlıyor, örneğin bir Devrimci Yol'u bu sürecin "olmazsa olmaz"ı derecesinde önemsiyordu. Böylece bir yıl süren BTDK tartışmalarının ardından 1990 Ağustos'unda oluşan Devrimci Sosyalist Blok girişimi de birkaç ay içinde sekteye uğruyor, tüm güç ve eylem birliği önermelerine rağmen siyasal ve örgütsel alandan uzak kalıyordu. O dönem bizim de içinde yer aldığımız Gelenek, Devrimci Sosyalist Blok'un kuruluşunun ilan edilmesini ve bu blokun açık partiye devinecek şekilde örgütlenmesini öneriyordu. Bu olmadı, benimsenmedi. Gelenek, o ana dek birlikte olduğu çevrelerle ilerde başka bir kulvarda birlikte olma dileğiyle Devrimci Sosyalist Blok girişiminden ayrıldı. DSB de bir süre sonra dağıldı.

Ardından, Gelenek, K. Birlik ve bir grup TSİP'li daha önce değindiğimiz parti çalışmalarını başlattı. Hemen ardından, TSİP'li grup sürecin öngördüğü çalışma biçimini ve içeriğini kaldıramadığından süreçten ayrıldı. Ancak, gene aynı dönemde Emek'le süren ilişkilerin olumlu gelişmesi sonucu, çalışmalar bir süre daha bu grubun da katılımıyla sürdü. "İşçi Partisi Yolunda Politika" adlı yayınlara parti oluşum iradesini yaymayı amaçlayan bu birlik girişiminin yayınlamayı düşündüğü "Deklarasyon"da başlıca şu tespitler yer alıyordu: "Mark-

sizm-Leninizm ilkeleri etrafında örülecek enternasyonal dayanışma hareketi"nin "Dünya halklarının yeni devrimci atılımlarına önderlik yeteneğini bir kez daha üreteceği", ül-kemizde çözümün, "kapitalizmi tüm sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldıracak ve toplumun her yönde özgür, yaratıcı, sosyalist örgütlenmesine yolaçacak bir siyasal ve toplumsal dev-rim", "demokrasi mücadelesinin, ancak böyle bir siyasal ve toplumsal devrim perspektifiyle yürütüldüğü ölçüde kalıcı başarılarla uluştuğunu" tarihsel olarak kanıtlandığı, "somut si-yaset, toplumsal eylemlilik ve örgütlenme düzlemlerinde yansımaları bulmayan, bir diğer deyişle dünyayı dönüştürme sürecine örgütlü bir iradeyle katılım sağlamayan Marksizm tar-tışmalarını gündemin dışında" görme, "sosyalist hareketin işçi sınıfı hareketiyle bü-tünleşmesi, birleşik örgütlü bir önderliğin oluşturulması ve açık kitle mücadelesi içinde si-yasal ve toplumsal devrim perspektifinin yaygınlaştırılması yolunda açık, devrimci işçi partisinin gerekliliği"... Ardından, şu önemli saptamalarda bulunuluyordu: "Bugün gelinen uğrakta bu parti:

"daha geniş sınıf ve kitle bağlarının oluşturulması anlamında *siyasal*,

"sosyalizme yönelik genel saldırının daha yaygın ve toplu biçimde cepheden göğüslenmesi anlamında *ideolojik*,

"kitlelerin zihinlerinin kuşatılıp esir alındığı en dış halkalardan başlayarak, bu zeminlerde verilecek karşıt mücadeleler bağlamında hem *ideolojik* hem de *kültürel*,

"Mücedelenin yeni evresini ve özelliklerini tanımlayıp, bu evreye ışık tutacak çerçeve ve il-kelerin oluşturulması anlamında teorik,

"Bilimsel sosyalistlerin daha üst düzeydeki birliğinin yolunu açması ve buna yönelik öncü işçi kadrolarının hazırlanması anlamında *örgütsel* görevlere, olanaklı en geniş katılımıla yanıt verebilecek bir araç özelliği taşımaktadır."

Daha bir dizi önemli saptamanın yer aldığı bu deklarasyon tam yayınlanma safhasındayken, parti kuruluş süreci, takvimi, kapsayacağı güçler vb. nedenlerle oluşan ayrılık üzerine, bir-likte faaliyetin bir belgesi olarak kamuoyuna yansıtılamadı. Deklarasyon, daha sonra, ay-rılığın hemen ardından Emek Dergisi'nde Kasım 1991 tarihli 26. sayısında yayınlandı.

Görüldüğü gibi yakın tarihimizde BTDK'nin ve Gelenek, K. Birlik ve Emek'in açık dev-rimci işçi partisi girişiminde önemli ve bugün de sahiplenilmesi gereken teorik, ideolojik, siyasal, örgütsel mesaj ve dersler vardır. Başlarda sözünü ettiğimiz denklemin kurulması çabalarına, en azından önsel bir çerçeve olarak, zaafılarıyla birlikte her iki girişimde de rast-lamak mümkündür. BTDK'nin kuruluşu bu konuya entellektüel düzeyde, açık devrimci işçi partisi girişimi ise bütün düzlemlerde bir hedefe, bir gerekliliğe işaret anlamında yaklaşmış ancak her iki girişim de hedeflediğinin gerisinde bir konumlanış sergilemiştir. BTDK, deyim yerindeyse "teorisist" bir saptama olarak kalmış, diğer girişim ise saptadığı ge-rekliliklere uygun bir ideolojik, siyasal, örgütsel konumlanış performansından uzak kalmıştır.

Yeni Koşullar ve Birleşik Sosyalist Parti

1992'den bu yana ne değişti?

Önce kendi adımıza, kendi cephemizden yanıt vereceğiz. Açık devrimci işçi partisinin ku-ruluş süreci, kuruluş takvimi, kapsayacağı güçler ve bunlara bağlı olarak programın ha-

zırlanma sürecine ilişkin oluşan ayrılık üzerine, önerdiğimiz takvimi uyguladık ve 1 yıl sonra STP'yi (ardından da SİP'i) kurduk. Öncelikle belirtilmelidir ki, bu deneyimiz o günün koşullarında, sosyalist hareket içinde açık bir devrimci parti girişimlerimizin sonuç vermemesi üzerine, sosyalist hareketi ileri bir noktaya taşımak, ivme katmak düşüncesiyle başlamıştır. En azından, açık bir parti ile, devrimciliğe halel gelmeden sürecin bütünselliğinin kurgulanabileceği gösterilmiştir. Yine bu deneyim de göstermiştir ki, sosyalist hareketi siyasal bir hareket düzeyine çıkaracak olan faaliyetler bütünü salt içe dönük pedagojik temelli bir kadro örgütlenmesi ile mümkün değildir. Süreç içerisinde teori, ideoloji ve program ile birlikte bütünleşerek aşılacağı varsayılan siyasallaşma sorunu, siyasal açılım kanallarının yakalanamamasıyla bu kez baştakinden daha üst bir içreklik düzeyine sıçramıştır. Kendi cephemizde yaşadığımız bu tıkanma, gerçekte, bugün BSP içinde yer alan diğer bileşenlerin kendi içlerinde de değişik düzeyler ve değişik projeler ekseninde yaşanmış, sonuçta bu tıkanmanın bilince çıkarılmasıyla aynı noktada buluşulmuştur. Örneğin SBP'de de somutlandığı gibi, yenilenmeciliğin doğrudan etkileriyle siyaset normlarının geride bırakıldığı bir partinin parti formundan da uzak kaldığı; seçim partisi, blok parti gibi önermelerin Türkiye sosyalist hareketinin gereksindiği örgütsel form ve siyasal karşılığı yaratamayacağı; diğer yandan ise en kapsamlı parti projelerininin, soldaki apolitizm nedeniyle gerçekleşmeyeceğinin netlikle görülmesi, BSP girişimine uzanılmasını sağlamıştır.

Bu noktada, Emek'ten yoldaşlarımızın Toplumsal Dayanışma Dergisi'nde, "Kurtuluş'un 'Sosyalist Demokrasi' tartışması, SBP'nin 'Demokratik Sosyalizm' tartışması ve Emek'in 'Birleşik İşçi-Emekçi Partisi' tartışması BSP oluşumunun teorik/ideolojik arka planını oluşturmuştur" şeklindeki saptaması, farklı yönelimleri taşıyan "iç" argümanların eklektik bir biçimde yanyana durduğu bir teorik/ideolojik arka planı kurgulamaktadır. Öncelikli olarak belirtilmesi gereken şey şudur: Birleşik bir partinin teorik-ideolojik arka planının oluşması "nasıl bir sosyalizm?" sorusuna ilişkin yanıtların eklektik biçimde biraraya getirilmesiyle değil, ideolojik-siyasal-örgütsel olanın siyaset pratiği içinde belli bir bütünsellikte yeniden kurulması ile olanaklıdır. Bu siyaset pratiği ve ona ilişkin önsel bütünlüklü yaklaşım, "nasıl bir sosyalizm" sorusunun meçhul yanıtlarıyla değil, yerelliğe ilişkin ideolojik-siyasal ekseninde (bir başka deyişle sınıfsal dinamikler içinde ve onların üzerinden) yapılacak çözümleme ve pratik ile tanımlanmalıdır. Bu anlamda Türkiye kapitalizminin, işçi sınıfının, emekçi dinamiklerinin ve bu eksenle bağlantılandırılacak diğer dinamiklerin siyaset pratiği içinde çözülmesi, "nasıl bir sosyalizm"den teorik-ideolojik ve siyasal düzeyde daha önceliklidir. Örneğin Sosyalist Politika bu yaklaşımı ile BSP'nin kuruluşunda yer almıştır. Ayrıca Türkiye sosyalist hareketinin yeniden yapılanma süreci böylesi bir bütünlük üzerine oturmalıdır. Ancak beş bileşen tarafından kurulan BSP'nin, eklektik ve üstelik BSP içinde "özel" bir gruplaşmayı da çağrıştıran bir kurgu ile tanımlanması bir başlangıç hassasiyeti olarak da yanlıştır. BSP değil ama BSA'nın ilk oluşumunun üç bileşene dayanması itibarıyla, belki BSA için dile getirilebilecek olan bu yanlış, gerçekte BSA'nın oluşum gerekçesini de gölgeler. Türkiye sosyalist hareketi, siyasal girişimlerine daha çok pratik siyaset üzerinden değer biçmek durumundadır. Teorik-ideolojik arka plan da daha çok bu değerin ifadelendiği bir içeriğe sahip olmalıdır. BSP'nin başarısı biraz da bu noktaya bağlıdır.

Birleşik Sosyalist Parti'ye Başlarken

Önceden de değinildiği gibi BSP Türkiye sosyalist hareketinin silkinışinde önemli bir kanalı oluşturuyor. Ancak bu konuda söylenenlerin alının boş kalmaması, yapılan çözümlerlerin "iyi niyet" biçiminde dile getirilen bir çeşit apolitizme dönüşmemesi için bu sürecin tüm cepheleri üzerinde soğukkanlı saptamaların yapılması gerekiyor. Bu çözümlerinin bir ayağı, bugün farklı bileşenlerden oluşan BSP'nin bu yapısının sürecin önünde oluşturabileceği engelleri ve yaratacağı olanakları belirleyip, bunların, saptanan amaçların gerçekleştirilmesi yönünde yeniden kurgulanmasını sağlamaktır.

Öncelikle "birlik-birliktelik gerekliliği" zemini aşılmalı, BSP bir yanı ile kendi dışına hitap ederken, BSP'ye dahil olabilecek sosyalistleri, oluşturmaya soyunduğu ideolojik-siyasal çerçeve ile de çekmeye çalışmalıdır. Program sorunu ve tartışmaları bir de bu bağlamda önem kazanmaktadır. İlk önce, BSP'nin bütün bir çerçevesi "sol"a açık olmalıdır. BSP'nin geleceği, kapılarının "sol"a açıklığında, bir diğer deyişle de programatik çerçevesinin "sol" içeriği ile belirlenecektir.

Yazının önceki bölümlerinde Marksist teorinin siyasal pratik alanı ile içiçeliğinin gerekliliği üzerinde durulmuştu. Bu gerekliliğin BSP tarafından yerine getirilmesinin önündeki önemli engellerden biri "ortalamacılık"tır. Bu tehlike, BSP'nin her somut yöneliminde ciddi gerilikliklere neden olabileceği gibi, programatik zeminde de önümüze çıkabilecektir. Gerek "bileşenlerin hassasiyetleri" adına, gerekse yasal düzlemi her yönüyle belirleyici bir veri olarak gözetme ve sınıf mücadelesini güncelcilikle sınırlı görme sonucunda BSP'nin ancak güncel gerekliliklerine yanıt verecek bir süreç olarak değerlendirilmesi BSP için ciddi bir handikaptır. Güncel gerekliliklerin baskın olduğu bir program ve siyasal faaliyet "demokrasi" ve "cephe" fetişizmine, sınıf mücadelesini kendisiyle eşdeğer olmayan alanlara eşitlemeye, indirgemeye ve giderek sınıf mücadelesinin her bir "aşaması" için ayrı ayrı güncel programlar üretmeye götürür. Ayrıca çok açıktır ki, sınıf mücadelesinin mümkün olduğunca bütünsel bir kurgusu, deneyimlerle geliştirilecek şekilde yapılmalıdır. Yine dikkat edilmelidir ki, sınıf mücadelesinin sınıf eksenli olmayan güncel verilerle beslenmesi kimi olası zenginlikler dışında, sınıf mücadelesinde kendi başına sıçratıcı evreler üretmez. BSP'nin olası gelişiminin önünü tıkayıcı bir başka tutum da, bileşenlerin çok özel içrek "kurgu"larıdır. Bu kurgular en çok parti-örgüt-üyelik başlıklarında görülmekte, örgüt-siyaset-ideoloji/teori üçlüsünün farklı ağırlıklarla ve bazen de birbirinden kopuk olarak kurgulandığı gözlenebilmektedir.

Partinin salt birikmiş tepkilerin dışı vurulacağı, kişisel ve sosyal sıkışmışlıkların açılım bulacağı yapılar olarak algılanması; örneğin kadın ve gençlik sorunlarına ilişkin cinsel ve sosyolojik duyarlılıkların başlıca veri olarak değerlendirilmesi, içrek kurgular arasındadır.

Bir yandan partinin solun en geniş kesimini kapsamaması gerektiğine ilişkin bir yaklaşım; bunun bir adım ötesinde ise, işçi sınıfı hareketini toplumsal hareketlerle eşitleme eğilimi yan yana durabilmektedir...

Yukarıda söylenenlere,zaman zaman uç veren bazı "eğilimler" ya da "olasılıklar" da eklenebilir. Örneğin: Açık partinin kelimenin tam anlamıyla bir yasal parti sınırlarına doğru geri çekilmesi, "iktidar perspektifi"nin yalnızca bu alana hapsedilmesi...

Açık partinin görevlerinin ve potansiyelinin "eylem birliği" olarak sınırlanması ve sonuçta bir teorik/ideolojik vurdumduymazlığa yol açması...

Ve yine aynı şekilde, BSP sürecinin sosyalist hareketin gerçek süreçlerinden koparılması...

Reel sosyalizmin ve Türkiye sosyalist hareketinin deneyimlerinden çıkarılan "dersler"in bir günah keçisi olarak sürekli sırta taşınmasıyla örgütsel, siyasal, ideolojik şekilsizliğin ve kaosun beslenmesi...

Yukarıda kısaca değinilen potansiyel gerilim noktalarının, başlarda doğal olarak karşılanabilecek "grupçu" eğilimlerle birleşmesi halinde sürecin önündeki sorunların küçümsememesi gereken düzeylere ulaşabileceği söylenmeli ve bu gerilim noktalarının üstüne "birleşik parti" esprisine uygun olarak cesaret ve olgunlukla gidilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Burada değindiğimiz ve değinmediğimiz sorunların üstesinden gelmenin en gerçekçi ve kapsayıcı yolu, Parti'nin içinin doldurulmasıdır. Parti'nin içi öyle bir doldurulmalıdır ki, gruplar kendilerini parti dinamikleriyle sınavabilsinler; böyle bir reel dinamığa çok özel damgaların vurulamayacağı kavranabilsin... Bu programdır, örgüttür, birleşik siyasetin programdan hareketle ve örgüt aracılığıyla yürütülmesidir. Bu, aynı zamanda, gerilim noktalarını aşkın bir olgunluktur...

Hep Böyle mi Gidecek?

Sosyalist mücadelenin inanmış, gönül vermiş insanları böyle soracaklar. Bu ve benzeri soruların yanıtı, sorunların gerçekliği içinde tanınıp üstüne bilinçli ve kollektif tarzda gidilmesinde yatıyor. Bu gidişin kollektivize edilmesi, öncelikle yaşadığımız sürecin sunduğu olanakları da aynı nedikle bilmekten geçiyor.

BSP'nin Türkiye sosyalist hareketinin önündeki önemli bir olanak olduğu daha önce vurgulandı. 'Bu olanağı yaratan özel şartlar nelerdir', sorusuna verilecek yanıt, bu projenin gerçekleşmesinin, geliştirilmesinin koşulları hakkında bazı ipuçları da verecektir.

İlk bakışta belirtilmesi gereken, sosyalist hareketin bugün yaşadığı sorunların ve açmazların, ancak, birleşik bir nitelik ve nicel bir güç ile aşılabileceğidir.

Bugün BSP'nin bölmeleri arasındaki varolan ve işlenmesi gereken "arayüzey"ler, BSP içinde yan yana duruştan öte, ideolojik ve kadrosal düzeyde sosyalizmin ihtiyacı olan yeniden harmanlanmaya olanak tanımaktadır. Buna bağlı olarak, sosyalizmin gündem dağınıklığı bir ölçüde toparlanabilir, bazı noktalar atlanıp sadeleştirmelere gidilebilir. Uluslararası etkenlerin devreden çıkışının sunduğu avantajlar; birleşik zeminlerin birleşik yürüşün bütün alanlarında yaratılabilirliği; yeniden yapılanma boyutunun, tek tek örgütler değil, bu yönü de içermekle birlikte sosyalistler/sosyalist hareket düzeyinde daha kapsamlı bir alana yayılması vb. BSP'yi önemli bir olanak haline getirmektedir. Sosyalist hareketin bütününün gereksindiği "ileri kol"un öne çıkışı da bugün için ancak bu yolla gerçekleşebilecektir.

Diğer yandan, 1980'lerden bu yana tek tek bölmelerin başaramadığı bir iş olarak ideoloji-siyaset ilişkisinin kurulması, birleşik bir parti ile daha inandırıcı, güven verici olanaklara kavuşabilecek; böylece BSP umudun bu kez külesel alana taşınabildiği bir proje ve faaliyet olabilecektir.

Son olarak, belki de en önemlisi, böylesi bir olanak, Türkiye sosyalist hareketinin "kesiklik/süreklilik" problemi açısından, kuşaklara kohabitasyon olanağı vererek "süreklilik" modunun yalakanmasında önemli bir etken olabilecektir.

Program - Siyaset - Süreç

Sosyalist bir örgüt sürecin bütünselliğine ulaşabilmelidir. Bu, sınıf mücadelesindeki çeşitli evrelerin geçişkenlikleri üzerine düşünmeyi gerektirir. Burada anlatılmak istenen, bütün siyasal faaliyetlerin bir stratejik bütünlük içine oturması, deyim yerindeyse bir "devrim stratejisi"nin ipuçlarını kapsamayı gerektirir. Bunun ilk önkoşulu iktidar perspektifidir. İktidar perspektifinden, amacından bağımsız bir girişimin "devrimci"liği gerçekten kuşkuyla olacak, veri aldığı alan tarafından geri tarzda belirlenecektir. İktidar perspektifinin ilk önkoşulu da kapitalizmin bütününe karşıya alınmasıdır. Bu noktada BSP içindeki dinamiklerin artan oranda harekete geçirilmesi gerekecektir. "Sosyalist hareketin yeniden yapılanmasında BSP, sistemi, yani kapitalist düzeni tümüyle karşısına alan radikal bir konumda olmalıdır."(*) Kurtuluş'un anti-kapitalizmi ifade eden bu yaklaşımı BSP adına sevindiricidir. Bu noktada, siyaset kurgusu ve faaliyeti, gerçekten kapitalizmin bütününe hedefleyen bir programatik boyutu gerektirecektir. Ancak böylece "sosyalizm anlayışı" "devrim stratejisi"nin bir dolayımı ve başkalaşmış bir şekli olarak somutlanabilecek, siyaset pratiğine açık bir alan olarak daha yaratıcı tarzda ele alınabilecektir. Sosyalizm anlayışına ilişkin farklılıkların ortadan kaldırılması gereken asıl alanı da, bu siyaset pratiğine ilişkin yaklaşım olacaktır. BSP'de bu anlamda da geliştirici, yakınlaştırmacı tartışmalar yapmak mümkün olabilecektir.

Tekrar iktidar perspektifi, program sorunlarına dönersek, söylenmesi gereken bir diğer şey, örneğin devrimci bir programın, bir iktidar perspektifinin bulunmasının, bugünü "öncü parti" bağlamında ipotek altına alıp almayacağına ilişkindir. Sosyalist hareket, özel olarak da BSP kendi içinden başlayarak sol içi apolitizme bir darbe vuracaksa, depolitizasyon alanı olan kütleselliğe sosyalist girdiler yaparak kitlesel-sınıfsal alan içinde bir yer edinecekse; ve bunların hepsi sosyalist olmanın, devrimci olmanın bütünsel gereklilikleri ile yerine getirilebilecekse; bir diğer deyişle bunlar "sahici" süreçlerimiz olacaksa, burada bir öncülük misyonumuz olacaksa ve bu öncülük klasik "öncü parti" bağlamının bütününe karşılamamakla birlikte ancak gerçek süreçlerle o bağlama ulaşacaksa o halde bu parti yapabildiğimizce, kurabildiğimizce öncü parti olmalıdır ya da "öncü parti" ile geçişkenlikleri sağlanmalıdır. Bu bağlamda BSP, program-siyaset-süreç bütünlüğüne muhtaçtır.

Bu noktada bir uyarıya ihtiyaç vardır. "Demokrasi mücadelesi", "demokrasi güçleri cephesi" ve aynı içerikte bir "emek ve özgürlük cephesi", anti-cinsiyetçi ideolojik belirlenimler; partinin gençler, kadınlar vb. sektörler federasyonu olarak algılanması gibi eğilimler, bir bütün olarak kapitalizmin yarattığı toplumsal yaralar üzerinden, yani kapitalizmin sonuçları üzerinden veya sonuçları veri alan bir eşitlemeci bütünselliğin üzerinden değil, kapitalizmin kendisi/nedenselliği üzerinden Marksist sosyalizmin bütünselliği ile kenetlenerek değerlendirilmelidir.

(*) Günümüzdeki Siyasal Süreç, Sosyalist Hareketin Yeniden Yapılanması ve BSP, Sosyalist Kurtuluş Broşür Dizisi-I, sf: 31

Birleşik Sosyalist Parti ve Kucaklayıcı Bütünsel Yaklaşım

Buraya kadar söylenenlerden hareketle, "Sosyalist Politika" olarak altını çizmek istiyoruz: Birleşik Sosyalist Parti, bileşenlerinin bugüne kadarki ayrılıklarını silmeden, ama birebir veri olarak da almadan "yeni" bir başlangıç yapmalıdır. Yeni'den kasıt, sosyalistlerin birikiminin elverdiği bir alanda, doğrudan sınıfsal olanı "birincil, başlıca, bilimsel ve bilimsel olduğu kadar pratik bir gösterge" olarak benimsemesidir. Emek-sermaye çelişkisinden sınıfsal alana, buradan sınıf mücadelesinin doğrudanlığına, buradan da proletarya hegemonyasına, sınıfsal olan ile toplumsal olan arasındaki ilişkilerin, bunların geçişkenliğini örererek ele almasıdır. Bu bağlamda "yeni", bir anlamda "asli" kaynaklara dönmek demektir. Bu Marksizmin, marksist yöntemin ve marksist entellektüel formasyonun bir hareket noktası olarak harekete geçirilmesi demektir.

Bir sonraki adım, biraraya gelişimizin ideolojik düzeyde kavranışı olmalıdır. Bundan kasıt, siyaseti pratik bağlamında bir ideolojik çerçeveye mutlaka kavuşturmamızdır. Bunun da, sosyalizm anlayışı veya reform-devrim bağlamı ve ayırıcılığından öte, Marksizmin yönetsel bakışından hareketle yapılması gerekir. Örneğin Türkiye'nin, üstyapı, sınıflar, siyasal hareketler, sınıf mücadeleleri bağlamında çözümlenmesi gereklidir. Bu da ideolojik çerçeve anlamına gelecektir. Bu çözümlemelerin siyaset pratiği içinde geliştirilmesi ise, eğer bir devrim stratejisine sahip sosyalistler olacaksak, devrim stratejisinin oluşum süreci anlamına gelecektir. Bu alandaki önsel kurgularımız bizzat pratik tarafından geliştirilecek veya yanlışlanarak düzeltililecektir.

Bir diğer adım, devrim stratejisi, özcesi pratik süreçlerin üstyapıyı kapsayan bütünlüklü kurgusunun "sosyalizm anlayışı", "sosyalist iktidar" ile bağlantılandırılmasıdır. Sosyalist Politika olarak açıkça söyleyebiliriz ki, sosyalist hareketin sosyalist siyaset/pratiğe ilişkin üreteceği *yeni tarz*, bildik anlamda "yenilenmeci" olmadığı halde, şu an BSP bileşenleri olarak tahayyül sınırlarımızın ötesinde devrimci sonuçlar üretecektir. Sosyalist iktidar mücadelesi (devrim süreci) ile sosyalist iktidar arasında siyaset mantığı açısından paralellik kurulması, buna ilişkin başkalaşım, bu kez başka koşullardaki yeniden üretim ve yeni kurguları gerektirir. Bu daha önce sık sık sözünü ettiğimiz bütünselliğin kendini yeniden üretmesi sürecidir. Lenin'e bağlı olarak "bizim Leninizmimiz" yeniden üretim süreçlerindeki başkalaşımı öngören bir siyaset pratiğidir. Tüm ideolojik çerçeve, Marksist teori ile siyaset pratiği arasındaki bağın Marksist yöntem ve pratik ilişkisi üzerinden yeniden üretilmesidir. Özetle, sosyalizm anlayışı, bileşenlerin korktuğu kadar ayırıcı bir alan olmayabilir. Bu, siyaset pratiğimize, bu pratiğimizin yönetsel olarak ele alınışına bağlıdır.

Toplu bir özet olarak BSP'nin programı ve siyasal mücadelesi, Marksizm-Leninizmin Türkiye mekanındaki damıtlmış yorumunu ve pratiğini, özel yaratıcılıkları gerektirmektedir. BSP'nin programı, örgütsel yapısı ve siyasal pratiği bu bağlamda ideolojik, pratik, devrimci ve süreççi olmalıdır. Sürekli yeni ek'lere, deneyimlerle zenginleştirilmeye açık bulunmalıdır.

Sosyalist Politika

DEVLETE YIKILAN SİYASET

Metin ÇULHAOĞLU

Türkiye’de, solcular olarak eskiden düşmanımızı “emperyalizm“, “oligarşi“, “burjuvazi” ve benzeri kavramlarla tanımlardık. Bu kavramlar bugün de kullanılıyorlar. Ama, son üç beş yıl içinde bir başka kavram bunların hepsine baskın çıktı: Devlet. Kavram öyle yaygın biçimde kullanılmaya başladı ki, devletin sınıfsal aidiyetinden söz etme gereği neredeyse hiç duyulmaz oldu. Devletin, kendi elindeki işletmeleri yerli ve yabancı sermayeye peşkeş çekmek için başlattığı kapsamlı çalışmalar bile sınıfsal bağlantı çağrışımlarına yetmedi.

Bu giriş paragrafının ilk başta düşündürebileceklerinin tersine, solun genel söyleminde devlet kavramına tanınan ağırlığın büsbütün temelsiz olduğu söylenemez. Ülkedeki toplumsal ve siyasal süreçler, bir siyaset ve ideoloji aygıtı olarak devleti gerçekten ön plana çıkarmaktadır. Türkiye solunun devlet kavramına yönelik düşkünlüğü bu sürece ilişkin gözlemlerden mi kaynaklanıyor, bilemiyorum. Açıkcası, bu konuda kapsamlı bir çözümlemeye raslamadım. Bu durumda, baş hasım olarak “devlet” kavramını seçişte etken olan başka verilerden söz edilebilir.

Bunlardan biri hiç kuşkusuz Kürt hareketidir. Kürt hareketinin, karşısındaki gücü “devlet” olarak tanımlaması çok doğaldır. Esasen Kürt hareketi bu devleti ulusal ve siyasal kimliği ile ayrıca tasrih etme gereğini duymuş ve “TC” kısaltmasında karar kılmıştır. Kürt hareketinin Türkiye sol hareketi üzerindeki manevi ağırlığı sonucunda, Kürt olmayan kimi sosyalist kesimler de karşısındaki siyasal hasmı “TC” olarak adlandırmaya başlamışlardır.

Bir başka etmen, Türkiye solunun, ulaşmaya çalıştığı toplum kesimlerine daha somut, gündelik yaşama daha içselleşmiş bir hedef gösterme çabaları olabilir. Hiç kuşkusuz, emekçi kesimler, hele hele kent yoksulları ve memurlar, emperyalizme, burjuvaziye ya da “oligarşi”ye göre devlet denilen şeyi çok daha yakından tanımaktadırlar.

Son olarak, bir dönemin yağmasa bile gürleyen liberter fırtınasının etkilerinden söz edilebilir. Sivil toplumu oldukça yapay biçimde devletin tam karşısına yerleştiren bu fırtına, solun devrimci ve mücadeleci kesimlerinde kimi yalpalamalar yaratmıştır. Hapishaneye girip çı-

karken, işkenceye yatırılırken ve mitinglerde coplanırken karşılarında devleti en somut biçimde gören bu kesimlerin, anti-devletçi, sivil toplumcu liberal söyleme hafif bir yakınlık duymaları doğaldır.

Eğer Türkiye solunun son zamanlarda öne çıkarttığı söylemin gerekçeleri salt bunlardan ibaretse, ortada bir sorun var demek. Çünkü, bu tür bir yönelim, devletin sınıf temelini gerçekten hiç göremeyecektir. Sonuçta, mücadelenin, “devlete karşı kitle”yi değil, bir sınıfa karşı bir başka sınıfı seferber ederek yürütülebileceği gözardı edilecektir.

Tekrar ediyorum: Bugün Türkiye’de devletten söz etmek, özel olarak devlet aygıtını ve bu aygıtın yönelimlerini çözümlemek için çok ciddi nedenler vardır. Bir başka deyişle, bu yöndeki çabalar yapay kaçmayacak, bir nesnellığe karşılık düşecektir. O halde, az önce örneklemeye çalıştığım ve en azından bilimsel açıdan pek de sağlam sayılamayacak dürtüler dışında, devlete ilişkin gerçekçi bir durum saptaması nasıl yapılabilir, onu görmeye çalışalım.

Önce “Sivil Toplumculuk”

Başka yerde, başka zaman gerekli olmayabilirdi. Ama bugün Türkiye’de devlete ilişkin sağlıklı çözümlmeler yapabilmek için, önce kimi sivil toplum yorumlarıyla hesaplaşmak gerekiyor.

Türkiye solunun Marx’la fazla ilgisi olmayan devrimci kesimleri, bir dönem ortalıkta kol gezen saçmasapan sivil toplumculardan kalkarak doğrudan “sivil toplum” kavramına aşırı bir düşmanlık beslemiş olabilirler. Önce bu konuda netlik gerekiyor. “Sivil toplum”, Marx’ın kendisine ait özgün bir kavram değildir. Ama bu kavram Marx’ta da vardır. Buna karşılık, Marx’ın sivil topluma ilişkin tanımlamaları hiç mi hiç “sivil toplumcu” değildir. O halde, sorun kavramın kendisine doğrudan karşı çıkmak değil, marksist içerikte kullanılıp kullanılmadığına bakmaktır.

Sivil toplumun tanımında, marksist kökenli, ama Marx’tan uzaklaşan yorumların Gramsci ile başladığı söylenebilir. Özetle Gramsci, Marx’ta olmayan bir şeyi yapmıştır: Sivil toplumu, devlet şöyle dursun, üretim tarzının ve üretim ilişkilerinin de dışına taşımıştır. Böylece, Marx’ta iki yüzü olan bütünsellik, Gramsci ve ardıllarında üç aşamalı ya da bölmeli bir yapıya dönüşmüştür. Bugün Türkiye’de tedavülde olan madeni beş bin liralıkların bir yüzünde Atatürk vardır ve “Türkiye Cumhuriyeti” yazar. Öbür taraftan ise “5000 lira” yazar ve buraya bir de çiçek kabartması konulmuştur. İşte, 5.000 liranın daha “sivil” görünümlü yazı tarafı daha “devlet” görünümlü tura tarafından ne kadar ayrılabilirse, sivil toplum da devletten o kadar ayrılabilir.

Açık söylemek gerekirse, Gramsci ardıllarının ayırımlarından sonra iş şirazesinden çıkmıştır. Bir yanda kapitalist ilişkilerin acımasızlığından ve insansızlığından, öte yandan devletin cebberrut otoriterliğinden uzak, asude bir ülke arayanlar, aradıklarını sivil toplumda, etkinlik alanlarını da sivil toplumculukta bulduklarını sanmışlardır. Avrupa’daki sivil toplumcular için söylenen şu sözler, genel hatlarıyla, Türkiye’deki sivil toplumcular için de geçerlidir: “Batı Avrupa’daki siyasal sağda ‘sivil toplum’ terimine bir tür doğal masumiyet atfedilmiş

ve bu terim devlet iktidarına muhalefet etmeleri nedeniyle iyi oldukları varsayılan, zayıf biçimde tanımlanmış piyasa ve diğer özel yaşam biçimleriyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır.“⁽¹⁾

Genel hatlarıyla geçerli olduğunu söyledim. Çünkü kimi ufak ayırımlar da var. Örneğin Avrupa'da siyasal sağ böyle sanıyormuş; bizde ise siyasal olmayan sol böyle düşünüyor. Ayrıca Türkiye solunda sivil toplumu överken buna piyasayı katanlar da var katmayanlar da.

Bunlara karşılık, sivil toplumda masumiyet bulmada birleşiyorlar. Peki, sivil toplum gerçekten böyle bir masumiyete sahip mi? Böyle asude bir bahar ülkesi mi? Bu sorulara yanıt olarak, kuramsal çözümlemelerden önce basit bir sinama öneriyorum. Sivil toplumu masum sayanlar, Ramazan ayında Yözcü'de ya da Erzurum'da oruç yesinler. Saldırıya uğrarlarsa, önce kimlerin saldırdığına baksınlar; sonra da canlarını kurtarmak için nereye sığınacakları konusunda bir tercih yapsınlar. Ya orduya ve polise, yani TC'nin müesses kurumlarına sığınacaklar ya da bu illerdeki sivil toplum kuruluşlarının müşfik kollarına yöneleceklerdir. İkincisini tercih edenlerin bir daha sivil toplumdan söz edebileceklerini pek sanmıyorum.

Sivil toplumla ilgili keyfi yorum ve tanımların ciddi marksist formasyona sahip aydınlarla bile bulaştığını görmek şaşırtıcı. Beni en çok şaşırtan örneklerden biri ise Aydın Çubukçu'nun yorumu. Şöyle diyor: "... sivil toplum dediğimiz örgütlenme tarzı, dünyada daima bir devrimci yükseliş çağının ürünü olarak; halk insiyatifini, halkın kendi kendisini yönetmesi organları aracılığıyla ifade edebilen toplumsal bir durumdur.“⁽²⁾

Çubukçu, Türkiye'nin ciddi marksistlerinden biri olmasaydı, "işte bu da öyle bir sivil toplum tanımı" denir geçilirdi. Ama öyle değil. Bu yüzden, hiç duraksamadan söylemek gerekir. Bu tanımın, Marx'ın sivil toplum tanımıyla ilgisi, yakınlığı yoktur..

Bunca sözden sonra artık Marx'a ve onun kendi özgün sivil toplum tanımlamalarına geçmek gerekiyor. Bu da en iyi biçimde doğrudan Marx'tan alıntılarla yapılabılır. Ben de böyle yapacağım. Kimse kusura bakmasın; söylenenler çok açık olsalar bile, bu alıntıları özel vurgu cümleleri izleyecek. Hoş bir şey olmadığını biliyorum. Ama, sivil toplum konusunda bunca çam devrilen bir ülkede böyle "göze sokucu" yöntemlere hoşgörüyle bakmak gerekir.

Şimdi Marx'ı dinleyebiliriz.

"İnsanların, diğer insanları gözetmeksizin, toplumdan bağımsız olarak mülk edinme, sahip olduğu mülkün keyfini çıkarma, kişisel çıkar arama ve bunu uygulama hakkı, sivil toplumun temelini oluşturur.“⁽³⁾

"Güvenlik, sivil toplumun en yince toplumsal kavramıdır. Polis kavramı ise, toplumun bütününün, yalnızca, üyelerinin herbirine haklarının ve mülkünün korunacağı güvencesini sağlamak amacıyla varolduğunu ifade eder.“⁽⁴⁾

O halde;

1. Sivil toplumun temelinde, atomize edilmiş bir toplumda bencil çıkarlar peşinde koşan bireylerin haklarının korunması dürtüsü yer alır;
2. Devlet ve güvenlik güçleri, tanım gereği kendi kendini örgütleyip savunamayacak olan bu toplumu onun adına kollayacak aygıtlardır;

3. Sivil toplumun *kendi kendini yönetmek üzere* örgütlenmelere gitmesi mümkün değildir.

Bu kez Marx'ın yanına Engels'i de katabiliriz:

“(sivil toplum“ daha önceki bütün tarihsel aşamalarda mevcut üretici güçler tarafından belirlenen ve kendisi de bu üretici güçleri belirleyen ilişki biçimi (dir).“ (5)

“sivil toplum, belirli bir üretim tarzıyla bağlantılı olan ve o tarz tarafından yaratılan ilişki biçimidir,“ (6)

“Sivil toplum, üretici güçlerin gelişmesinin belirli bir aşamasında yer alan bireylerin maddi ilişkilerinin bütünü kucaklar; bu yönüyle devleti ve ulusu aşar. Buna rağmen sivil toplum dış ilişkileri açısından kendini ulusallık olarak ortaya koymak ve içerde de kendini devlet olarak örgütlemek zorundadır.“ (7)

“özel mülkiyetin cemaatten emansipasyonu aracılığıyla devlet, sivil toplumun dışında (outside) ve yanısında (alongside) ayrı bir varlık oluşturur. Ancak buna rağmen devlet, kendi mülkiyetini ve çıkarlarını karşılıklı olarak güvenceye almak isteyen burjuvazinin iç ve dış amaçlarla benimsemek zorunda kaldığı bir örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir.“ (8)

“... belirli bir dönemin tüm sivil toplumu, temsilini devlette bulur.“ (9)

O halde;

1. Gramsci ve ardılları, sivil toplumu üretim tarzının ve üretim ilişkilerinin dışına taşıyarak kendileri de Marx'ın çerçevesinin dışına taşınmışlardır;

2. Üretim tarzı ve üretim ilişkileriyle bağlantısızlandırılmış bir sivil toplumu, öznel ve keyfi yakıştırmalar dışında, nesnel madi temeliyle birlikte tanımlama olanağı yoktur;

3. Sivil toplumun, halkın kendi kendini yönetmesiyle ve bunun organlarının yaratılmasıyla ilgisi yoktur;

4. Devlet ve ulusallık, sivil toplumun zorunlu varoluş tarzıdır. Dolayısıyla, aradaki gerilimlere karşın ne devletsiz sivil toplum ne de sivil toplumsuz devlet olabilir;

5. “Temsil bulma“ (epitomize) kavramından hareketle, görünüşteki aykırılıklar ya da ben-zemezlikler ne olursa olsun, devletin, sivil toplum neyse onu temsil ettiği unutulmamalıdır.

Bütün bu sonuçlarla ilgili olarak Türkiye için bir özetlemeye gidilirse, şu söylenebilir: Türkiye’de tartışılabilir olan, bir sivil toplumun varlığı ya da yokluğu değil, gelişkinliği ya da azgelişkinliğidir. Marx’ın tanımı çerçevesinde, sivil toplumu olmayan bir kapitalist devlet esasen mümkün değildir. Dolayısıyla Türkiye’de bir sivil toplum vardır. Bu sivil toplumun gelişmemişliğinden söz etmek elbette mümkündür. Ama bunun nedeni ceberrut devlet değil, doğrudan doğruya Türkiye kapitalizminin ve Türkiye’deki sermaye birikiminin gelişme özellikleridir. Sonra, illa ayrı bir sivil toplum alanı tanımlamak için kimi derneklere ve vakıflara “sivil toplum kuruluşları“ demenin de fazla bir anlamı yoktur. Batı’da NGO (hükümet dışı kuruluş) olarak adlandırılan örgütlerin Türkiye’de “sivil toplum kuruluşu“ diye bilinmelerine elbette karışamayız. Ama bu tür kuruluşların, Marx’ın klasik sivil toplum tanımıyla belirlenleşen alanın özgül kuruluşları olmadıklarını bilmek koşuluyla.

En başta da belirttiğim gibi bu söylenenler, çözümleme yolunda birtakım ön tortulardan

arınmaya yöneliktir. Yoksa, günümüz Türkiye'si'ne ilişkin toplumsal-siyasal çözümlemeler için kuşkusuz başka tanımlar ve saptamalar gerekiyor. Marx'ın sivil toplum-devlet ilişkisi ve bütünlüğü konusunda söyledikleri, marksist bir çözümleme için vazgeçilmez hareket noktasıdır. Ancak, bu noktanın mutlaka genişletilmesi (içinin doldurulması *değil*) gerekiyor. Çünkü, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte devlet, Marx'ın sivil toplum-devlet ilişkileri bağlamında söylediklerinden ötede özellikler kazanmıştır. *Sermaye birikim süreçlerine doğrudan ve belirleyici müdahale*, bunlardan en önemlisidir.

Devletin sermaye birikim süreçlerine müdahalesinin doğrudan belirleyici olmadığı, uluslararası kapitalizmle entegrasyon sürecinin yaşanmadığı, "dış güvenlik" hesaplarının incelik askerleşmenin ön plana çıkmadığı yalıtık bir kapitalist ülkede, sivil toplum-devlet ilişkilerinin çözülmesi için Marx'ın klasik çerçevesini çok fazla genişletmek gerekemeyebilirdi. Ama, yaşam bizlere bu kolaylığı sunmuyor. Hele hele Türkiye gibi ülkeler için.

Sonuçta, yukarıda sıralanan olgular ve benzerleri, Marx'ın sivil toplum-devlet kurgusunu ortadan kaldırmayan ama *kesen* uluslararası ve ulusal özel ayrışmalar, bütünleşmeler, eklemlemeler ve bağlanmalar yaratmaktadır. Bunlar, maddi gelişimin ürünü, doğal sonuçlardır. Asıl garabet, kimi solcuların, rant-ihale-çıkar paylaşımında ihya olan sermaye kesimlerini "devletçi", pay kapamadıkları için mızumsuzlanan diğerlerini ise "sivil toplumcu" saymaya meraklı olmalarındadır.

Gene bu konuya ilişkin olarak, zamanında kimi batılı marksistlerin işaret ettikleri önemli bir gerçek daha var.

Avrupa, yaklaşık 200 yıllık savaşların ardından, 1815 yılında yarım yüzyıl sürecek bir barış dönemine girdi. Bu dönem, İngiltere'nin ekonomik ve siyasal anlamdaki üstünlüğünün kabul edildiği *Pax Britannica* yılları olarak adlandırılıyor. Uluslararası barış, bir kurum olarak devleti daha fazla saklıyor, işlev alanını daraltıyor. Hollanda, Almanya, Fransa ve İspanya gibi ülkelere karşı üstünlüğünü kabul ettirmenin huzuru içindeki İngiltere, serbest rekabetin ve ademi devlet müdahaleciliğinin şampiyonluğunu yapabiliyor. Böylece, devlet müdahaleciliğinin ve askerleşmenin kapitalizmin doğasına aykırı düştüğü yolundaki yorumlar yaygınlaşıyor. ⁽¹⁰⁾

Marx'ın bu dönemin düşünürü olduğu unutulmamalı. Gerek Marx'ın, gerekse ondan daha az olmak üzere Engels'in devletle ilgili çözümlemeleri, yaşadıkları dönemdeki uluslararası ortamın kaçınılmaz damgasını taşımıştır. Marx'ın şu sözleri bence bunu anlatıyor: "Modern burjuva toplumunun varlık koşulları, bürokrasi ile ordunun ticaret ve sanayiın efendileri olmaktan çıkarılıp ticaret ve sanayiın araçları haline getirilmelerini, burjuva ilişkilerin basit organlarına dönüştürülmelerini gerektirir." ⁽¹¹⁾

Dikkatsiz ve yeni sola eğilimli okurlar (tabi varsa) için söylüyorum: Burada Marx devletten değil, bürokrasiden ve ordudan söz etmektedir. Dolayısıyla, bürokrasinin ve ordunun beklenen gerilemesi, Marx'ın bir bütün olarak devlet kurumuna yaklaşımına genellenmemelidir. Ne ki, sonuçta Marx'ın soyutlama düzeyindeki "modern burjuva toplumu" hiçbir zaman somutlanmamıştır; ordu ve bürokrasi, basit araçlara dönüşmek yerine ticaret ve sanayiın önemli ve kalıcı unsurları olup çıkmışlardır.

Bir Adım Daha: Devlet ve Sermaye Birikimi

50 küsur yıl süren *Pax Britannica*'nın birtakım yorumlara kapı açması doğaldı diyelim. Peki, ya topu topu bir iki yıl yükselen o ünlü "yeni dünya düzeni" dalgasına kapılanlar için ne demeli?

Bir yanda "yeni dünya düzeni" ve "tarihin sonu" şarlatanlıkları, öbür yanda üçüncü sınıf Sovyet kuramcılarının kof tezleri, en fazla solda ve liberal eğilimli akademisyenler üzerinde etkili olmuştur. Bir örneğini buraya alıyorum: "Uluslararası arenada son yıllarda oluşan siyasal değişim, kapitalistleşme yolunda mesafe katetmeye çalışan birçok ülkede güçlenen siyasal liberalizm ve demokratikleşme eğilimi, bu ülkelerde vatandaşları siyasetin (kolektif) nesnesi olmaktan çıkarak (bireysel) özneleri konumuna getiren bir etki yaratmakta, dolayısıyla kışla, din ve otoriter devlet üçlüsünün siyasal sistemdeki özne konumunu ikame etmekte." (12)

Daha önceleri *Gelenek*'te çıkan bir yazımda Emre Kongar'ın 2000'li yıllar Türkiye'si'ne ilişkin beklentilerini alıntılıyıp, Türkiye'de ne olduğunu anlamak için bunların tam tersini doğru saymak gerektiğini söylemiştim (13). Aynısını, yukarıda ileri sürülenler için söylüyorum. 1994 yılı Türkiye'sinde kışla, din ve otoriter devlet üçlüsü Cumhuriyet tarihinde eşine rastlanmadık bir etkinlik kazanmıştır. İkinci bir nokta: Türkiye'de vatandaşların siyasetin kolektif nesnesi olmaktan çıktıkları söylenebilir; ama bu kez oldukları şey tam tamına "bireysel nesnelik"tir. Eğer bir "değişim" varsa, bu kadardır.

Elbette, bunları söyleyip burada bırakmamak gerekir. Yapılması gereken, yaşanan sürecin temelini ve özel dinamiklerini saptamaktır. Bunun içinse, önce temel başvuru çerçevesi oluşturabilecek bir model bulunmalıdır.

Bu konuda (bu kez *içini doldurmak* koşuluyla) Haldun Gülalp'in birkaç çalışmasında yer alan modele başvurulabilir. Özetleyecek olursak, bu model ortaya şöyle bir tablo çıkarıyor: Türkiye'deki iç sınıf yapılanması ve dünya kapitalizmiyle eklemlenme tarzı, ikisi birlikte, sermaye birikim süreçlerini belirliyor; sermaye birikim sürecinin her biçimi ise belirli bir gelişme aşamasına karşılık düşüyor. Kapitalizmin iç çelişkileri, bu birikim sürecinin bir noktada tıkanmasına yol açıyor. Bunalımla birlikte, sermaye birikim süreci yeniden yapılıyor ve her yeni yapılanış sınıf ilişkilerini de yeniden belirliyor. (14)

Modeldeki önemli öğe, devlete tanınan roldür. Buna göre devletin sermaye birikim sürecine ilişkin rolü, ekonomik politikaları, hükümetleri ve siyasal rejimleri aşan bir süreklilik taşımaktadır (15). Aynı modelin, Türkiye'de olup bitenleri daha yakından kavramanın ötesinde, devlete ilişkin klasik "araçsallık-işlevsellik" dikotomisinin aşılmasına yarayacağı da söylenebilir. Dikkat edilirse, burada devlet ne "sınıflarüstü"dür, ne de büyük sermayenin basit bir aracından ibarettir. Başka deyişle "devletin egemenlik ilişkilerinin korunmasındaki ve yeniden üretilmesindeki rolüne, egemen sınıf(lar) ya da fraksiyonlarıyla olan doğrudan ya da dolaylı bağlarından çok, sermaye birikimiyle olan ilişkisi ışığında bakılmalıdır." (16)

Türkiye'de kapitalizmin oldukça geç geliştiğini herkes bilir. Bu ülkede bir burjuva *demokratik* devrimin yaşanmadığını da. Ne ki, iş sınıf-devlet ilişkilerinin çözümlenmesine geldiğinde, Türkiye'de batıdaki içeriğiyle bir burjuva demokratik devrim yaşanmamasının getirdiği sonuçlar bir türlü hesaba katılmaz.

Burjuva devrimlerini “demokratik” yapan belirleyici olgu, toplumsal sınıfların bu devrimlere en geniş anlamda katılmaları, bundan da önemlisi sonucun çeşitli *sınıf çatışmalarının bir bileşkesi* olarak ortaya çıkmasıdır. O halde, burjuva devrimlerini burjuva demokratik devrim yapan, burjuvazi ile eski yapı arasındaki çelişkinin yanı sıra, burjuvazi ile emekçi sınıflar arasındaki çelişkinin de aynı anda sahneye çıkmasıdır. Dönemin baş çelişkisiyle bunu kesen diğer çelişkilerin meydana getirdiği bileşke sonucunda burjuva devrimi demokratik olmuştur. Sürece damga vuran güçlü öznelere özel dengeleri sonucunda, devlet dahil yeni üstyapısal şekillenme daha “ortada” bir yerde karar kılmıştır.

“Ortada” oluş, devletin ve diğer üstyapısal kurumların sınıf aidiyetlerini çelen bir durum değildir. Burjuva demokratik devrimlerde devlet karmaşık sınıfsal dengelere oturur. Gerçek sınıfsal kimliğin en açık ve yalın dışavurumu, özel durumlarla sınırlıdır. Devlet, bir yanıyla gene araçtır; ama bu öyle ikide bir kullanılarak yalama edilen bir araç değildir.

Baudaki devleti tanımak için, burjuva devriminin demokratik yanına dikkat çektik. Türkiye’dekini tanımamanın yolu da buradan geçiyor. Yani, Türkiye’deki burjuva devrimin az önce anlatılan “bileşke”yi tutturamamış olmasını görmek gerekiyor. Türkiye’de burjuva devrim olmuştur; ama bu devrim demokratik olmamıştır. Bir nokta yanlış anlaşılmalı: Türkiye’deki burjuva devrimi demokratik olablirdi de olmadı ya da “yaptırmadılar” demiyorum kesinlikle. Türkiye’nin burjuva devrimi demokratik olamazdı, olmadı. Yalnızca bunu söylüyorum. Nedeni çok basit: Türkiye’deki burjuva dönüşümler (ki bunları tek bir an değil bir süreç olarak görmek gerekir) olgunlaşmış sınıf ilişkilerinin ve çelişkilerinin üzerine oturmamıştır.

Kimileri muhtemelen şunu soracaklar: Peki, Türkiye’deki burjuva dönüşümlere temel olacak sınıfsal dinamik hiç mi yoktu?

Elbette vardı. İttihat ve Terakki’den Cumhuriyet döneminin ilk 30 yılına uzanan siyasal iktidarların ülkeye ilişkin projeleri, politikaları ve hedefleri kuşkusuz sınıf temelinde bir karşılığa sahipti. Anılan dönemde güçsüz de olsa, bu sınıf ticaret ve sanayi burjuvazisidir. Gene de kimi ayırımları gözetmek gerekir. Birincisi: Ticaret ve sanayi burjuvazisinin emekçi kesimlerle çelişkisi, ortaya bir bileşke çıkaracak yoğunluğa ve yaygınlığa ulaşmamıştı. İkincisi: Ortada, ticaret ve sanayi burjuvazisini daha radikal kılacak, plebyen ittifak aranışına yönlerecek *karşıt bir merkezi iktidar* yoktu. Üçüncüsü: Devlet, sanayi ve ticaret burjuvazisini güçlendirecek koşulları, birikim süreçlerine doğrudan müdahale ederek ve bu sınıfın kendi dar perspektiflerini açacak biçimde oluşturunuyordu.

Yukarıda özetlenen süreç açısından, örneğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni ve bürokrasiyi basit bir araca indirgeyen görüşlerin de, devleti ve bürokrasiyi bütünüyle “sınıflarüstü” sayan fantezilerin de toptan bir kenara bırakılmaları gerekiyor.

Basit araççılar, Cumhuriyet döneminin ilk 30 yılındaki devlet politikalarına, ideolojik ve kültürel açılımlara birebir dayanak oluşturacak gelişkinlikte bir *sınıfı* (yani burjuvaziyi) bulamayacaklardır. “Sınıflarüstü”cülere gelince. Eğer Süleyman Demirel 1920’ler Türkiye’si’nin devlet adamı olsaydı, “sınıflarüstü devlet ve bürokrasi” tezinin sahiplerine kendi üslubuyla herhalde şöyle yanıt verirdi: “o devirde memlekette sizin dediğiniz manada sınıflar vardı da da biz mi üstüne çıktık?”

Özetlersek, batıdaki burjuva demokratik devrimler sınıf egemenliğini siyasal iktidara dönüştürecek süreçler biçiminde gelişirken, Türkiye'deki siyasal iktidarlar, sınıfın egemenlik kurabileceği koşulları oluşturmaya, sınıfı bu anlamda güçlendirmeye yönelmişlerdir. Batıdaki süreç "ortada" bir üstyapı oluştururken, Türkiye'deki süreç işçi ve emekçi sınıflara göre korporatist anlamda sağda bir üstyapı biçimlendirmiştir. (17)

Türkiye'de devlet ve bürokrasi ile burjuvazi arasında bir tarihsel çelişki icad etmeye çalışanlar olmuştur, bugün de vardır. Ekonomist indirgemeciliği en çok eleştirenler, devletin ve bürokrasinin konumunu "artıktan pay alma" dürtüsüyle açıklamaya çalışmışlardır. Ancak, böyle düşünenler bile bir gerçeği görmeden edememektedirler. Örneğin "Türk burjuvazisi, hiçbir zaman devlet ile ekonomi arasındaki sıkı ilişkileri toplumun gözünden saklamayı amaçlayan bir ideoloji geliştirmedir. Tersine, devletçi bir ekonominin ve kısıtlayıcı bir sistemin kaçınılmazlığını kabul etti ve benimsedi." (18)

Görülebileceği gibi, ortadaki durum bir alan razı veren razı durumudur. Burjuvazi gerçek anlamda tarih bilincinden yoksun bir sınıftır. Ama anlık sezgileri ya da sınıf içgüdüleri son derece güçlüdür. Sonuçta burjuvazi devletin birikim süreçlerine müdahalesinde kendi açısından çıkar görüyorsa, bu bir yanılsama değil gerçekçi bir saptamadır.

Siyaset Devlete Yıkılıyor

Son birkaç sayfada söylenenler, tarihsel ve az çok sürekli bir ana doğrultunun ortaya çıkarılmasına yönelikti. Bu ana doğrultunun, geçerliliğini bugün de koruduğunu düşünüyorum. Ama aynı ana doğrultu, geleneksel siyasal partiler aracılığıyla yapılan siyasetin bu ölçüde işlevsizleşmesini, böylece en genel anlamda siyasetin giderek daha çok devlet üzerine yıkılan bir iş durumuna gelmesini açıklamaya yetmiyor.

Bir ölçüde tekrar olacak: Türkiye'de devlet, ilişkilere göre esneyebilen özelliklere sahip dengeli bir kurum olmaktan çok, yerleşik ve hantal bir aygıttır. Bunun sonucunda devlet, siyasal ve ideolojik kaos öznelrinin kendisine yakın uçlarını soğurabilecek esnekliği bile gösteremiyor. Tersine, aşırı öz savunmacı, hatta paranoik bir tutum sergiliyor. Bu paranoya içinde, özellikle güç dönemlerde kendi içinde birtakım ayrışmalara uğruyor. Oturduğu yer merkez değil sağ olduğundan, bu ayrışmalardan solumsu uçlar çıkmıyor. Ana gövde merkezde (yani sağda) kalırken, ana gövdeden uzaklaşanlar verili meşruiyet sınırlarını aşarak daha sağa kayıyorlar. Bugün Türkiye'de devletin içindeki sürtüşmelerden biri, merkezde (yani sağda) kalmayı daha gerçekçi ve temkinli bir yol sayanlarla çok daha sağa gitmek isteyenler arasındadır.*

Şimdi, kimi çıkarsamalar yapmak mümkün.

(*) Bu sürtüşmenin, aynı zamanda devletin orta ve alt kademelerinde yaşandığı da söylenebilir. Örneğin Kürt hareketine karşı mücadele gereği, sonuçta kendi şahinlerini yaratmıştır. Ancak bu, ıllımlılarla şahinler arasında mutlak bir hesaplaşmayı değil, meşrucu kesimin, gayrimeşru yollar önerenleri de elinde tutabileceği bir "yan-meşru" kanal açma çabalarını içermektedir. (Bunun için bkz. Soner Yalçın, *Binbaşı Ersever'in İtirafı*, Kaynak Yay. İstanbul, 1994).

Birincisi: Türkiye'nin siyasal liberalizmi yakalama şansı artık hiç kalmamıştır. Bu defter kapanmıştır. Başka deyişle, sağda konumlanan merkezi ortaya itip gerçek anlamda bir merkez yapma olanakları tükenmiştir.

İkincisi: Yalıtılmış paranoik devlet içindeki ayrışmalar, bu kez iç çekirdekleşme süreçlerini hızlandırmaktadır. Bugün başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere yüksek yargı organları. Cumhurbaşkanlığı, ordunun üst kademeleri ve siyasetçiler böyle bir çekirdekleşme süreci içindedirler.

Üçüncüsü: Kimi ilerici, hatta sosyalist bilimadamlarının bile savundukları "prensler yerine devlete sahip çıkan Mülkiye'li bürokratlar" parolası, devletin içe doğru büzülme ihtiyacına denk düşmektedir. Mülkiye'li bürokratin yıldızı yeniden parlamaktadır.

Bu çıkarsamalar az sonra açılacak. Bundan önce bir uyarıya gerek var. Bugün Türkiye'de devlet gerçekten çok yönlü bir bunalım yaşamaktadır. Ne ki, böyle bir saptamadan, devletin bu süreçte çözülüp gideceği ya da çok daha doğrudan sınıf bağlantılı bir *siyasetin* devlet aygıtının ek işlevlerini sivil yoldan üslenilebileceği sonucu çıkarılmamalı. Türkiye'de devlet bir anlamda hala çok güçlüdür. Bu, başka güçlerden çok daha örgütlü ve yerleşik olmasının getirdiği bir güçtür. Başka bir deyişle, devletin göreceli gücü, toplumsal sınıfların göreceli güçsüzlüklerindedir. Türkiye'nin iç ve dış dengeleri, devleti bu güce zorunlu kılmaktadır. Latin Amerika için söylenen şu sözler, Türkiye için de sınanabilir: "Yerel burjuvaziyle yabancı burjuvazi arasında devlet katında kurulan dinamik denge yalnız çatışmacı nitelikte değil, aynı zamanda bir hayli iğreti ve kararsızdır. Pazarı etkileyen konjonktürel bir bunalım, bir spekülasyon dengesinin sonuna gelinmesi ya da bir projenin suya düşmesi dengeyi altüst etmeye yeter. İşte bu noktaya gelindiğinde devlet aygıtı, hakemlik yapma ya da hatta toplumu yönlendirme konusunda, başka bir toplumsal gücün yapmaya muktedir olamayacağı dönüşümleri başlatan tek unsurdur." (19)

Yukarıdaki alıntıda sözü edilen "hakemlik"i, Türkiye söz konusu olduğunda yalnızca *sermayenin değişik kesimleri arasında* bir hakemlik olarak algılamak gerekir. Yoksa, emek ve sermaye arasında tarafsıza yakın bir konum biçiminde değil. Futbol hakemleri FIFA kuralları ile futbolcular arasında ne kadar "tarafsız"larsa, Türkiye'deki devlet de sermaye birikim sürecinin kuralları ile emekçi kesimler arasında o kadar tarafsızdır.

Türkiye solunda kesin adlandırmalar her zaman sorun yaratmıştır. Bunda, solun kavram dağarcığının, aşırı dar ve standart olmasının payı vardır. Bu tehlikeleri göz alarak, Türkiye'deki devlet *biçiminin*, mevcut kavramlar arasında en çok "bürokratik-otoriter devlet" tanımına denk düşüğünü söylenebiler. (20)

Bu adlandırmanın ardından bir konuya dikkat çekmek gerekiyor. Bürokratik-otoriter devlet tanımı, Türkiye'deki devletin sınıf temeliyle değil, örgütlenişiyle ve işlevleriyle ilgilidir. Otoriter-bürokratik devlet tanımı, hiçbir biçimde, devletin tarafsızlığına ya da sınıflarüstülüğüne gönderme yapmaz. Türkiye'de devletin niteliği, belki bilinçsiz ama en yalın dışavurumunu kimi ünlü devlet adamlarının sözlerinde bulur. "Bu memlekete komünizm gerekiyorsa onu da biz getiririz" bunlardan en ünlüsüdür. Bana daha ilginç ve simgesel gelen bir başka örneği aktarmak istiyorum. Mahmut Dikerdem'in anlattığına göre, eski Dışişleri Bakanı ve

bir dönemin Cumhurbaşkanı adayı İhsan Sabri Çağlayangil, solcu olarak bildiği Dikerdem'e şöyle demiş: "Ben de Nazım okudum, sosyalizme alerjim yoktu. Ama bunlar eskidendi. Vali olduğum gün ben bu sayfayı kapattım." (21)

Çağlayangil'in, yalnızca Nazım'la değil, şiirle ilgili tüm defterini kapattığına kuşku yok. Çünkü, kadınlarla ilgili olarak yazılan ve "bir elinde 70'lik şişe, erkeksen..." dizeleriyle sürüp giden şiirin Çağlayangil tarafından yazıldığı biliniyor. Her neyse. Şimdi, Çağlayangil vali olduktan sonra Nazım okumamaya ve sosyalizme alerji duymayı mı başlamış? Öyle ya da değil; ama büyük olasılıkla tam öyle değildir. Çünkü bürokratik-otoriter devleti tanımlayan, belirli hedeflere karşı alerjiden de öte yabansılıktır. Devletin temsilcisi olarak Çağlayangil'in yansıttığı, bir "devletlilik sendromu"dur.

Komutanlar, askerliğe yeni başlayan üniversite mezunlarına ilk gün söylev vermeyi çok severlerdi. Askerliğimin ilk gününde, ben de Tugay Komutanı'nın veciz sözlerini dinleme olanağı bulmuştum. Aşağı yukarı şöyleydi: "Asker kışlasının girişinde bir emanetçi vardır. Siyasi görüşlerinizi, fikirlerinizi, ideolojilerinizi oraya bırakırsınız, terhis olurken geri alırsınız.." Demek ki, devlet ve kışla kapılarının birer arınma uğrağı olmaları isteniyor. Ama bu kadar değil elbette. Üniversite, meslek odası, sendika, demek vb. da siyasal görüş ve yönelimlerin kapıda bırakılması gereken yerler olarak görüldüklerinde, bürokratik-otoriter devlet daha somut bir kimlik kazanıyor.

O halde, sözü fazla uzatmayalım. Bürokratik-otoriter devletin Türkiye versiyonunu, sermaye birikim süreçlerine doğrudan müdahalenin yanı sıra, siyasal partileri işlevsizleştiren bir siyasal misyon üsleniciliği, siyasal/ideolojik/kültürel oluşumlara tekelsel ve denetçi yaklaşım gibi özellikleriyle tanımlamak mümkün.

Önemli olan nokta, bürokratik-otoriter devlet modelini faşizmle karıştırmamaktır. Türkiye'de önde gelen siyasal partilerle devlet arasındaki ilişkide genellikle devlet başat olmuş, daha çok siyasal işlev yüklenmiş, siyasal partileri ya yok olmak ya da devletleşmek tercihiyle başbaşa bırakmıştır. Daha açık bir deyişle, siyasal partilerin devletleşmeleri (devlete egemen olma anlamında *değil* devlet gibi olmaları anlamında) ve devletin siyasallaşması, sınır aşımı yoluyla bir içiçeleşme yaratmaktadır. Bu içiçeleşmenin klasik faşizmden farklı yanına, Baskın Oran işaret etmektedir. Oran'ın haklı olarak belirttiği gibi klasik faşizmde siyasal partiler giderek güçlenmiş, devleti soğurup bizzat kendileri devlet haline gelmişlerdir. Oysa Türkiye'de tek parti döneminde bile Cumhuriyet Halk Fırkası devlete egemen değildi. Devlet, geleneksel kadroları ile Cumhuriyet Halk Fırkası'na egemendi. (22)

Bu bölümü bitirirken kabaca bir toparlama yapılabilir.

1980'le başlayan süreç, temelleri esasen var olan bürokratik-otoriter devlet anlayışını daha da pekiştirmiştir. Kürt hareketinin, bu süreci hızlandıran en önemli unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Ancak, Kürt hareketinin "demokrasi"ye ya da "siyasal liberalizm"e yönelen bir sürecin rotasını kendi başına ters yönde değiştirdiğini söylemek çok ama çok yanlış olacaktır. Kürt hareketi, yaşanan sürecin yaratıcısı değil, hızlandırıcısı olmuştur.

Somut siyasal süreçlere kumpas bağlantılarıyla aşırı konspiratif biçimde bakmak Türkiye

solunun adettir. Üstelik bu tür bir zeka ve feraset göstergesi bile sayılabilir. Ben, bu adetin dışına çıkarak, zeka ve feraset fukarası sayılmayı da göze alarak şunu söyleyeceğim: Türkiye'de düzen, 1989-91 döneminde bürokratik-otoriter devlet modelini gevşeterek bir yolun ön demelerini yoklamış, hemen ardından vazgeçmiştir. Elini sobaya (göstermelik biçimde değil) gerçekten uzatmış, yanacağını anlar anlamaz geri çekmiştir. Buna göre, 1989-91 döneminin gelişmelerini salt gözboyamacı bir kumpas olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bu dönemde devlet kendine dönmüş, kendini yoklamış, sonra "olmayacağını" anlamıştır. Bunu bir daha yapmayacaktır. Sonuçta, açılım girişimleri sırasında kulakları sağır eden tehlike çanları, 1980-1984 döneminin modelini, *mutatis mutandis* geri getirmiştir.

Ya bundan sonrası?

Bundan sonrasını tam tamına kestirmek kimsenin harcı değildir. En çoğu, kimi önemli güncel saptamalar yapılabilir.

Şimdi bunu yapmaya çalışacağım.

Asli Yönelim: Topaklaşma ve Çekirdekleşme

Türkiye'de düzenin bugünkü ana yönelimini şöyle özetlemek mümkün: Üst düzey sivil-asker bürokrasi, büyük sermayenin kimi kesimleri ile "tam tamına devlet olan" bir kaynaşmaya (topaklaşma) yönelmekte, bundan sağlam bir çekirdek çıkarmaya çalışmaktadır.

"Topaklaşma" kavramına yer vermemin nedeni, bu halhamur olma sürecinin dışında kalacak ve nihai topağa dahil olmayacak kesimlere işaret etmektir. Görüldüğü kadarıyla yeterince "devlet olamayan" siyasal liderler(*), ideolojik-siyasal motivasyon eksikliği hissedip emeklilik beklemekle yetinen komutanlar ve sermayenin "ülkeyi fazla düşünmeyen" kesimleri, bu topaklaşmanın dışında kalacaklardır.

Bu yönelimin öyle eşi görülmemiş, yalnızca bize özgü bir süreç olduğunu iddia etmiyorum. Anlatıldığı kadarıyla bu yönelim Latin Amerika'daki kimi modellerle önemli benzerlikler taşıyor**. Örneğin Kolombiya'da bir dönem geçerli olan model "üç partili devlet" olarak adlandırılıyor. (23)

Kuşkusuz, bildiğimiz anlamda siyasal partilerden oluşan bir üçlü değil bu. Siyasal partiler (belli başlıları) bu üçlünün yalnızca bir ayağını oluşturuyorlar. İşleri de, global anlamda siyaset yapmak, siyasal program ve proje üretmek değil, destekçileri için iş, aralık, ganimet vb. yaratmak. Özel sektörün kaymak tabakası ile askeri kesim, diğer iki ayağı oluşturuyorlar. Bu ikisi, ortak sorunları birlikte görüşmelerine karşın, görece olarak ayrılmış görevlere de

(*) Akla Erdal İnönü geliyor. İnönü, kişiliğinin bir yanıyla ve soyadının her yanıyla devletle müsemma bir kişiydi. Ama kişiliğinin diğer yanından, belki de bilimadamlığında, üst düzey "devlet" standartlarına uymayan bir yan vardı. Bunu görmüş olabilir.

(**) Devlete ilişkin çözümlemelerde Latin Amerika modeline bu kadar atıfta bulunmanın biraz rahatsız edici bir yanı da var. Devlet diyoruz, Latin Amerika'dakilere bakıyoruz. Sosyalist Parti diyoruz, akla Latin Amerika'daki deneyler geliyor. Türkiye solu olarak gözümüz Küba'da, Nikaragua'da, Zapatistaların Meksikası'nda, Peru'nun Aydınlik Yolcularında. Sonra "Venceremos" gibi, "El pueblo..." gibi sloganlar da atıyoruz. Ne demeli? Bu durumda en uy-

sahip. Örneğin özel sektörün özel işi “üretimin örgütlenmesi” iken, askeriye'nin asıl uğraşı “kamu düzeninin sağlanması” ve “dış risklerin hesaplanması” oluyor.

Bu modelin bütün ayrıntılarıyla Türkiye için de geçerli olduğunu söylemiyorum. Ama siyasal partiler için söylenenler, bugünün Türkiye'si'ne hemen hemen tam oturmaktadır (RP'nin durumu çok daha ayrı). Bununla birlikte Türkiye'de ordunun görevi, “kamu düzeninin sağlanması” pratiğinin çok ötesinde, bu pratiğe yönelik *ideolojik ve siyasal üretimleri* ve hedef saptamalarını da içermektedir. Ayrıca Türkiye'de ordu, ülkenin kendi başına görece ayrı bir bileşeni olmak yerine, üst düzey sivil siyasetçiler ve sermayenin gözde kesimleriyle bir çekirdek oluşturma peşindedir.

Şimdi bu sürecin özelliklerine daha yakından bakabiliriz.

Ordudan başlıyorum. Türkiye'de yakın geçmişte yaşanan yanılgılardan biri “Sovyet tehdidi”nin ortadan kalkması ve 12 Eylül deneyinin yıpratıcılıklarının da gözönüne alınmasıyla ordunun gündelik siyasal yaşamın çok geri planlarına çekileceği beklentisiydi. Bugün aynı beklenti, bir başka biçimde temellendiriliyor: “Kürt sorunu”nun çözümüyle birlikte ordunun artık hiç çıkmamacasına kışlasına çekilmesi...

Önce bir noktada açıklık gerekiyor: Ordunun siyasetle yakından ilgilenmesi ve siyasal süreçlere müdahalesi, yalnızca darbe ve fiili askeri iktidar bağlamında ele alınabilecek bir olgu değildir. Nitekim, bugünün Türkiye'si'ndeki ana yönelim, ordunun darbesiz biçimde siyasetin asli unsurlarından biri haline gelmesidir. Özetle, “ordunun, savunma görevlerinin kapsamını geniş tutan bir anlayış adına doğrudan askeri olmayan alanlarda (karar alma sürecine) katılması ve meşru otoriteleri yerinden etmeden sivil/asker ilişkilerini tersine çevirerek iktidarı denetim altında tutması”dır söz konusu olan. (24)

Genel çerçeve olarak bu kadarı yeterli. Şimdi daha somut süreçlere bakıp bu süreçlerin Türkiye'de orduyu neden ve nasıl daha ön plana çıkardığını görmek gerekiyor.

Başka birçok konuda olduğu gibi burada da yanlış (ya da kısmen doğru oldukları için son çözümlemede yanlışla sonuçlanan) görüşlerle başlamak yararlı olacak. O halde önce şu sözlerle kulak verelim: “Irak'ın İran ile savaşması ile ortaya çıkan, daha sonra yine Irak'ın Kuveyt'e saldırması ile devam eden durumlar ve yıkıcı-bölücü unsurların bütün Türkiye'de ve özellikle Güneydoğu'da giriştikleri eylemler, Asya'da ve Avrupa'da son birkaç yıldır devam eden tarihi öneme haiz olaylar; normal dönemlere göre daha belirgin olarak, bu dönemde Türkiye'de askerlerin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu itibarla, günümüzde Türkiye'de siyasal sürecin olağan işleyişine kavuştuğunu; Silahlı Kuvvetler'in siyasal süreç üzerindeki mevcut görünür etkinliğinin, ülke güvenliğine yönelik olarak ortaya çıkmış geçici bir durum olduğunu belirtmek gerekir.” (25)

Buradaki apolojiye bakılırsa, Türk ordusunun, “bunca gaile içinde neden çok daha öne çıkmadın” diye eleştirilmesi gerekiyor. Türkiye'nin her günü “milli birlik ve beraberliğe her zamankinden fazla muhtaç olduğumuz” gündür. Kimse kalkıp “artık milli birlik ve beraberliğe daha az ihtiyacımız var” demez, demeyecektir. Anlaşılan bu yerleşik söyleme bir kardeş geliyor: “Ordunun ön planda olmasına en fazla ihtiyaç duyulan günler..”

Şaka bir yana okur yukarıdaki alıntının neresinde “kısmi doğru” bulunduğunu merak etmiş olabilir. Kısmen doğru olan şudur: Bugün ordunun kitlesinin örneğin 27 Mayıs ya da 12 Mart öncesinde olduğu gibi aktif politizasyon yaşadığı söylenemez. Bu kadar. Ama bunu sağlayan, ordunun bir bütün olarak siyasetten uzaklaşması değil, üst düzey rütbelerin aşırı politizasyonudur. Bu politizasyon içinde komutanlar, siyaseti bu kez çok daha global ölçülerde, hakkını daha fazla vererek düşünmeye başlamışlardır.

Şimdi, biraz daha ferahlayıp tarihimizi şöyle bir gözden geçirelim.

Kurtuluş savaşı veriyorduk, ordu öne çıktı. Şeyh Sait isyanı, Menemen olayı, Ağrı ayaklanması oldu, ordu öne çıktı. Demokrat Parti yönetimi iyice keyfileşti, ordu öne çıktı. Anarşi ve terör yaygınlaştı, ordu öne çıktı. İran-İrak savaşı çıktı, ordu öne çıktı. PKK eylemleri arttı, ordu öne çıktı. İnanmayacaksınız, ama bu “öne çıkış”ların hepsi geçici, hepsi birtakım zorunluluklar sonucu. Bu işte bir gariplik yok mu?

Açık konuşmak gerekirse, doğrudan müdahaleler ve darbeler bir yana, Türkiye’de ordu, az önce özetlenen Kolombiya modeli doğrultusunda hep “önde” olacaktır. Kimilerinin sandıklarının tersine “tehdit” ögesinin ortadan kalkması orduyu geri plana itmemiştir. Bir kere ordu, Türkiye’de “ortak payda ideolojisi” olarak adlandırdığım kemalizmin başlıcı üreticisi ve gücüdür. İkincisi, NATO’nun yeni stratejisinde “tehdit” kavramının yerini bu kez “risk” kavramının alması, genel olarak ordulara özel olarak da Türkiye’deki orduya yeni etkinlik alanları açmaktadır⁽²⁶⁾.

Son söylenenin anlamı açıktır. Tehdit, çok daha belirgin, seçilebilir bir olgudur ve karşıt önlemlerin askeri alanla daha sınırlı kalması mümkündür. Buna karşılık “risk” daha belirsiz, oynak bir kavramdır. “Risk management” denilen şey mevcut ve olası riskler karşısında daha global, daha kapsamlı politikalar gerektirir. Bu da ordunun daha fazla siyasallaşması, iç ve dış risklere ilişkin zihin egzersiziyle yetinmeyip somut önlemlere yönelmesi demektir. Risk kavramının getirdiği yeni durumu Körfez Bunalımı sırasında istifa eden eski Genel Kurmay Başkanı Necip Torumtay çok güzel özetliyor: “Geçmişte daha ziyade Doğu Bloku’ndan beklenen büyük çapta kolektif bir tecavüzün gerçekleşme ihtimaline kıyasla, bugün, birden fazla komşudan kaynaklanabilecek çok çeşitli nitelikte ve düşük düzeyde silahlı çatışma ihtimali daha fazladır.”⁽²⁷⁾

Bu kadar açık. Üst düzey komutanların kullandıkları “Milli Askeri Stratejik Konsept” (MASK) kavramı, hiçbir şeyi maskelemeksizin siyaseti globalleştirmekte ve orduyu bu global siyasetin başlıca unsuru durumuna getirmektedir. M. Ali Birand’ın yazdığına göre, ordunun ulusal açıdan “tehdit” ya da “risk” değerlendirmesini tamamen kendi başına yaptığı bir başka Avrupa ülkesi yoktur⁽²⁸⁾. Şundan kimse kuşku duymamalıdır: Dışarıda, ülkenin çıkarlarını değişik risk unsurlarına göre gerektiğinde “emperyal tarzda” savunması istenilen devletin ve ordunun, içinde bu “emperyal tarz” a ugun siyasal ve ideolojik yapılarımlar peşinde olması kaçınılmazdır.

İşin ciddiyetini küçümsemek için söylemiyorum. Ankara’da “Amed” isimli bir tatlıcı dükkanı bombalanmış, dükkan sahibi dükkanının adını değiştirmek zorunda kalmıştı. Yarın, Kürt hareketi ile yaşanan gerilime benzer yoğunluk ve süreklilikte bir gerilimin sözgelimi Suriye

ile yaşanması halinde Şam tatlisinin yasaklanması bile mümkündür. Çıkarlarımızı dışarda “emperyal tarzda” savunan devletimizin içerde buna nütrisyonel bir ton katması ihtimal dahilindedir.

Buraya kadarı, uluslararası planda yaşanan yeni ve oynak dengelerle devletin bunlara nasıl hazırlandığı konusundaydı. Deminden beri “ordu” diyoruz. Kuşkusuz, ordunun özel bir konumu, özel ideolojik-siyasal koşullanmaları var. Biraz da bunlara bakmak gerekiyor.

Orduların, klasik emir-komuta zinciri içinde daha aksaksız ve düzenli bir işleyişe sahip olmaları, özellikle devletin diğer organlarının başıbozuk bir durum sergiledikleri ülkelerde bu kurumlara özel misyonlar biçilmesine yol açmıştır. Örneğin kimi araştırmacılara göre az gelişmiş ülkelerdeki kalkınma stratejilerinin 60’lı yıllarda yaşadıkları tıkanma, özellikle planlama süreçlerinde askeri kesimin rolünü artırmıştır. Ordu, kalkınma planlarını, siyasal ödün ya da gevşeme gibi boşluklara izin vermeksizin hakkıyla hazırlayıp uygulayabilecek kurum olarak görülmüştür ⁽²⁹⁾.

Türkiye’de ordunun planlamayla ilgili böyle bir misyonu olduğu söylenemez. Ancak, 60’lı yılların baş paradigması olarak kalkınmanın Türk ordusunda özel *ideolojik* yönelimler yattığı kesindir. 1968 yılında yayınlanan bir OYAK bülteninde yer alan şu sözler, o dönemki *ideolojik* yönelimi dışavurmaktadır: “Türkiye’de büyük sermayeler teraküm etmemiştir. Kurumun eline ise milyonlar geçmektedir. Bu paralarla arsa spekülasyonculuğu yapılacak yerde, 5 Yıllık Kalkınma Planlarında öngörülen sahalara yatırım yapılmalıdır.” ⁽³⁰⁾.

“İdeolojik” sözcüğünü bilerek iki kez vurguladım. “Arsa spekülasyonu”na tepki, 60’lı yılların genel ideolojik belirleniminin ürünüdür. Bugün ise böyle bir belirlenimden, yani temelini “sanayi” ve “üretim” ya da “iş sahası yaratan yatırım” gibi kavramların oluşturduğu bir ideolojiden söz etmek çok güç. Kalkınma paradigmasının çöküşü sonucunda, orduyla sermaye arasındaki ideolojik örtüşme (zaman zaman da çekişme) daha çok uluslararası bütünleşme, modernleşme ve “managament” alanlarına kaymıştır. Ordu, bu alanlarda özel sektör ile çok daha fazla yakınlık kurma arzusundadır. (*)

Ordunun, sermaye ve özel sektör nezdindeki ideolojik yönelimlerinin sergilenmesi açısından bana hayli anlamı gelen birkaç alıntıya başvurmak istiyorum. “Tehdit” kavramı yerine “risk” kavramının geçmesine ilişkin görüşünü aktardığım eski Genel Kurmay Başkanı Torumtay anılarını küçük bir kitapta toplamış. Aşağıdaki üç alıntı, 158 sayfalık bu küçük kitaptan.

“Şüphe yok ki, karargahta çeşitli görüş ve öneriler ortaya çıktıktan sonra seçim ve karar yine amire ve komutana aittir, sorumluluğu da o üslenir. *Bu özel sektörde de böyledir* (vurgular benim).” ⁽³¹⁾

“Bir savaşa başladıktan sonra muharebe meydanındaki komutanlar için bu üç deyim de (aktif ve dinamik tutum ile riskin göze alınması) başarılı sevk ve idarenin önemli unsurlarıdır ve

(*) Anlatılana göre, dönemin Cumhurbaşkanı Evren, siyasal çıkışı hüsrarla biten Turgut Sunalp paşaya “bundan sonraki yaşamında ne yapmayı düşündüğünü” soruyor. Sunalp da Evren’e şu yanıtı veriyor: “Mama kandırdı, bekaret elden gitti. Bundan sonra orospuluktan başka yapacak iş yok.” (Aktaran, Muammer Yaşar, *Paşalar Politikası*, Tekin Yayınları İst. 1990, s. 192)

yeri zamanı iyi seçilmek koşulu ile başarıya giden yolu açabilirler. *Ticaret hayatında da, özellikle özel teşebbüste bu nitelikler gelişme ve kazanç için önemli sayılabilir* (vurgular benim).“ (32)

“Karar Verme Mekanizması, gerek devlette ve gerek özel sektörde (...) süreci olarak tanımlanabilir (vurgular benim).“ (33)

Şimdi, bütün bunlar, özel sektörde iş bulma umudundaki bir emekli generalin sermayeye bu amaçla attığı paslar sayılmamalı. Ortadan düpedüz bir ideolojik koşullanma vardır. Her işi en iyi kendisinin bildiğine ve yaptığına inanmasıyla tanınmış bir ordu, şimdi “bir biz varız, bir de onlar” demektedir. “Onlar” dediği, kendiyi eşdeğer tuttuğu özel sektördür, sermayedir. Artık ortada “yaurım” gibi bir fetiş sözcük yoktur. Bunun yerini, “karar alma süreçleri”, “sev ve idare”, “gelişme”, “kazanç” gibi kavramlar almışlardır. Bu kavramlarla arsa spekülasyonculuğu da yapılabilir ve bunun hiçbir sakıncası yoktur. Bilgisayar başında “risk management” yaptıran sermayedar ile aynı aygıtın başında risk unsurlarına göre “simülasyon” yapan komutan arasındaki tek ortaklık bilgisayar değildir. Üst düzey sivil bürokratlarla topaklaşma aranışında olan ve zaman zaman bunun yeterince gerçekleşmemesinden (tabii sivillerin boşvermişliği yüzünden) yakınan ordu, aynı aranışı “boşvermişliğin” hiç olamayacağı sermaye nezdinde de sürdürmektedir. Amaç “üç partili devlet”i, daha doğrusu bunun çekirdeğini oluşturmaktadır.

Kimbilir, belki de bu kadar “indirgemeci” olmamak gerekir. Kuşkusuz, üçlüyü buluşturan saf ideolojik motifler de vardır. Kendi adımı, bunlardan birinin ve başlıcasının “devletin dinamik ideali” (DDİ) kavramı olduğunu düşünüyorum. (34) Anlatılanlara göre DDİ, ordunun eğitiminde en ön plana çıkan kavramdır.

DDİ Türk ordusunun, şarkılaştırılmış bir tür Hegel eğitiminden geçirildiği sanısını uyandırabilir. Elbette böyle değil. DDİ, devlete, bütün toplumsal sınıfları, bunlar arasındaki çelişkileri soğurarak aşan bir tür mistik totalite yakıştırmakta ve ardından bu totalitenin tarihsel süreç içinde bir ideale doğru ilerlemesi gerektiğini söylemektedir. Elbette “ideal” denilen şey döneme ve koşullara göre değişiyor. Anlaşılan, DDİ’yi geliştirenler, ideal değişken kılınmazsa işin “dinamik” yanının güme gideceğini düşünmüşler.

Bu anlatılan, hiç kuşkusuz çok yeni bir şey değildir; doğrudan doğruya korporatist ideolojiyle ilgilidir. Önemli olan, bu ideolojinin orduda temel ve resmi eğitim konusu olmasıdır. Daha ilginç ve önemli olan ise, Harp okullarındaki eğitimin, sınıf çatışması şöyle dursun farklı çıkarların *temsili* anlayışına bile ciddi biçimde karşı çıkmasıdır. Çünkü, verilen ve anlatılan derslere gör çobandan tüccara, işçiden sermayedara kadar toplumdaki herkesin yalnızca hakları ve özgürlükleri değil, *çıkartları da* eşittir (35).

En büyük yanlış, bu tür bir ideolijik belirlenimin, devletin ve siyasetin diğer alanlarına hiç bulaşmayıp yalnızca orduda sınırlı kalacağına inanılmasıdır. Türkiye’de sivil siyaset de bu doğrultuda pek farkedilmeyen bir ayrışma yaşamaktadır. Başvuranların pek azının alındığı seçkin okullar gibi, siyasetçilerden çok sınırlı bir kesim DDİ zeminine duhul ettirilmekte, geriye kalanlar “çok partili demokrasi” vitrininde iş, ihale ve rant gailisiyle uğraşmaktadır.

Bu bölümü, buraya kadar söylenenler bağlamında birkaç küçük saptama ile bitiriyorum.

“Üç partili devlet”e duhul etmek isteyen siyasetçiler arasında yarış sürmektedir.

Mesut Yılmaz doğrudan doğruya buna oynamakta, bu yüzden Özalvarı hafifliklere hiç itibar etmeden ortada tam “devlet gibi” dolaşmaktadır.

Tansu Çiller, “üç partili devlet”in has kadroluğu için biraz daha alafranga ve snob kaçmaktadır.

Refah, aynı seçkin kesime bu haliyle hâlâ çok uzaktır.

Hüsamet Cindoruk'un bugün devlet ricali ile olan çekişmesi, içtenliğinden çok Prens Sabahaddin'in İttihat ve Terakki karşıtlığına benzer bir kıskançlıktan ve post kavgasından kaynaklanmaktadır.

Ecevit, Mesut Yılmaz'la aşağı yukarı aynı konumdadır, aynı algılayış ve aynı yarış içindedir.

Burası Türkiye

Doğrusunu söylemek gerekirse, buraya kadar anlatılanların az çok gerçeğe yakın bir durum saptaması olduğundan kuşku duymuyorum. Gelgelelim, bütün bu söylenenlerden kalkarak yakın ve orta gelecek için net çıkarsamalar yapmanın mümkün olduğunu sanmıyorum. Ya da, ben kendimde o gücü bulamıyorum.

Çünkü, burası Türkiye'dir..

Örneğin, anlatılanlara karşın Türkiye'de klasik anlamda siyasete ve siyasetçilere alan açmak, siyaseti kişiliklileştirmek için bir tür hamle kotarılması büsbütün ihtimal dışı değildir. Denecektir ki, “kişilikli olsun” diye kotarılan süreçlerden gerçek kişiliklilik çıkar mı? İlk bakışta çıkmaz elbette. Ancak, Türkiye'de başlatılan süreçlerin raydan çıktığı çok görülmüştür. Yalnızca bu olasılığa işaret etmek istiyorum.

Herşeye karşın, daha kesin nitelikte bazı saptamalar yapılabilir. Türkiye'de devletin geleneksel hantallığı ve katılığı, kuramsal planda makul görünen kimi oyunlara bile izin vermektedir. Örneğin “majestelerinin komünist partisi” gibi gelişigüzel atıfta bulunulan modelleri bugünkü düzenin gerçekten istediğini ya da isteyebileceğini hiç sanmıyorum. Biraz daha akla yakın olmakla birlikte, “majestelerinin Kürt partisi” de sanıldığı kadar kolay bir uygulama olmayacaktır. İlkinin gerekçesi, devletin gerekli esnekliği taşımaması ve aday yokluğudur. İkincisinin gerekçesi ise bu işe teşne Kürt siyasetçilerinin itibarsızlığı ve etkisizliğidir.

Bütün bu belirsizlikler şöyle dursun, az çok “kesin” bir başka saptama daha yapılabilir. Bugün devlet ile dinci akım arasında kayıkçı döğüşü değil gerçek bir gerilim vardır. Bu gerilimin üstüne açık cepheleşme ile değil, devletin dine biraz daha yaklaşmasıyla gidilmesi planlanmaktadır. Başı zaten dertte olan ordunun, din konusunda radikal çıkış yerine sivil-laik kesimin usta manevralarına zaman tanıyacağı söylenebilir. Kimi akademisyenler bunu açık açık söyleyip yazmaktadırlar. Bir örnek: “Daha geniş kapsamlı bir biçimde, devletin, laikliği tahkim edebilmek için, yani toplumsal barışı korumak ve bireylerin özgürlüğünü ihya etmek

için, belki de paradoks gibi gelecektir ama, dinle daha barışık bir pozisyonda olması gerekecektir. Yönetenle yönetilenlerin ilişkisinde inanç birliği içinde olmanın ortaya çıkaracağı güven duygusu, sözlü edilen meşruluk zeminini genişletici faktörlerden biridir.” (36)

Yukarıdaki model, akla “kırmızı şapkalı kız” masalını getiriyor. Vatandaş devlete soracak: “ne kadar? yeşil cübbelerin var”, Devlet diyecek: “toplumsal barışı korumak için”. “Ne kadar çember sakalın var”, Elcevap: “laikliği daha iyi tahkim edebilmek için”. Vatandaş bir daha soracak: “Neden gülyaağı kokuyorsun?” Son yanıt: “bireylerin özgürlüğünü ihya edebilmek için..” Sonu masaldaki gibi mi olacak? Onu bilemiyorum. Ama kimse boşuna beklemesin. Devlet yukardaki alıntıda anlatılan türde bir yol seçtiğinde “bugünlere mi kaldık” tepkisi gösterecek Atatürkçü, laik-batıcı devlet adamı, siyasetçi ve paşa çıkmayacaktır. Bir süre çıkmayacaktır. Dönem, elde koz biriktirip zamanlama yapma, bu arada sivil manevralara imkan tanıma dönemidir.

Peki, Türkiye’de siyasal çekişme, fikir tartışması, düşünce ve ifade özgürlüğü olmayacak mı? Hiç olmaz olur mu, elbete olacak. Belirsiz ve ihtiyatlı tahminlerin ardından, en kesin konuşabileceğim konu da bu zaten. Türkiye’de devlet ve onun temsilcileri ile ilerici, demokrat, laik ve hatta bir miktar solcu kesimler arasındaki fikir tartışmaları tüm canlılığıyla sürecektir. Bu tartışmaların kazanabileceği yaratıcılığa, sınır aşma gücüne ve yeni boyutlara örnek olsun diye, aklıma gelenleri aktarıyorum.

Konu: “Kürt Sorunu”

Devlet: “Kürt realitesini biz de kabul ediyoruz; *ama*, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğü bir an olsun gözardı edilmemeli.”

İlerici: “Vatanın ve milletin bölünmez bölünmez bütünlüğü bizim için de tartışılmaz; *ama* Kürt realitesi tanınmalı.”

Konu: Radikal İslam:

Devlet: “Herkes inancında ve itikadında sonuna kadar hürdür; *ama*, bu memleketin insanlarının kahir ekseriyetle Müslüman olduklarını unutmayalım.”

İlerici: “Elhamdülillah biz de Müslümanız; *ama*, devletin inanç özgürlüğünü güvence altına alması gerekir.”

Konu: Sosyal Devlet ve Piyasa:

Devlet: Vatandaşa sosyal güvenlik ve hizmet götürmek bizim vazifemiz; *ama* piyasa mekanizmalarının memleketin genel refahı için en müessir yolu meydana getirdikleri ispat edilmiştir.”

İlerici: “Piyasa mekanizmalarını biz de kökten yadsımıyoruz; *ama* sosyal devlet politikalarından vazgeçilmemeli.”

Konu: Dış Politika:

Devlet: “Yurtta Sulh Cihanda Sulh” prensibimizdir ve kimsenin bir karış toprağında gözü-müz yoktur; *ama* Türkiye icap ettiğinde gücünü dosta düşmana göstermesini bilecektir.”

İlerici: “Ulusal çıkarlarımız evrensel ölçekte en etkin biçimde gözetilmeli, bu doğrultuda

gerekenler yapılmalıdır; ama Türkiye'nin barışsever bir ülke olarak imajına en küçük bir gölge düşürülmemelidir."

İşte, Türkiye herşeyin, amaçoğunlukla yukarıdaki gibi şeylerin büyük bir özgürlük içinde tartışılabilirdiği bir ülkedir ve hep böyle kalacaktır. Üstelik *bu tür* özgür tartışmalar, ülkeye en katı akseri rejim de, faşizm de, bonapartizm de, radikal İslam da, sosyal demokrasi de gelse sürecektir.

Bu tür tartışmalar, bir tek Sosyalist Türkiye'de sürmeyecek, sona erecektir.

KAYNAKÇA

- (1) John Keane, *Sivil Toplum ve Devlet*, Ayrıntı Yay. İst. 1993, s. 23.
- (2) Metin Sever-Cem Dizdar; 2. *Cumhuriyet Tartışmaları* içinde, Başak Yay. İst. 1993, s. 364.
- (3) Marx; "On the Jewish Question", Marx-Engels, *Collected Works*, Progress Moscow 1975, cilt: 3, s. 163.
- (4) Marx: *aynı yerde*.
- (5) Marx-Engels; "The German Ideology", *Collected Works*, cilt: 5, s. 50.
- (6) *a.g.e.* s. 53.
- (7) *a.g.e.* s. 89.
- (8) *a.g.e.* s. 90.
- (9) *aynı yerde*.
- (10) Paul Baran-Paul Sweezy; *Monopoly Capital*, MR Press, 1968, s. 180-181 dn.
- (11) Marx; "The Trial of the Rhenish District Committee of Democrats", Marx-Engels *Collected Works*, cilt: 8, s. 336.
- (12) Ümit-Cizre Sakalhoğlu; *AP-Ordu İlişkileri*, İletişim Yay. İst. 1993, s. 8.
- (13) Metin Çulhaoğlu; "Siyasetin Neresindeyiz?", *Gelenek*, no: 43, s. 13.
- (14) Haldun Gülalp; *Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet*, Belge Yay. İst. 1993, s. 29.
- (15) Haldun Gülalp; *a.g.e.* s. 43.
- (16) *a.g.e.* s. 77.
- (17) Bkz. Taha Parla; *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, İletişim Yay. İst. 1989, s. 7.
- (18) Çağlar Keyder; *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, çev: S. Tekay, İletişim Yay. İst. 1989, s. 162.
- (19) Alain Rouquie; *Latin Amerika'da Askeri Devlet*, Der: Şirin Tekeli, Alan Yay., İst. 1986, s. 42.
- (20) Bkz. Galip Yalman; "Populizm, Bürokratik-Otoriter Devlet ve Türkiye", *11. Tez*, no: 1, 1986.

Bir kez daha vurgulama gereği duyuyorum; "Başka" modeller, tıpatıplık aramak için değil, belirli bir somut bütünlüğü değişik yollardan soyutlamak için kullanılırlar, kullanılmalılardır. Bu soyutlamaların, kullanılan modeli mutlaka doğrulamaları gerekmez; tersine, model uygulamaları, kullanılan modele aykırı somutlukların daha net saptanmasına ve bu anlamda derin-

leşilmesine de imkan tanıyabilir. Özetle, burada söylenen Latin Amerika'ya özgü bürokratik-otoriter devlet modelinin Türkiye için de geçerli olduğu değil, Türkiye'deki somutluğun bugün en fazla bu modele göre sınanarak algılanabileceğidir.

- (21) Mahmut Dikerdem; *Hariciye Çarka*, Cem Yay. İst. 1989, s. 15.
- (22) Baskın Oran; *Atatürk Milliyetçiliği: Resmi İdeoloji Dışı Bir İnceleme*, Dost Yay. Ankara 1988, s. 180.
- (23) *Alain Rouquie; a.g.e. s. 223.*
- (24) *a.g.e. s. 198.*
- (25) O Metin Öztürk; *Ordu ve Politika*, Gündoğan Yay. Ankara 1993, s. 91.
- (26) Murat Yetkin; *Ateş Hattında Aktif Politika*, Alan Yay. İst. 1992, s. 54.
- (27) Necip Torumtay; *Anılar*, Milliyet Yay. İst. 1993, s. 135.
- (28) M. Ali Birand; *Emret Komutanım*, Milliyet Yay. (12. Baskı), İst. 1989, s. 359.
- (29) Ulrich Albrech; "Militarizm ve Silahlanma, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi* içinde, cilt: 5, s. 1542.
- (30) Akt. Doğan Özgüden; "Türkiye'de Sermaye ve Militarizm", *STMA* içinde cilt: 6, s. 2027.
- (31) Necip Torumtay; *a.g.e. s. 60.*
- (32) *a.g.e. s. 114.*
- (33) *a.g.e. s. 136.*
- (34) M. Ali Birand; *a.g.e. s. 101, 117.*
- (35) *a.g.e. s. 105.*
- (36) Nur Vergin'le Mülakat, *Türkiye Günlüğü*, no: 27, Mart-Nisan 1994, s. 10.

LENİNİST ÖRGÜT VE ÖNCÜLÜK:

Güncel Görevler İçin Gerekli Bazı Hatırlatmalar*

Uğur ÖZDEMİR

Bugün Leninizmi ve Leninist örgüt teorisini (bundan böyle kısaca L.Ö.T. denilecek) tartışmaya girişimizin sebebi, yalnızca ilkesel ve biçimsel bir olguyla sınırlı değildir: Leninizm ve L.Ö.T. üzerine bugünkü tartışmaların daha derindeki gerekçesi, yakın dönemde ve bugün yaşanmakta olan olaylar ve Türkiye sosyalist hareketi bakımından mücadelenin yeni temeller üzerinde inşa edilebileceği bir gelişkinliğe ulaşmış olmamızdır.

Belki bir gecikme ile de olsa, Türkiye'ye de uzanan konu ile ilgili yapıtlar, çeşitli dergilerde L.Ö.T ve Lenin'in düşüncesi konusunda yazılmış teorik çalışmalar, bir teorik yapı kurmaya müsait ipuçlarını bize sunmaktadır.

Bu nedenle benim çalışmam da bir ihtiyacın ve yoğunluğun üzerine denk düşüyor.

Yazının bugüne kadar girilmemiş alanlara el atmak, çok yeni saptamalarda bulunmak ve son derece özgün bir L.Ö.T. yorumu yapmak gibi bir iddiası yok. Asıl katkı, araştırmalar ve düşünsel faaliyet kadar Türkiye sosyalist hareketinin örgütlü-siyasal pratiğinin önümüzdeki süreçte yapacağı atılımlarla ortaya çıkacaktır. Yine de, bu alanda "cüretkâr" ve "yeni üretimlerin" çıkması, en azından başlangıç için konu ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmaların ve halen devam eden tartışmaların baz alınması ile gerçekleştirilecektir.

Yaşanılanların ve yapılan tartışmaların ışığında ve belirli bir tarihi uzaklıkta bolşevik örgüt deneyimi, 1917 Ekim Devrimi, ondan sonraki kuruluş ve sosyalizm deneylerinin, daha gelişkin bir soyutlaması yapılabilir. Bugün üzerimizde, deneyimin ve teorinin sunduğu otorite dışında, ne bir "uluslararası merkez" ne de bir başka otorite var.

(*) Arkadaşımız Uğur Özdemir'in bu çalışması kitap dizimde iki bölüm halinde yer alacak. Çalışmanın ikinci bölümünü Kasım ayında yayınlanacak 3. kitabımızda bulacaksınız. *Sosyalist Politika*

Daha özelde, kendi adıma konuşursam, tarihsel bağlamından koparılmış, ön açıcı olmayan teorik soyutlamaların, örgütsel kaygularla yapılmış "çubuk bükme"nin hiçbir değeri yok; üzerimde böyle bir basıncı hissetmiyorum. Ayrıca, yapılmasını da doğru bulmuyorum.

Türkiye nesnelliğinin sosyalizmi güncelleştirdiği, iktidar için mücadeleyi öne çıkardığı rahatlıkla söylenebilir. Sınıf hareketi ile buluşacak ve sınıfı iktidara taşıyacak öncü özne ve parti fikri, güçlü bir biçimde sınıfa önderlik edecek bir öncünün gerekliliği, bence tartışma konusu bile edilemez. Ancak böyle bir öncü örgütün oluşturulmasında teorik önceliklerimizin neler olacağı, örgütsel yapı ve parti-sınıf ilişkisi konularına yaklaşımda, teorik netlik önemli oluyor. Eğer sözkonusu olan herhangi bir örgüt-parti teorisi değil de Marksist-Leninist teori içinde L.Ö.T. ise, Leninist örgütü bu bütünlüklü teori içinde onunla ilişkili bir parça olarak görmek gerekir. Burada bir parantez açmak gerekli oluyor. L.Ö.T. gibi bir konuda teorileştirme çabasına girilirken, bu yazı kapsamında bahsettiğim bütünlüklü teorinin, tartışma konusu olan bütün problematiklerini, teorinin içsel zaaflarını ya da Ö.T ile uyumunu ele almaya kalkmak ne mümkündür ne de gereklidir. Burada yapılmaya çalışılan, tarihsel deneyim, öncülük-sınıf dinamiği, politika ve politika yasalarının öncü örgüte etkileri bakımından L.Ö.T. sorununa eğilmektir.

Marks'tan Lenin'e

L.Ö.T.'nin oturduğu zeminin, Marksist-Leninist teorinin bütünlüğü olduğunu söylemişim. Öyleyse Lenin'in ve ardıllarının yaptığı katkılardan önce, Marx'ın konuyu ele alışı inceleme durumundayız.

Bu bölüme, Marksizmin klasikleri arasında en çok bilinen bir yapıttan, Komünist Manifesto'dan hareketle girilebilir: "... bir bütün olarak toplum gittikçe artan bir biçimde, iki büyük kampa, birbirlerine tam karşıt durumda iki büyük sınıfa bölünmektedir: burjuvazi ve proleterya."⁽¹⁾

Yukarıdaki alıntıda da görülebileceği gibi Marks'ın kapitalizm analizine göre kapitalist toplum, karşı karşıya gelen ve farklı çıkarlara sahip iki sınıftan oluşuyor: Burjuvazi ve proleterya. Tarih bu iki temel sınıf arasındaki çatışma ve çelişkilerle oluşuyor.

Görüldüğü gibi Marks Manifesto'da daha yalın bir kapitalizm analizi yapıyor ve burjuvazi ile proleteryanın karşı karşıya geleceğini öngörüyor. Bu alıntı neden mi önemli? Çünkü L.Ö.T.'nin oturduğu temel, marksizmin sınıf mücadelesi teorisidir de ondan. Birazdan göreceğiz; Marks'ın Manifesto'daki devrimci parti fikri bir doğrudanlığa, sınıfın bütününe hareketine ve bütününe temsiline dayandırılıyordu...

"Proleter hareketi, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluk yararına, kendiliğinden hareketidir."⁽²⁾

Marks ve Engels işçi sınıfı hareketinin kendiliğindenliğine aşırı devrimci bir misyon biçiyorlar.

1847'de başka türlü yapılabilir miydi? Bu tamamen Marks'ın dönemindeki kapitalizmin oluşumundan ve yapısından kaynaklanan nesnel bir durumdu. Gerçekten de belli bir dönem

için sınıfsal ayrılıklar ve sınıfsal çıkarlar daha yalın görülmekte; sınıf içi eşitsizlik ve farklılaşma, bu yalın tablo karşısında yeterince görülmüyor, kendini açığa vurmuyor.

Bu durum, öncü-sınıf ilişkilerine yaklaşımlarda bazı boşluklar doğurdu. Marks ve Engels Komünist Manifesto'yu böyle bir nesnellik içinde kaleme alıyorlar.

Çelişkilerin yoğunlaştığı, toplumsal gelişmelerin hızlandığı bir tarihsel dönemde, burjuva devrimleri döneminde, hareketli bir işçi sınıfının varlığı Marks ve Engels'i sınıf mücadelesini burjuvazi ve işçi sınıfının karşı karşıya geleceği bir "meydan muharebesi" olarak görmeye itiyor.

Proleteryanın türdeş ve bütünsel bir sınıf olarak görülmesi, sınıf mücadelesindeki yalınlık, sınıfın iç eşitsizliğinin görülmesini engelliyor. Öncü-sınıf ilişkilerindeki açığın ipuçlarının Marks ve Engels'de hiç görülmediğini söylemiyorum. Daha önce de söylediğim gibi, 19. yy. sınıf mücadelesi koşullarının bu olgunun farkedilmesine ve yeni teorik tesbitlere zemin hazırlayacak niteliğe sahip olmadığını altını çizmek istiyorum. Bu koşulları 20. yy sunuyor ve hakkını Lenin veriyor. O nedenle, Lenin'in menşeviklerle polemğinde bu konu temel önemde bir yer tutar.

Tekrar Komünist Manifesto'ya, Marks ve Engels'in öncü-sınıf ilişkileri konusundaki düşüncelerine dönersek, Manifesto'nun "proleterya ve komünistler" başlıklı bölümünde "sosyalist bilincin" üretilmesinin aracı ve taşıyıcısı olan komünistler ile proleterya arasındaki fark hemen hemen asgari düzeyde görülüyor.

"Bir tüm olarak proleteryanın çıkarlarının dışında ve ayrı çıkarları yoktur." ifadesi ve "Komünistler öteki işçi sınıfı partilerine karşı duran bir parti oluşturmazlar."⁽³⁾ önermesi partinin proleteryanın doğrudan hareketinin ürünü olacağı, bazı farklı özelliklere sahip olmasına rağmen diğer işçi hareketleri ile eşit görülmesi yönündedir. Aynı alıntının devamında, komünistlerin diğer işçi sınıfı hareketlerinden farklılığı üstüne formülasyonlar olmasına ve sonraki gelişmelerin yukarıdaki türden yaklaşımı geçersizleştirmesine rağmen, esas olarak Marks ve Engels'de parti ve öncülük konusunda bulunabilecekler, bunlar.

Bir İngiliz Marksisti, bu konuda şöyle diyor:

" Fakat bütün önemine rağmen Marx'ın formülasyonu belirli sınırlar ve eksikler içerir. Yüksek bir genelleme ile yazılmıştır ve komünistlerin benimseyecekleri örgütsel biçimi hiçbir yere özgü ele almaz. Aslında parti ile neyin kastedildiği açıkça belirtilmez." ⁽⁴⁾

Amacım Marks ve Engels'in düşüncelerinin gelişimini analiz etmek değil. Daha sonra geleceğim örgüt-öncülük-sınıf ilişkileri bağlamında Leninizmin ayırddedici yanlarını ortaya koymak için bazı temel yaklaşımların altını çizmek istiyorum yalnızca.

Toparlarsak, Marks'da öncü-sınıf ilişkileri ya da parti konusundaki belirsizlik ve eksiklik, sistemli bir örgüt teorisinin olmayışının nedenleri, tarihsel bağlamı ve Marks'ın düşüncesinin gelişimi içinde anlaşılabilir niteliktedir.

Aynı soruna bir de dönemin siyasal oluşumları ve işçi hareketinin siyasal yönelimi açısından, ayrıntıya girmeden bakarsak şunları söylemek mümkün:

Bütün Avrupa'yı kapsayan 1848 ayaklanması ve Alman devriminin yenilgisinin dersleriyle, Marks, perspektifini değiştirmeye, Komünist Manifesto'da oluşturduğu tasarıdan zaman zaman kopmaya yöneldi.

Molyneux, Marks'ın 1850'de Komünist Birlik Merkez Komitesi'ne tebliğinde (Mart tebliği) Almanya'da koşulların değişmesiyle, bu dönemden çıkan deneyimi ve örgütsel dersleri özetlediğini yazar.

"Devrimci harekete doğrudan katılan üyelerin büyük kısmı, gizli dernekler kurma zamanının geçtiğine, kamuya açık faaliyetlerin tek başına yeterli olduğuna inanıyordu. Tek tek çevreler ve topluluklar Merkez Komite ile bağlarının gevşemesine ve dereceli olarak azalmasına izin verdiler. Sonuç olarak, demokratik parti, küçük burjuvazinin partisi Almanya'da gittikçe daha fazla örgütlenirken, işçilerin partisi dayanabileceği yegâne sağlam zemini kaybetti. (...) Yeniden örgütlenme ancak özel bir görevli tarafından gerçekleştirilebilir ve Merkez Komite özel görevlinin özellikle şu sırada harekete geçirilmesinin olağanüstü önemli olduğunu düşünmektedir. Şu sırada yeni bir devrim yaklaşıyor." (5)

Molyneux'ya göre Mart tebliğinde Marks, Lenin'in öncü parti anlayışına bazı bakımlardan en yakın yaklaşımını gerçekleştirir.

Marks'ın siyasal yönelişi ve hareket anlayışı ile zamanın diğer devrimci anlayışları arasında da farklılıklar var. 19. yy. siyasal hareketinde, Enternasyonal içindeki çartisler ve prudoncular gibi iki ayrı ana eğilim var. Marks ve Engels, bunlara karşı mücadelede ve her iki kesimin işçi sınıfına karşı elitist tutumuna karşı çıkarken vurguyu yasallıktan yana yapıyorlar.

Marks'ın bu dönemdeki yaklaşımı, esas olarak örgüt oluşumundan çok hareketin sınıf bağlarına ve enternasyonalist niteliğine dikkat çekmek:

"Kendine ait sektör ilkeleri proleterya hareketini biçimlendirmek ve kalıba dökmek için dayatmak." (6)

Bu siyasi oluşumların varlığı ve nesnel koşulların sınırlayıcı etkisi, sınıf ve öncülük konusundaki soyutlamalarda da kısırlaştırıcı bir etki yapıyor.

Marks'ın aynı teorik anlayışı F. Bolte'a 1871'de yazdığı mektubun aşağıdaki bölümünde ortaya konuluyor:

"İşçi sınıfının siyasal hareketinin son amacı, doğal olarak siyasal iktidarı kendi hesabına ele geçirmektir, ve bunun için elbetteki, işçi sınıfının önceden örgütlenmesi, belli bir gelişme aşamasına ulaşmış ve doğrudan doğruya işçi sınıfının iktisadi savaşımlarından çıkıp gelen bir örgütlenme zorunludur. Ama öte yandan, işçi sınıfının, sınıf olarak egemen sınıflara karşı çıktığı ve dıştan bir baskı ile onları zorlamaya çalıştığı her hareket siyasal bir harekettir. Örneğin, grevler vb. yoluyla şu ya da bu fabrikada ya da sanayi kolunda kapitalistleri işgününü kısaltmak için zorlama girişimi salt iktisadi bir harekettir, buna karşılık, sekiz saatlik iş günü vb. gibi bir yasa çıkarttırmayı hedef alan hareket siyasal bir harekettir. Ve işte böylece işçilerin her yerde birbirinden ayrı iktisadi hareketleri siyasal bir hareket doğurur, yani kendi çıkarlarını genel bir biçimde gerçekleştirmek, toplumsal olarak zorlayıcı genel bir güce sahip olan bir

biçim gerçekleştirmek üzere bir sınıf hareketi doğururlar." (7)

Alıntıdan da görüleceği gibi, Marks tek tek ekonomik hareketlerden ve sınıfın doğrudan hareketinden politik hareket çıkacağını vurgulayarak bu iki mücadeleyi aynı düzleme yerleştiriyor.

Marks'ın determinizmi, sınıfın doğrudan hareketine yönelik iyimserliği çok net. Daha sonrakı tarihi gelişmeler ve 20. yy., sendikal bilinçten sosyalist bilince doğrudan geçişin olmayacağını gösterdi. Bu geçişi engelleyen birçok faktör sayılabilir.

- Mars'ın devrim teorisi de, örgüt teorisinin eksikliğinde, sınıf içi eşitsizliklerin görülmediği dönemde şekillendi.

- Engels iki yıl sonra İspanya'daki anarşist Temmuz ayaklanmasını değerlendirirken, Bakuninci anlayışın eleştirisini yapar ve ayaklanmayı ciddiye almaz. Eleştirisinin odak noktası; Bakuninciliğin tutarsızlığıdır; örgüt sorununu kapsamaz. (8)

Dönemin bir diğer önemli olgusu ise Alman sosyal demokrasisi idi: ASD'nin güçlenmesi, kitlesel destek bulması, oy başarısı ve ilk ciddi işçi partisi olması aynı zamanda partideki Prusya milliyetçiliğinin ve Bakunincilerin izlerinin bulunması da Marks ve Engels'in davranışlarını etkileyen bir faktördü. Alman partisi içindeki burjuvaziye teslimiyet politikalarına ve reformizme karşı uyarıları, program ve teori konusundaki müdahaleleri ve aralarındaki farkı vurgulama ihtiyacı, onları bilimsel gelişme yasalarından yana vurguyu güçlendirmeye itti. Bu ise komünistlerle sınıf arasındaki ilişkiyi daha yakın ifade etmeye, subjektif faktörün önemi konusunda ihmale yol açtı. Bu dönemde Marks ve Engels'in model aldığı parti Alman partisi idi. ASD'nin kitleselleşmesi Engels'i 1895'te "ve böylece, burjuvazi ve hükümet işçi partisinin illegal eyleminden çok legal eyleminden, ayaklanmadaki başarılarından çok seçimlerdeki başarılarından korkar oldular" demeye yöneltti. (9) Burada yasal, parlamenter mücadeleye ve seçim taktiğine beslenen umudu gözlemek mümkündür.

Özetin özeti; Engels'in önermelerinin Marks'ın görüşlerinin çok uzağında olmadığını düşünmek yanıltıcı olmaz. Kendi dönemlerinde komplocu sosyalist eğilimlere karşı mücadele verdiler, vurguyu ekonomik determinizmden, sınıf mücadelesinin yasalarından ve sınıf hareketinin bağımsızlığından yana yaptılar.

Marks ve Engels'in parti teorisinden kalanlar bunlar oldu. Yeni bir yüzyılda, yeni bir döneme girilirken, parti teorisi konusundaki bu düşünceler aşılacak zorundaydı.

Leninizm ve Öncülük

Tarihi kısaca hatırlarsak, Avrupa'da kitleselleşen bir sosyalist hareket, canlı bir sınıf hareketi ve rahat çalışma koşulları sosyal demokrat düşünce ve parti fikirlerini de besledi. Bernstein-Kautsky çizgisi bu nesnellığe takılıp kaldı.

Rusya'da, Avrupa'dakinden farklı bir süreç yaşanıyor. Gecikmiş bir kapitalizm, devrimci misyonunu yerine getiremeyecek kadar zayıf, aristokrasi ve gerici kurumlarla işbirliği halindeki bir burjuvazi. En küçük başkaldırının bile acımasızca bastırıldığı, ideolojik boş-

luğun kim tarafından ve nasıl doldurulacağını bir soru olarak ortada durduğu koşullar. İşte, tam da bu yıllarda Rus devrimci hareketine, bir aydın-köylü hareketi olarak narodnikler damga vuruyor. Burada bir parantez açarak bir konuya değinmek istiyorum.

Bazı araştırmacılar, Bolşevizmin kaynağı olarak Narodnik geleneği gösterirler: "Narodniklerin kahramanlık geleneğinin ve iradeci eylemlerinin Lenin'in ve Bolşeviklerin esin kaynağı olduğu" iddia edilir. ⁽¹⁰⁾ Gerçekten de Bolşevikler Narodniklerden etkilendiler mi? Bolşevik devrimciliğin ve örgütçülüğün Narodniklerden devralındığı tezi doğru mu? Çekici gelen ve doğru olarak kabul edilen bu argüman ne kadar gerçektir?

Leninizm'in oluşması ve bolşevizmin pratiği doğrusal bir süreç izlemez ve sıçramalı bir gelişim çizgisine sahiptir. Lenin ve Bolşevikler etkinlikleri boyunca Narodnik devrimci demokrat hareketle felsefede, siyasette, örgüt ve kitle anlayışlarında kendi ayrımlarını çizmeye özen gösterdiler. Narodnik gelenek; köylü sosyalizmine dayalı, idealist aydın ve entellektüellerin, kavramlaştırdıkları bir "halk" adına eylemliliklerini ifade eder. Bu yanı sıra Narodnik geleneğin özü ikameciliktir. Oysa ortodoks Rus Marksizminin ve Lenin'in teorik çabaları daha en başında Narodnizme karşıdır. Ortodoks Marksizmin Narodnizmle tartışmalarında en önemli tezi, Marksizmin yasalarını öne çıkarmak oldu; altı çizilen konular Rusya'da kapitalizmin gelişme zorunluluğu ve işçi sınıfı gerçeğidir.

Bu açıdan Lenin'in Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi adlı broşürü bilimsel gelişme yasalarına ve sınıf mücadelesi teorisine verdiği önemle Leninizmin farklılığını ifade eden bir yapıttır. Bolşevizm parti içinde ve dışında çeşitli eğilimlerle mücadeleyle olgunlaşan bir hareketti ve süreç içinde oluştu. Başlangıçta devrim modelleri ve sınıf mücadelesine ilişkin teorik açıklamaları Avrupa Marksist hareketi kaynaklıydı. Ortada bir kültürel ve ideolojik boşluk olduğunu, Rus burjuvazisinin bu boşluğu doldurmaktan uzak olduğunu söylemiştim. Rusya'nın özgün koşullarında bu açığı kapatacak tek kanal vardı: Marksizm. Aynı kanal, Lenin'e ve diğer Marksistlere üzerinde yükselecekleri bir entellektüel-düşünsel temel sağladığı kadar, Rus liberalizminin de beslediği kaynak oldu.

Daha sonra ortaya çıkan Bolşevik-Menşevik ayrışması ise sadece tüzük ve örgütsel konularda çıkan bir ayrışma değildir. Başlangıçta öyle görünse bile, daha derinlerde teorik ve programatik farklılaşmanın yattığı bir süreç içinde yön almıştır.

Menşevikler, Burjuva demokratik devrimin gerçekleşmesinden sonra ancak işçi sınıfının çoğunluk oluşturmasıyla bir sosyalist devrimin gerçekleşebileceğini öne sürerken, Bolşevikler bu ortodoks önermeleri aşarak ortaya çıktılar.

Lenin, sınıfın devrimci misyonuna ve öncü örgüte dikkat çekti. İşçi sınıfını, devrimin motoru olarak gördü. Nesnel gelişmenin ve sınıf hareketinin zayıflığının, öncünün faaliyeti ve işçi köylü ittifakı ile kapatılacağını savundu (Devrimci demokratik diktatörlükten işçi köylü diktatörlüğüne yaklaşımı).

Lenin'i düşüncelerinin sıçramalı bir gelişim çizgisi izlediğini söylemiştim. Eğer bir Lenin tanımlaması yapmak gerekirse; Leninizmde "öncülük" düşüncesinin yeri temeldir. Öncülük misyonu, örgüt ve örgütlenme düşüncesinin esasını oluşturur. Devrimin aracının ör-

gütlenmesi, bizzat devrim örgütlenmesi, bu öncülük anlayışı içinde şekillenen düşüncelerdir. Leninizmin öncüllerinden ayırdedici yanının öncülük anlayışı, işçi sınıfı hareketinin yabancılaşmış durumunu kırıp ona devrimci bir içerik kazandırmak ve iktidara hazırlamak olduğunu söyleyebiliriz.

Özetlersek Leninizmi, bir iktidar ve siyaset pratiği öğretisi olarak, iktidar hedefi tarafından belirlenmiş bir örgüt yaratma ve öncünün eylemine dayalı bir devrim girişimi olarak tanımlayabiliriz.

Leninist örgütün teorik özüne ilişkin yukarıdaki tanımın yetmediğinin farkındayım. Yazının bütününde konuyu genişletmeye çalışacağım.

Leninist örgüt; somut durumun analizinden çıkan unsurların ayrıştırılması ve somut duruma devrimci bir cevap oluşturulması siyasal pratiğidir, demek mümkün. İşte örgütsel yapılanma, örgütsel ilkeler, merkezîyetçilik, demokratik merkezîyetçilik gibi kavramlar bu "öncülük" misyonu ile ilgilidir. İlerideki bölümlerde bu kavramları açacağım. Şimdiye kadar Leninist anlamda örgüt düşüncesinin Lenin ve Bolşeviklerden önce bulunmadığını, Leninist örgüt perspektifini Leninizmin teorik çerçevesinden ve belli bir öncülük anlayışından hareketle üretilebileceğini anlatmaya çalıştım. Şimdi bir önemli noktanın altını çizmek istiyorum.

Birincisi; nesnel koşulların gelişiminin Lenin'in düşünceleri üzerindeki etkisi.

İkincisi; nesnellik-öznellik dialektik ilişkisinin Leninizmde ele alınışı.

Örneğin; kapitalizmdeki gelişmeler, Rusya'nın emperyalist zincirin "zayıf halkası" olması, sınıfsal, siyasal çelişkilerin birikip yığılmasına yol açtı. Tekelleşme ve emperyalizm olgusunun ortaya çıkışı eşitsiz gelişme yasasının "bir yasa olarak kavranmasını" da bilince çıkarıyor.

Toplumdaki eşitsiz gelişme ve farklılaşma sınıf içi ve sınıflar arası ilişkilerdeki eşitsizliği de ortaya çıkardı. Dolayısıyla eşitsiz gelişme yapıları arası ilişkileri ve yerleşiklik kazandırmış devrimci düşünceleri de etkiledi. Bu koşullar, Lenin'in radikal kopuşuna, oldukça zengin teorik soyutlama ve çözümlemelere yönelmesine yol açacaktı. İşte, Leninizm ve Bolşevizm bu koşulların ürünü olarak doğdu. Başka türlü söylersek, Lenin ve Bolşevikler eşitsiz gelişmenin kendisini bir yasa düzeyinde ortaya koyduğu bir ortama doğdular.

Bu yasayı Lenin en gelişkin biçimiyle öncü-sınıf, kendiliğindencilik-siyasal bilinç bağlamında ele aldı ve Ne Yapmalı ile temellerini attı. İşte Leninizm ve L.Ö.T'nin özünü bu yasa oluşturuyor.

Konu bağlamında önemli bir başka nokta Lenin'in yapıtlarının ve Leninizmin yorumlanması: Lenin'in 1902 ve 1917 Ekim Devrimi'ne kadarki siyasi mücadele ve teorik açıklamalarını ortaya koyduğu süreçte farklı vurgu ve tesbitlerinin olduğunu biliyoruz.

Örneğin; Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi adlı eserinde Rusya'da kapitalizmin gelişip-gelişmeyeceği tartışmalarının yapıldığı bir tarihsel dönemde Narodnizme karşı mücadelesinde Marksizmin gelişimine ilişkin yasallıkları öne çıkaran, vurguyu "nesnellikten" yana yapan bir Lenin var.

Ne Yapmalı'da ise bu kez öncülüğün misyonu ve örgütün dönüştürücülüğüne vurgu yapan ve öznel etmenin önemini öne çıkaran bir başka Lenin.

Bu iki örnekte de görüldüğü gibi Lenin'i ve Leninizmi nedensellikten, tarihsel bağlamdan ve teorik özünden koparıp parçalı ele aldığımızda bütün yapıtlarında iki ayrı Lenin ve Leninizm, "Lenin'e karşı Lenin" bulmak mümkündür.

Yeni bir yüzyıl ve yeni bir süreç. Rus marksist hareketi başlangıcında "heterojen ve bulaşık" doğuyor. Lenin'in teorik ve örgütsel perspektif konusundaki müdahaleleriyle, bu karmaşık oluşumdan ayrışmayı dayatıyor.

Ne Yapmalı'nın "Rusya'da eleştiri" bölümünde Lenin şöyle diyor: "Marksist dergiler ve gazeteler kuruluyor, herkes tamamiyle marksist oluyor, marksistler pohpohlanıyor, üzerlerine titeniyor, yayıncılar marksist yapıtların çabucak satışından heyecana kapılıyorlardı." (12)

Yukarıdaki alıntıda Lenin o dönemde Marksizmin moda haline geldiğini ve bulaşıklığın farkında olduğunu gösteriyor. İlk ayrışma teorik stratejik planda devrimin karakteri ve devrimde "proleteryanın hegemonyası" konusunda yaşanıyor. Tartışmanın özü "öncülüğün" kimin tarafından yerine getirileceği üzerine. Lenin tarafından verilen cevap "proleterya". Leninizmin sınıf karakterinin ve öncülük anlayışının oturduğu temel tam burası. Leninizmi diğer akımlardan ayıran bu teori, ekonomizm tartışmalarında iyice belirginleşiyor: "Yaklaşan devrimde proleteryanın oynayacağı rol."

Böylece ekonomizm tartışması, daha sonra menşevizm ile yapılan tartışma, özünde bir öncülük tartışmasıdır.

Ne Yapmalı bu eksenli bir tartışmada hem bir başlangıç hem de teorik doruk noktasını oluşturur.

Aynı konuda Molyneux "Ne Yapmalı ekonomistlere karşı mücadelenin ürünü oldu ve haklı olarak Marksist teori ve pratik üzerinde dünya çapında büyük bir etki yarattı. Fakat bence bu kitap hatalı biçimde parti teorisi üzerine standart Marksist metin olarak görüldü. O halde Marksist parti teorisi üzerine eleştirel bir inceleme bu çalışmayı çok ciddi biçimde ele almalıdır" (13) demektedir. İngiliz Marksistinin endişesini ben de paylaşıyorum. Türkiye'de başka Marksistlerin de paylaştığını biliyorum. O nedenle burada Ne Yapmalı'ya özel bir ağırlık tanıyacağım. Molyneux, uyarısında haklıdır. Ne Yapmalı ve Bir Adım İleri İki Adım Geri'de, örgütün konjonktürel zenginlikleri aşan bir biçimde ve bugüne uzanan boyutları ile ele alınmadığı, bu iki yapıtın gelişme sürecindeki bir teorik anlayışın ifadesi olduğu kabul edilmelidir.

Lenin'in örgüt düşüncesi sadece Ne Yapmalı'daki tespitleri ile değil, Bolşevik partisinin uzun siyasal yaşamında geçirdiği evreler bakımından da incelenmelidir. Bolşevikler yaşadıkları dönemde varolan nesnellikten kalkarak Devrimci durumun sunduğu imkanları, iktidarın ele geçirilmesi ve siyasal-toplumsal dönüşümleri gerçekleştirme yönünde bir reorganizasyonu denediler ve başarılı oldular. Burada önemli olan Lenin'in örgüt teorisini ve Bolşevikleşmeyi bir an, bir durum olarak görmemek, süreç olduğunu kabul etmektir. Doğuşundan gelişimine kadar çeşitli deney, etkileşim ve müdahalelerle oluşum içindeki ve

dışındaki nesnellikle etkileşim halindeki bir evrim. Lenin'in siyaset ve örgüt teorisi ile ilgili eserlerinde Ne Yapmalı'dan başlayarak Bir Adım İleri İki Adım Geri, Nisan Tezleri ve Sol Komünizm'e kadar uzanan bir yelpaze içersinde bu evrimi yakalamak mümkündür.

Gerek Lenin döneminde gerekse sonrasında bu sıçramalı gelişimi ve evrimi kavrayamayanlardan geriye parçalı itirazlar ve Leninist örgüt konusundaki yetersizlikler kaldı. Az sayıda çalışma dışında yapılan tartışmaların çoğu sorunun biçimsel ve pratik boyutunda sürdürüldü. Sorunun bu tarz ele alınışında etkenin L.Ö.T.'nin teorik olarak işlenmesinin güç oluşu ve bunu yanı sıra, Leninist örgüt deneylerinin bolşevizasyon sürecinin mistik bir tarzda teorize ve idealize edilmesinden kaynaklanan problemlerin de olduğunu sanıyorum.

Oysa Leninist örgüt, belli bir teorik özden hareketle ve bazı önceliklerin kabul edilmesi zorunluluğuyla birlikte; her ülkenin devrim sorunu, sınıf dinamikleri ve sınıf mücadelesi içinde somut durumun somut tahlili çerçevesinde yeniden teorileştirmeye ihtiyaç duymaktadır.

Kısacası, L.Ö.T. konusundaki boşluklar belli bir soyutlamayı ve teorik çözümlemeyi içermekle birlikte, siyasal pratik içinde ve deneyin sunduğu zenginlikle kapatılacaktır. Bu nedenle örgüt, eylemin ve siyasal pratiğin hem aracı hem de alanıdır.

Kendiliğindenlik - Bilinç

Ne Yapmalı'nın başlangıç bölümünde; Lenin ekonomizme karşı mücadelenin temel araçlarını ortaya koyuyor. Ekonomistler nihai hedef yerine hareketin gündelik taleplerini öne çıkardılar. Ekonomik-siyasal mücadele ilişkisinde ekonomik mücadeleye ağırlık verilmesi yanlış idiler: "Politika uysal bir biçimde her zaman ekonomiyi izler".⁽¹⁴⁾ Ekonomistlerin, Lenin'in alınıladığı görüşleri, yani "siyasi mücadele ekonomik mücadeleden çıkar" anlayışları, temel düşünceleri idi. Buna karşın Lenin ekonomik mücadelenin önemi küçümsemeden, siyasal mücadelenin önceliğine ve örgütün önemine dikkat çeker. Bu nedenle "Ne Yapmalı"nın önemli teması "kendiliğindenlik" tartışması ve "bilinçlilik" temasıdır. Diğer pratik tartışmalar, profesyonel devrimcilerden oluşan kadro ve Rusya çapında bir gazete düşüncesi, Rusya'nın özgün koşullarında ve Rus Marksist hareketinin gereksinimlerinden çıkan pratik zorunluluklardır.

Yapılan tartışmaya dönersek, Lenin'e göre; önemsiz olan işçilerin kendiliğinden ayaklanmaları değil, aksine bu son derece önemliydi. "Rus Sosyal Demokrasinin yeni eğiliminin temel yanlış kendiliğindenliğe boyun eğmek ve kitlelerin kendiliğinden hareketinin biz sosyal demokralardan yüksek bir bilinç istediğini anlamamaktır. Kitlelerin kendiliğinden atılımı ne kadar büyümüş, hareket ne kadar yaygınlık kazanmışsa sosyal demokrasinin kurumsal siyasal ve örgütsel çalışmasında yüksek bir bilincin gerekliliğide o kadar çabuk kendisini duyurur." ⁽¹⁵⁾ Lenin, sınıf hareketinin yükselişinin öncüye yeni teorik, politik ve örgütsel görevler yüklediğinin altını çiziyor ve örgüt-hareket ayrımına gidiyor. Hareketin yükselişinin öncünün önemini azaltmasına izin vermiyor.

Örgüt-Hareket, Kendiliğindenlik-Bilinç arasındaki diyalektik ilişkisinin bu yeni kavranışı Marksist teoriye önemli bir katkıdır ve örgüt teorisi konusunda ileriye doğru atılmış bir adımdır. Sorunun bu tarzda ele alınışı verimsel çizgiden bir kopuşu içerir.

Tekrar edersek, örgüt siyasal pratiğin ve eylemin hem alanıdır, hem de aracıdır. Teoriyle pratiğin çakıştığı alan olarak örgüt düşüncesi, Marksist parti teorisine önemli bir katkıdır.

"Politika uysal bir biçimde her zaman ekonomiyi izler." Bu anlayış, ekonomik determinizmdir. Marksizm kabalaştırılmış versiyonudur, iradi müdahaleyi yok saymaktadır. Bir eylem olarak ekonomik yasaları, siyasi faaliyetin ve iradi çabanın önüne çıkartır. Bu yüzden ekonomizm, kendiliğindenliğin teorisidir. Tarih bilincine ve politikaya öncelik tanımak ise, öznelin-özneliğin teorisidir.

Örgütün ve bilincin önemine ve önceliğine ilişkin yaklaşım, sınıf bilincinin ekonomik mücadele temelinde tedricen gelişebileceği tezinin reddidir. Bu nedenle Lenin'e göre "siyasal sınıf bilinci işçiye yalnızca dışarıdan, yani ekonomik mücadelenin dışından, işçilerle patronlar arasındaki ilişkiler alanının dışından götürülebilir. Bu bilginin toplanabileceği tek alan, halkın bütün sınıf ve katmanlarının devlet ve hükümetle ilişkilerinin alanıdır, bütün sınıfların birbiriyle ilişkileri alanıdır." (16)

Politik bilincin işçi sınıfına ancak dışardan götürülebileceği tezi, öncü-sınıf ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tez, Ne Yapmalı'de ele alınmaktadır. İlk olarak, bir alan tanımı yapılmaktadır. Buna göre, bilincin taşınmak üzere çıkacağı alan, işçi-işveren ilişkilerinin oluşturduğu alanın dışındadır. Burada asıl vurgulanmak istenenin, siyasal alanın genişliği olduğunu sanıyorum. Başka deyişle dikkat çekilmek istenen, işçi sınıfının kendi gündelik mücadelesi ile, bu gündelik mücadelenin içinde cereyan ettiği ekonomik, sosyolojik, kültürel ve devlet düzeyindeki bütün arasındaki bağlantılardır. Özetle, sosyalist siyasetin sınıfsallıktan ve toplumsal bütünden türetileceği anlatılır burada; yani, siyaset sınıfla başlayıp orada biten bir süreç değildir.

Şimdi, tezin ikinci yanına geçebiliriz.

Lenin'in "dışardan" sözcüğü ile, bilinç taşıma işlevini burjuva aydınlara yüklediği iddiası var. Lenin'in formülasyonu tam olarak şöyle: "işçiler henüz sosyal demokrat bilince erişememişlerdir dedik. Bu bilinç onlara ancak dışardan gidebilirdi. İşçi sınıfının yalnız kendi gücüyle ancak sendika bilincine, yani sendika olarak birleşmek, patronlara karşı mücadeleye girmek, işçelere gereken şu ya da bu yasayı hükümetten istemek vb. gerektiği inancına erişebildiklerini bütün ülkelerin tarihi doğrular. Sosyalist öğretisi ise varlıklı sınıfların eğitilmiş temsilcilerince, aydınlarca hazırlanan felsefi, tarihsel, ekonomik kuramlardan doğmuştur. Çağdaş bilimsel sosyalizmin kurucuları olan Marks ve Engels de toplumsal konuları bakımından burjuva aydınları arasındaydılar. Bunun gibi Rusya'da da sosyal demokrasinin kuramsal öğretisi işçi hareketinin kendiliğinden gelişmesinden bütünüyle bağımsız bir biçimde ortaya çıkar." (17)

Molyneux'ya göre iki yaklaşım arasında fark vardır. Ve bu fark parti teorisi konusunda önemli teorik anlam sorunlarına yol açar. Devamında Molyneux günümüzde Leninistlerin

çoğunun, Troçki dahil, bu noktanın eleştirisini yaptığını, kimilerinin "aydınlanma teorisi" kimilerininse "elitist ifade" diye yorumladıklarından bahseder.

Kendisi ise, teori ve sosyalist bilincin işçi sınıfı hareketinin dışında oluştuğunu kabul etmekle birlikte "işçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır" önermesinden hareketle Lenin'in yorumunda kafa -kol emeği ayrımının parti içinde yeniden üretildiğini ve kut-sandığını, bu yorumun burjuva radikal hareketin tipik görünümünü onayladığını söyler ve eğer öyle olsaydı gerçek devrimci sınıf işçi sınıfı değil hoşnutsuz entellektüeller olurdu der. Molyneux'nun "Marksizm ve Parti" adlı yapıtı L.Ö.T. konusunda çaplı ve kapsamlı bir kitap olmasına karşın "dışarıdanlık" konusunda hatalı bir yaklaşımı içermektedir.

Eğer sözcüklere ve kavramlara takılıp kalmayacaksa, Lenin'in bu noktayı gözden ka-çırdığını sanmıyorum. Aslında Ne Yapmalı'nın bütününde ve özelde bu iki alıntıda sos-yalizmin ve işçi hareketinin istemlerine dair politik bir değerlendirme var. Lenin, yak-laşımını güçlendirmek için Kautsky'den alıntı yapar: "Ama sosyalizm ile sınıf mücadelesi birbirine koşut olarak belirirler ve birbirinden doğmazlar; farklı öncüllerden ortaya çıkarlar. Bugünkü sosyalist bilinç ancak derin bir bilimsel bilgi temelinde ortaya çıkabilir." (18)

Sosyalist ve Marksist düşüncenin tarihi ile işçi sınıfı hareketi tarihi kendi ayrı gelişim çiz-gilerine sahiptirler. Eğer örnek vermek gerekirse Marksizm öncesi sosyalist düşünceler; Babeuf, Owen ve Blanqui'nin fikirleri, sendikalar ve Chartist hareket Marksizmden önce vardı; anlatılmak istenen budur. Ancak burada sözkonusu edilen Marksist teori ve sosyalist bilinçtir. Lenin bireylerin devrimci eylemi ve etkinliğinin kolektivize edileceği mekanı, devrimci örgütün yapısı ile sınıfın doğal örgütlenmelerine uzanma yeteneğini göz ardı edi-yor mu? Tersine, Lenin bunu önemsediyiğini ifade ediyor. Dışarıdanlığa ve aydının rolüne vurgu yaparken bir fren koyuyor; tamamlama ihtiyacını hissediyor. Aynı yerde bir dipnotta "kuşkusuz burda işçilerin bu hazırlığa katılmadıkları sonucu çıkmaz. Ne ki onlar bu işe işçi olarak katılmazlar. Proudhon'lar ve Weitling'ler gibi sosyalizmin kuramcıları olarak ka-tılırlar." (19)

Kendiliğinden bilinç-sosyalist bilinç, sınıf-öncü ilişkilerini basit bir "temsilcilik" ve "ak-tarım" sorunu olarak ele almıyor Lenin. Burada bireysel bir kimlik, geniş bir bilimsel bilgi temelinde ortaya çıkan sosyalist bilinçle örgütsel olarak sosyalist bilinci öncü örgütte bu-luşturuyor. Daha sonra da göreceğiz; Lenin kafa-kol emeği ayrımını parti içinde yeniden üretip kutsamıyor. Üzerinde durduğu, parti aydınıdır. Lenin, Marksist kuramın işçi ha-reketine ancak kendi koşullarından bağıni koparmış, sınıfından ayrıışan, Marksist bilgi kuramına, tarihi çözümleme yeteneğine, belli bir kültürel formasyona sahip olan devrimci aydın tarafından taşınabileceğinin altını çiziyor.

Sosyalist bilinç kaçınılmaz olarak bilimsel bilgiyi içermek zorundadır, bilimsel bilginin üretilmesi ve taşınması kaçınılmaz olarak düşünsel faaliyet alanına girer. Altındaki alıntıda da görüleceği gibi, tarih yapıcılığında bireyin oynadığı aktif rol ve devrimci öznenin olu-şumunda bireysel katkı ve katılımın önemine işaret edilmektedir. Yoksa, Lenin'in kolektif üretimi ve öncü işçilerin katkısını yok saydığını hiç sanmıyorum. Aşağıdaki alıntıda öncü işçilerin teorik-ideolojik kapasitelerinin nasıl geliştirilebileceğine ilişkin vurgular var.

Lenin bireysel bir kimlik olarak bilinç ile örgütsel bilinç arasında, belki de daha fazla açım-
lanmaya muhtaç "sınıf bilinci" kavramını yerleştiriyor.

"Lenin'in dönemi ve koşulları herşeye karşın, sınıf bilinci olarak tanımlanan düzey ile
sosyalist bilincin hemen hemen örtüştüğü bir yalınlık taşıyordu. Zamanla, sınıf bilinci
kavramının içeriği, kalabalıklaşmaya başladı. Bu anlamda giderek şişmanlayan sınıf bi-
linci, sosyalist bilinci daha uzaklara itiyordu. Geçmişteki sınıf bilinci, sınıfın kendisini ka-
pitalizm karşısında tanımlama imkanlarını daha fazla taşıırken, bugün sınıfın kendisini ka-
pitalizme karşı tanımlaması başka birçok ara evreyi, ayrışmayı, saflaşmayı vb.
gerektiriyor. Bunun başlıca nedeni, temel sınıf ilişkilerini sarmalayan fiziksel (ara tabakalar,
küçük burjuvazi, kent yoksulları vb.) ideolojik (milliyetçilik, kitle muhafazakarlığı, kor-
poratizm, demokratizm, popülizm vb.) ve kültürel (popüler kültür, kitle kültürü) katmanların
daha da kalınlaşmasıdır. (...)

Burada sosyalist bilinç derken, bu bilincin en gelişkin biçimi olan tarih bilincini kas-
tediyorum. Çünkü, işçilerin, kendilerine anlatılan bir sosyalist toplum modelini gerçekten
rasyonel bulmaları mümkündür. Ancak, eğer bir siyasal bağlanmayı (commitment) ve onun
uzantısı olan etkinlikleri gerektirmiyorsa bu sosyalist bilinç midir?

İşte, birey-evrensellik çevriminin tamamlandığı ya da devrenin kapandığı nokta burasıdır.
Çünkü burada tarihselci ve bütünselci düşünce ile bireysel bağlanma arasında bir temas
noktası oluşmakta devre öyle kapanmaktadır." (20)

Bu konuda gerek 1917 öncesinde gerekse sonrasında yapılan tartışmalarda, hatta yaşanan
Bolşevizasyon sürecinde yanlış anlaşılmalara olduğu biliniyor. Ancak bizzat Lenin ve Bol-
şevikler bunun yanlış anlaşılmasını için çaba gösterdiler, müdahale ettiler. Örneğin
1905'te bolşeviklerin üçüncü kongresindeki tartışmalar, "komite adamları" da denilen pro-
fesyonel devrimcilere yönelik müdahale (komitelere işçi alma) hatırlanabilir. Dışardan bi-
linç götürme esprisi içindeki komite adamları, işçileri küçümsüyor ve tepeden bakıyorlar. (21)

Lenin'in kongredeki müdahalesi kendi içine yönelik bir eleştiri ve operasyondur. Örgütün
sekteliğine, donukluğuna ve işlevsizliğine karşı bir müdahale, kendiliğindenlik ile bilinç
ögesi arasında her düzeyde bağ kurmak ve dönüştürmektir. Lenin'in ekonomizme karşı
mücadelede çoğu polemik amaçlı ve kendi konumunu güçlendirmek için yaptığı vurgular
yeterince açık olmayabilir, ama bu durum L.Ö.T.'nin temel noktasını zayıflatmaz. Ayrıca
Lenin'in de belirttiği gibi, kendiliğindenlikten kendiliğinkenliğe fark vardır. (22)

Sendikalizm ve sendikal politikalarda "kendiliğinden ayaklanmaların" dinamizmi ve po-
tansiyelini birbirinden ayırmak gerekiyor. İkincisi, nitelikçe daha yüksek bir eylemlilik ve
kendiliğindenlik düzeyidir ve bu da devrimin olmazsa olmaz koşullarından birisidir.

Kuşkusuz kendiliğinden ayaklanmalarda düzey ne olursa olsun bu "sosyalist bir bilinç" de-
ğildir. Sadece sınıf hareketinin aulımının ve bilincinin sıçramasında yeni bir boyuttur.

Böylesi momentlerde öncünün sınıfla buluşması devrim ile sonuçlanır.

Sonuç olarak bir devrimci durumun varlığında ve ayaklanma koşullarında "sınıf içi fark-
lılaşma ve eşitsiz gelişim olgusu" varlığını korur. Böylesi özel konjonktürlerde "sosyalist

bilincin" bütün sınıf nezdinde eşit bir dağılımı sözkonusu olamaz. Esas olarak öncünün açılımları, öncü işçilerden başlayarak, ideolojik açıdan ve bileşimi itibarı ile heterojen olan sınıfı daha ileri bir noktaya taşır.

(Devam edecek)

NOTLAR

- 1) Marks-Engels; *Komünist Manifesto*, Bilim ve Sosyalizm Yay., s. 29.
- 2) *a.g.e.*, s. 41.
- 3) *a.g.e.*, s. 42
- 4) John Molyneux; *Marksizm ve Parti*, Belge Yay., s. 13.
- 5) *a.g.e.*, s. 13
- 6) *a.g.e.*, s. 20-21.
- 7) *Marks'tan Bolte'a, Anarşizm ve Anarko-Sendikalizm* içinde, Sol Yay., s. 69.
- 8) *a.g.e.*, s. 178.
- 9) Engels; *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri'ne Önsöz*, Sol Yay., s. 22.
- 10) Marcel Liebman; *Lenin Döneminde Leninizm*, Belge Yay., s. 29.
- 11) Molyneux; *a.g.e.*, s. 43-44.
- 12) Lenin; *Ne Yapmalı*, Başak Yay., s. 18.
- 13) Molyneux; *a.g.e.*, s. 51.
- 14) *Ne Yapmalı*, s. 37.
- 15) *a.g.e.*, s. 51.
- 16) *a.g.e.*, s. 76.
- 17) *a.g.e.*, s. 32.
- 18) *a.g.e.*, s. 39.
- 19) *a.g.e.*, s. 40.
- 20) Metin Çulhaoğlu; "Marksist Düşünce ve Siyasal Pratik: Yeni Bir Senteze Doğru", *Gelenek*, sayı: 39.
- 21) N. Krupskaya; *Lenin'den Anılar I*, Bibliotek Yay., s. 117-118.
- 22) *Ne Yapmalı*, s. 40.

SOSYALİST DEMOKRASİ VE PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ

Semih SERCAN - Selin ÇAĞLAR

Bu yazıda sosyalist harekette son zamanlarda oldukça tartışılmış olan sosyalist demokrasi konusunu ele almaya çalışacağız. Hemen hemen her sosyalist çevre tartışmalara ilgi göstermiş ve sonuçta ortaya, oldukça geniş ve çeşitlenmiş bir görüşler yelpazesi çıkmıştır. Ne var ki, sosyalist demokrasi tartışmaları, sosyalistlerin birlik görüşmeleri sırasında ayrı bir ivme kazanmış olduğundan, birlik görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması tartışmaların seyrini etkilemiştir. Birlik görüşmeleri sırasında her çevrenin, deyim yerindeyse, kimlik kartı işlevini gören sosyalist demokrasi tartışmaları, birlik çabaları başarısızlıkla sonuçlandıktan sonra farklılıkların rasyonalizasyonu için kullanılmıştır. Bu nedenle, bu yazıda sosyalist hareketlerin bu konudaki görüşlerini (hepsini kapsama iddiasında bulunmaksızın) ele almak ve öncelikle bir 'muhasabe' almak amacını güdeceğiz. İkincisi, tartışmaları bu sefer salt birer kimlik deklarasyonu aracı olarak kullanmaktan öte, oluşturulabilecek ve sosyalist hareketin bütününe yararlı olacak bir ortak kimliğin üretilmesi için ne yapılabileceğini ele almaya çalışacağız.

Sosyalist Demokrasi Üzerine Dört Görüş

Sosyalist demokrasi tartışmalarında bir çok çevrenin görüş bildirmesine rağmen bu yazıda, Yeniyol, Kurtuluş, SBP ve Sosyalist Politika çevrelerinin görüşlerini ele almayı daha uygun bulduk. İsteyen okurlar bu konuda örneğin, BTDK tartışma sürecinin yayınlarından daha çok çevre ve kişinin görüşlerini daha ayrıntılı olarak bulabilirler.⁽¹⁾

Yeniyol Çevresi

Yeniyol çevresinin bu konudaki görüşleri IV. Enternasyonal'in 1979'daki XII. Dünya Kongresi'nin Karar Metni'nde bulunabilir.⁽²⁾ Metin, tüm devletlerin bir sınıfın diktatörlüğü olduğu tesbitinden sonra, burjuva demokrasisinin de bir sınıf diktatörlüğü olduğunu belirtmekte ve "demokrasi"nin reddi ile başlamaktadır. (S.8) Metne göre, proletarya diktatörlüğü, işçi sınıfı için demokrasi, burjuvazi içinse diktatörlük olacaktır. Bunun sağlanma biçimi' de, "parlamentar türde temsili demokrasi karşısında, giderek genişleyen biçimde, doğrudan demokrasi biçimlerini içeren bir sovyet türü temsili demokrasi"dir. (s.9)

"Eksiksiz biçimiyle, proletarya diktatörlüğü, yani işçi demokrasisi, devlet iktidarının demokratik olarak seçilmiş sovyetlerce, işçi konseylerince uygulanması demektir." Ayrıca, proletarya diktatörlüğü döneminde tek parti anlayışından kaçınılması, örgütlenme özgürlüğü, bağımsız sendikalar ve grev hakkının varolması savunulmaktadır. (s.12 ve 14)

"Politik gruplar, eğilimler ve partilerin örgütlenme özgürlüğü olmazsa, gerçek bir sosyalist demokrasi olmaz." (21) Ayrıca, "kadınların kurtuluşu, ulusal kurtuluş ve gençlik için bağımsız hareketlerin, yani kelimenin bilimsel anlamıyla işçi sınıfından daha geniş hareketlerin örgütlenme ve eylem özgürlüğü" de sosyalist demokrasinin bir gereğidir. (15) İşçi sınıfını gerici ideolojilere karşı "direnci" bir hale getirebilmek için, "işçi iktidarına karşı şiddet eylemlerine girişmedikleri sürece gerici ideolojilerin savunucularına kendi düşüncelerini savunma özgürlüğü, ideolojik ve kültürel çoğulculuk özgürlüğü" verilmelidir. (46) Gerici ve küçük burjuva ideolojilere karşı "idari mücadeleler toptan yararsızdır." (46)

Örgütlenme özgürlüğünün başka partilere de genişletilmesi ise şöyle açıklanmaktadır. "Yalnızca bir tek parti tarafından temsil edilen homojen bir işçi sınıfı fikri, bütün tarihsel deneyimle ve proletaryanın hem kapitalizm, hem de kapitalizmin devrilmesinden sonraki somut büyüme ve gelişmesinin tüm Marksist analizleriyle çelişmektedir. En fazlasından şu tez savunulabilir ki, yalnızca devrimci öncü parti programatik olarak proletaryanın uzun vadeli çıkarlarını ve ulusal, bölgesel, yerel, özel kesimler ya da beceriler, aşırı ayrıcalıklı vb. çıkarlar karşısında, onun acil topyekün sınıf çıkarlarını savunur. Ama bu durumda bile, mekanik-idealist yaklaşımın aksine, diyalektik marksist olan hemen acil ve uzun vadeli, sektörel ve sınıfsal çıkarların düpedüz ideal (kelime anlamıyla) bir bütünleştirilmesi değil de, gerçek bir bütünleştirilmesine ancak parti fiilen işçilerin çoğunluğu üzerinde politik önderliği kazandığı ölçüde, hata olasılıkları epeyce azalmış olarak pratikte ulaşmış olduğundan bahsedebileceğimizi eklemelidir. Ayrıca bu hiçbir şekilde bu partinin özgül sorunlarda hatalı olabileceğini dışlamaz." (40) Bütün bu örgütlenme özgürlüğü bahsinin yanısıra, öncü parti içi demokrasi ve eğilim örgütlenme hakkı da değinilen konular arasındadır.

Son olarak, devrim öncesinde demokrasi üzerine bir alıntı: "Devrimci Marksistler kapitalizm altında mümkün olan en geniş demokratik haklar için savaşırlar." (18)

Kurtuluş

Kurtuluş çevresinin görüşleri için Mahir Sayın'ın "Komün'den Ekim'e Ekim'den Bugüne Sosyalist Demokrasi" adlı kitabından faydalandık.⁽³⁾ Mahir Sayın "reel sosyalizmin başarısızlıklarının kaynağının bulunacağı ve kapitalizmin ürettiği ve üretmeye devam ettiği çelişkileri çözebilen/aşabilen bir sosyalizm projesi"ni "kapitalizmin hayale çevirmiş olduğu "demokrasi"nin gerçek bir örgütlenme özgürlüğü olarak ortaya çıktığı "sosyalist demokrasi" den yola çıkarak üretilebileceğini söylemektedir. (18)

"Reel sosyalizm"in hatalarını ise ekonomizm ve "bolşeviklerin devrimi ilerletebilmek için her ne pahasına olursa olsun, iktidarı elde etme düşüncesi" sonucunda "sosyalist gelişme ile bağdaşmayacak ilişki ve yapılanmaların da oluşturulması"na bağlamaktadır. "Azınlığı oluşturan proletaryanın çoğunluk üzerindeki iktidarının garanti edilmesinin tek yolu olarak toplumu denetim altında tutacak mekanizmaların oluşturulmasını zorunlu kılmıştır." (11)

Mahir Sayın'a göre, Türkiye'de de köylü ve küçük burjuvaların ülke nüfusu içinde önemli bir yer tutması nedeniyle, "tek başına bir işçi sınıfı iktidarını savunanların sosyalist demokrasinin gerçekleşmesine şans bırakmadıklarını öncelikle görmek gerekir." (206) Buna ek olarak, sosyalist devlet, "kurulduğu günden itibaren kendinin çözülmesine izin verecek mekanizmalara sahip olmak zorundadır. Gittikçe yerine daha fazla yerleşen bürokratik bir yapıyı geliştiren bir devletin "sönmesi"nden ziyade kendisini pekiştirmesinden söz edilebilir. Profesyonel ordu, profesyonel polis ve yargı kurumları, daimi bürokrasi devletin çözülmesinin önündeki engelleri oluştururlar." (81)

Mahir Sayın'a göre, sosyalizm tek parti ile özdeş değildir ve "bugün yeniden başlangıça dönülüp çoğulculuğun benimsenmesini talep etmek, sosyalizme yeni bir şeyler katmak, onu revizyona tabi tutmak değil, tersine onun zorunlu gereğinin yerine getirilmesini talep etmektir." (76) Benzer biçimde, sosyalist yönetimde "sosyalizm temelinde sınırsız örgütlenme özgürlüğü" olmalıdır. (85) Bu "sınırsız"lığın sınırı ise, yalnızca kapitalist özel mülkiyeti reddeden akımların örgütlenme özgürlüğü olmasıdır. (266)

Mahir Sayın, "bir toplum biçiminin kuruluşuna öncülük edecek olanların o topluma ait düşünceleri, değer yargıları ve en azından ona yaklaşan bir pratikleri yoksa nasıl olur da öncü olan, önde giden olabilirler?" diye sormaktadır. (104) "Sosyalist toplum üzerine genel çizgilerden öteye giden bir anlayışa sahip olmayanlar, aslında kendilerini sosyalist olarak tanımlamakta da zorluk çekerler.

Kendilerini tanımlamaları tamamen gelecek toplum üzerine olan düşünceleriyle olanaklı olur. Bu da kendilerinin gelecek topluma ait insanlar olmaları ve ona paralel ilişkiler yaratmalarıyla olanaklıdır.

Sosyalist toplum üzerine olan genel düşünceler asla yeni bir insan türünün ortaya çıkışına olanak tanımazlar." (104)

Son olarak, M. Sayın parti içindeki demokrasiye değinirken, demokrasi ile merkezîyetçiliğin birbirine zıt olmadığını, asıl zıt olanların demokrasi ile bürokrasi ve merkezîyetçilik ile özerklik olduğunu belirtmektedir. "Merkezîyetçiliğin azalmasında demokrasinin değil

özerkliğin artması, demokrasinin azalmasında da merkeziyetçiliğin değil özerkliğin artması söz konusudur." (31)

SBP

SBP'ye gelince; burada SBP çevresinin görüşü değil SBP çevresinden bir görüş demek daha doğru olacak. Bu konuda, Kenan Somer'in proletarya diktatörlüğü konusundaki, "Proletarya Diktatorası ve Marksizm" adlı makalesini ele alacağız.⁽⁴⁾ Somer'e göre, marksist düşüncede iki tip proletarya diktatorası anlayışı vardır: Devlet tipi olarak proletarya diktatorası (PD no 1) ve devlet biçimi olarak proletarya diktatorası (PD no 2) "Devlet tipi olarak proletarya diktatorası derken, iktisadi ilişkilere ve toplumsal yapıya ilişkin bir durumu, sınıfsal bir egemenlik durumunu düşünüyorum....Devlet biçimi olarak proletarya diktatorası derken, siyaset yapıya, yani devlet aygıtının örgütlenmesine ve hükümet biçimine, siyasal rejim ve siyasal dinamiğe ilişkin bir durumu, devrimci bir devlet terörizmini düşünüyorum." (38) Somer, proletarya diktatörlüğü anlayışını tip ve biçim olarak ikiye ayırdıktan sonra, bunlardan birincisinin marksist olmak için bir zorunluluk, ikincisinin ise eğer koşullar uygun ise marksizm çerçevesinde bırakılabilir bir şey olduğunu iddia etmektedir. Somer, düşüncelerine dayanak olarak ise, Marks'ın Gotha Programı'nın Eleştirisi'nde söylediği şu sözleri göstermektedir: "Kapitalist toplum ile sosyalist toplum arasında yer alan devrimci dönüşüm dönemi ve buna karşılık düşen siyasal geçiş dönemi, proletaryanın sivil toplumda hegemonyayı (ideolojik yönetimi) fethetmesi sonucu, siyasal toplumda egemenliği (siyasal yönetimi) fethetmesinden önce başlarsa, yani burjuva demokratik devlet çerçevesinde başlarsa, proletarya diktatorası tarihsel bir zorunluluk olmaktan çıkar. Bırakılabilir." (38)

K. Somer, devlet biçimi olarak proletarya diktatörlüğünün bırakılabilir olduğunu iddia ettikten sonra da, bunun bırakılabilmesinin nasıl olacağını tartışmakta, proletaryanın sivil toplumda hegemonyayı fethetmesini ele almaktadır. Somer'e göre, "demokrasinin olmadığı yerde, sosyalizm olmaz." (49) Son olarak, Somer'e göre, "devlet, proleter devlet de olsa burjuva bir örgüttür." (40)

Sosyalist Politika

Sosyalist Politika'dan Metin Çulhaoğlu ise, BTDK yayınlarının 3. Cildinde, sosyalist demokrasi üzerine yapılan tartışmalarda farklı bir perspektif sunmaktadır.⁽⁵⁾ Ona göre, "marksizmin içerisinde demokrasi sorunu varsa, bu problem ancak ve ancak Marksizmin asıl teorik bileşenleri olan başka faktörlerin bir türevi olarak gündeme gelebilir. Örneğin devlet; ... proletarya diktatörlüğüdür. Başka faktörler bunların arasında sayılabilir. Şunun özellikle altını çizmek istiyorum ve bu son derece önemli bir ayıraç noktasıdır kanımca, eğer marksizme bir lojistik destek yapmak istiyorsak, günümüzde Türkiye'de bu lojistik destek dönüşünü yaparken, biz eğer marksizimde devlet gibi, proletarya diktatörlüğü gibi asal bir teorik alan olarak bir de demokrasi olduğunu ve kendi içsel araçlarına sahip bir demokrasi alanı olduğunu savunursak, bence marksist olmayan bir konuma düşmüş oluruz." (10) Çulhaoğlu, Marksizm içinde ayrı bir demokrasi alanı olmadığını öne sürerken, "sosyalizmin,

marksizmin, kapitalizmden sosyalizme geçişin" demokrasi sorunu olduğunu da yadsınmamaktadır. "Bu sorun vardır, bugün özellikle dayatan bir sorun haline gelmiştir." (11) Bu sorunun varlığının yadsınamayacak ölçülere gelmesini de sosyalizme geçiş deneyimlerinin yaşandığı bir dünyada olmamıza bağlamaktadır.

Sosyalizme geçiş sürecinin konjoktürel güçlükleri, bu soruna "vermek istediğimiz değerden daha fazla" değer vermemizi de gündeme getirebilecektir.

Son olarak, M. Çulhaoğlu sosyalist ülkelerdeki ve özellikle SSCB'deki planlama vs. ile elde edilen pratiği "tarihin tıknaz kolu" olarak nitelemektedir. "Artık sayısız ajanın, sayısız unsurun, sayısız elemanın son tahlilde ortaya çıkan global bileşkesi değil, ortaya çıkan belirli bir tarihsel öznenin çok kısalan mesafeleri katetmesidir sözkonusu olan. Artık sayısız ajan yok, çünkü merkezi planlama var. Öznenin bu kısalan mesafeleri belirli

bir tarihsel perspektif doğrultusunda ileriye çekmesidir ve bu tıknaz kolu daha ileriye götürmesidir.

Dolayısıyla arkadaşlarım özellikle altını çiziyorum. Kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde bir öncü güç olacağını vs.vs. kabul ediyorsak, bu öncü müfrezennin içinde bulunduğu tarihsel mekan ve tarihsel hareketin, burjuva anlamda politik demokrasinin tekabül ettiği burjuva toplumların hareketinden ve deviniminden çok farklı olduğunu kabul etmemiz lazım." (12)

* * *

Sosyalist demokrasi konusunda yapılmış olan tartışmaları tamamen kapsadığını düşünmeksizin, belli başlı görüşleri özet olarak vermeye çalıştık. Sosyalist demokrasinin tartışılmasının nedeni konusunda genel olarak bir ortaklık vardır: Sosyalizmin kuruluş süreçlerindeki sorunları ele almak ve buradan yeni başlangıçlar için dersler çıkarmak. Buraya kadarına hiçkimsenin itirazı olamaz. Başımızı kuma sokmayacaksak, sosyalizmin hem devrim sonrası ülkelerde yaşadığı sorunları, hem de Türkiye gibi ülkelerdeki örgütlenme sorunlarını incelemek zorundayız.

SD tartışmalarının yapılma biçimi ise oldukça sorunlu görülmektedir. Örneğin, sosyalist demokrasinin "örgütlenme özgürlüğü"nü güvence altına alması gerektiği yönündeki görüşleri ele alalım. Bu konuda IV.Enternasyonal'in yukarıda aktardığımız, "işçi iktidarına karşı şiddet eylemlerine girişmedikleri sürece gerici ideolojilerin savunucularına kendi düşüncelerini savunma özgürlüğü" gibi ayrıntılandırılmış bazı fikirlere de rastlanılmaktadır.

Herşeyden önce, sosyalizmde yani proletarya diktatörlüğünde "örgütlenme özgürlüğü olmayacaktır" gibi bir görüşü savunmadığımızı belirtmeliyiz. Hatta, işçi iktidarına karşı uysal olacak gerici ideolojilerin örgütlenmesi konusunda bile önceden kesin bir örgütlenme yasağı düşünülemez. Düşünülemez, çünkü konumuz o değil! Bugün kapitalist düzende, Leninist olduğunu iddia eden partiler örgütlenebilmektedir.

Buna şükredelim demiyoruz, ama anlamını da küçümsemeyelim. Bugün, kapitalizmin kazanmış olduğu hegemonya bu tür partilerin de kurulabilmesini tolere edebilmeyi getirmiştir. Benzer olarak, biz de gerek duyulursa, sosyalizmde bu tür şeyleri deneyebiliriz. Ama bu

hegemonya sağlanmadan bu tür tartışmalara girmek için gerekli tabana ne yazık ki sahip değiliz.

Olay salt bir 'zamansız' tartışma sorunu olmaktan ötededir. Demokrasi tartışmaları, Marksizmin temel öğelerinden olan altyapı- üstyapı kuramlarını da unutarak yapılıyor gibi görünmektedir. Altyapının üstyapıyı belirleme ilişkisinin haklı olarak tek taraflı olmadığı söylene bile, bu kavramların toptan anlamsız olduğunu iddia eden tek bir Marksist olamaz. Böyleyken, sosyalist demokrasi tartışmaları giderek, salt ilkeler düzeyine kaymış, bunların üzerinde gelişeceği zeminin ele alınması geri plana düşmüştür.

İlkeler düzeyinde kalan SD tartışmaları ile aynı düzeyde fakat karşıt uçta yer alan bir başka tavır ise şudur: Proletarya diktatörlüğü işçi demokrasisidir. Daha fazla tartışmaya da gerek yoktur. Tek sorun, bu "işçi demokrasisi"nde küçük üreticiler, küçük burjuvazi, proleterleşmesi tamamlanmamış kesimler ve bilinçlenmemiş işçilerin de öncünün tasarruflarına uymak zorunda kalmalarıdır. Bizce, her iki görüş de aynı ölçüde havadadır.

Yeni İnsan

SD tartışmalarında önem verilen bir başka konu da "yeni insan" kavramıdır. Mahir Sayın'ın "bir toplum biçimine öncülük edecek olanların o topluma ait düşünceleri, değer yargıları ve en azından ona yaklaşan bir pratikleri yoksa nasıl olur da öncü olan, önde giden olabilirler?" diye sorduğunu yukarıda aktarmıştık.

Gerçekten de, her türlü burjuva kurumunda (okul, aile, parti vs.) görülebilecek türde bozukların "öncüler"de de görülmesi affedilebilecek bir kusur değildir. Daha kötüsü, sosyalist/komunist olmaya çalışan insanların içlerinde bulundukları pek de az sayıda olmayan kolektivitelerin "tarihsel" haklılığına güvenerek, zamanla hem o kolektivitelerin hem de kendilerinin kusurlarını birbirine eklemleyerek, gözyummalarıdır. Sosyalistlerin "bazı olumsuzluklar"a göz yummalarının ve hatta göz yumduklarının farkında bile olmamalarının nedeni belki de sosyalist mücadeleyi yapıp bitirecekleri bir şey olarak görmeleri olabilir. Sosyalist mücadeleyi yaşam biçimi olarak görenler ise, "tarihsel" haklılıklarıyla yetinmeyeceklerdir. Göz yumabilecekleri hiç bir olumsuzluk, belli bir iç tutarlılığı gözeterek, çözmek için mücadeleden yan çecekleri hiç bir sorun olamaz.

Buna karşılık, yeni insan yaklaşımında da ciddi bir sorun bulunmaktadır. Marx'ın kurulacak yeni toplum konusunda herhangi bir spekülasyona girmekten özenle kaçındığı bilinir. Sonal hedefimiz olan komunizmin temel özellikleri dışında (sınıfsız, sömürsüz toplum, herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre) kalan özellikleri tartışılmamıştır. Dolayısıyla, komunizm bugünden o zamana varacağımız bir hedef, bir limittir. Bu konuyu daha sonraki yazılarda ele almak üzere, şimdilik

kapatalım. Ancak buna göre, yeni insan yaklaşımında bir sorun bulunmaktadır. Yeni insan nedir?

Geleceğin yeni insanı nasıl davranacak, nasıl yaşayacaktır? Nasıl komunizm gelecekte bizi çekmeyecekse ve biz bugünden komunizme gideceksek, geleceğin yeni insanı da bizi kendi

yanına çekmeyecektir. Biz, becerebilirsek, "yeni insan" olacağız, ya da "yeni insanlar"ın yaratılmasına katkıda bulunacağız.

Bu anlamda, hiç bir sorun ve çözüm tam anlamıyla 'yeni' değildir ve hepsinin çıkış noktası bugün olacaktır. Sorun, bugün sahip olduğumuz sorunları ve olanakları gözönüne alarak hedeflerimiz doğrultusunda ileri gitmektir. Bunu yaparken, bugünden çıkışı olmayan "yeni"ler peşinde koşmak da, geleceği elde edeceğiz deyip bugünün sorunlu insanının ufkuna sıkışmak da aynı ölçüde uzak durmak gereken yaklaşımlardır. Öyleyse, sorunumuz bugünden ileriye gidişin mekanizmaları olacaktır. Bu da, bizi, tartışmanın genel ilkeler düzeyinden çıkartılıp, anlamlı bir tabana oturtulması gerekliliğine getirmektedir.

Proletarya Diktatörlüğünden Vazgeçmeyiz! Yine De...

Sosyalist demokrasi tartışmalarının, proletarya diktatörlüğü (PD) ile bağlantısı açıktır. PD tartışmalarında, bir kısım 'sosyalist' ve 'marksist', PD'den çoktan vazgeçtiler. Sosyal demokrasi, Kausky ile birlikte Marksizmden koparken, kopuşunu PD'nün Marx'da sadece geçerken, o da bir mektupta telaffuz edildiği iddiasına dayandırdı. Bu görüş, daha sonra da savunulmaya devam etti. Proletarya diktatörlüğünü açıkça reddedenler ve görmezden gelenlerin yanı sıra, kitlelerin bu terimdeki diktatörlük kelimesinden rahatsız olacakları da öne sürüldü.⁽⁶⁾ PD diktatörlüğü tartışmalarında bir başka tavrı da, Kenan Somer'de görmekteyiz.⁽⁷⁾ Buna göre, "proletarya diktatorasının "bırakılması", marksizmin de bırakılması demektir." (40) Fakat, yukarıda aktardığımız gibi, K. Somer'e göre iki tip PD vardır; tip olarak ve biçim olarak: Devlet tipi olarak PD bir zorunluluk ve devlet biçimi olarak PD ise, sosyalizme geçiş, "siyasal sosyalist devrimden, proleter devlet tipinin kurulmasından önce, yani burjuva demokratik devlet çerçevesinde başlarsa, PD no. 2 tarihsel bir zorunluluk olmaktan çıkar. Marksizm çerçevesinde "bırakılabilir"."⁽⁴³⁾

Burada akla gelen soru, Somer'in PD no 1 olarak adlandırdığı, iktisadi ilişkiler ve toplumsal yapı ile ilgili durumla PD no 2 olarak adlandırdığı, siyasal yapı ile ilgili durumun nasıl ayrı olacağının düşünülebilmesidir. "Leninist proletarya diktatörlüğü kavramı, Somer'in yazısındaki türden bir PD 1 - PD 2 ayrımını kategorik olarak yadsır."⁽⁸⁾ Somer'in devletin burjuva bir örgüt olduğu düşüncesi ise, bizce zaman ve mekan ötesi bir görüş olduğu için, devletin burjuvaziden önce de varolmasından ve burjuvaziden sonra da varolmasının hemen son bulmayacağından dolayı yanlış bir görüştür. Devletin sönmelenmesi = Sosyalist Demokrasi? Sosyalist demokrasi tartışmalarına katılan kesimlerin bir kısmında da, sorunu gözardı eden kesimlerde de, bu konunun devletin sönmelenmesi ile eşitlendiği dikkat çekmektedir. Sönmelenen devlet konusunun Marksizm'de şu anda sahip olduğu yere nasıl geldiğinin daha iyi incelenmesi gerekiyor. Devletin sönmelenmesi, bir taraftan olmazsa olmaz bir gerekliliktir, diğer taraftan bu konunun, devrimden komünizme kadar doğrusal bir sönmelenme olarak alınmasında, devrimci anarşizmin etkisi de azımsanmayacak orandadır. I. Enternasyonal'de Marks'ın, sosyalizmin kuruluşunda devlete verdiği önemle, Bakunin'den ayrıldığı bilinmektedir. Ancak, Marks bu tartışmalarda, haklı olarak Bakunin'in tam tersi olmamış ve süreç içinde devletin sönmeleneceğini ileri sürmüştür. İkinci olarak da, Ekim

Devrimine gelinirken, sorun ya iktidarın Bolşevikler tarafından alınması ya da sınıfın devrimci enerjisinin başka kanallara vs. akarak çarçur olmasıydı. Lenin Devlet ve Devrim'de, PD kavramını 'arkeolojik' bir araştırmayla tekrar gündeme getirmesine ek olarak, "devlet aygıtını parçalama" tezini de getiriyordu. Bu tezin, Rus anarşistleri tarafından da destek gördüğünü unutmamak gerekir⁽⁹⁾ Devletin sönümlenmesinin, proletarya diktatörlüğünün olmazsa olmaz hedefi olduğunu söylemek ayrı şeydir, Bunun doğrusal olması, hele devrim anından başlayarak sönümlenmesi ayrı şey.

Proletarya diktatörlüğü sırasında devlet, bir kısım bürokratin yönetmeyi ya da kişisel iktidarı çok sevmesinden dolayı değil, devlet iktidarı olmadan komünizme gitmenin mümkün olmamasından dolayı kullanılacaktır. Bu konuyu da, daha başka yazılara bırakarak, şimdilik daha önceki bir yazıdan bir alıntıyla kapatabiliriz:

"Komünizme gidiş, devrim sonrasında sınıfların (ve devletin) yok edilmesi süreci değil, proletaryanın oluşturulması ve yok edilmesi sürecinin birlikte gittiği bir süreç olacaktır."⁽¹⁰⁾ Şimdi, sosyalist demokrasi tartışmasını devletin sönümlenmesine bağlamak ne kadar yanlışsa, devletin doğrusal olarak sönümlenmeyeceğini, bu nedenle de, sosyalist demokrasi tartışmasının yapılamayacağını söylemek de o kadar yanlıştır. Ancak, sorun SD tartışması olsun/ olmasın çekişmesi ile çözümlenemez. Yapılması gereken, her iki kesimin de öncülük anlayışlarını gözden geçirmeleridir. Öncülük düşüncesini reddetmek de, öncüyü toplumdan kopuk ya da daha doğrusu, salt müdahale eden idealist bir kurgu olarak almak da bizi bir adım ileri götürmeyecektir. -

Devrimci Durum ve Devrim

Sosyalist/komünistlerin sıklıkla kullanmalarına rağmen, en az teorikleştirebilecekleri konu devrim. Devrimci durum üzerine, Lenin'in çok bilinen "yönetenlerin eskisi gibi yönetememeleri vs." konusunu hatırlatmakla yetinelim. SD tartışmalarında, devrimci durum ve devrime bakışta da sorunlar bulunmaktadır. Bir uça, devrim sonrasında "hemen demokrasi/ örgütlenme özgürlüğü vs." ağır basmaktadır. Bu düşünceye göre, devrimci durum ortalıkta yalnızca örgütlenen ve giderek güçlenen proletaryanın varolduğu bir durum olarak ele alınıyor gibidir. Proletarya örgütlenir, belli bir aşamaya gelince iktidarı alır ve sosyalizmi kurar. Oysa, devrimci durum sadece işçi sınıfı örgütlülüğünün geliştiği değil, eski toplumun bütün kokuşmuş öğelerinin son güçleriyle ayakta oldukları bir zamandır. Bu kesime devrim sonrasında, demokrasi adına temsil hakkı vermek, devrimi tehlikeye atmaktan başka bir anlama gelmez.

Karşıt olarak, devrimci yükselişi salt öncünün gelişmesi olarak ele almak da aynı ölçüde sorunludur. Devrim öncesinde kitleler sadece bir öncü gelip "devrimci enerjileri"ni kullansın diye değil, sorunlarını çözmek vey en azından daha kötüye gitmesini engellemek için ayağa kalkarlar. Örneğin 1917'de her tarafta kurulan semt sovyetlerinin uğraştığı konular şöyleydi:

"Siyasi etkinlikler, silahlı savunma, ve askerlerle ve köylülerle irtibat kurmaya ek olarak, semt sovyetleri, genel komşuluk ve sosyal etkinliklerde özellikle etkindiler: gıda maddeleri sağlama ve karneyle dağıtma, konut sağlama, dul kadınlara yardım, işsizlik yardımı, komunal

mutfaqları ve çocuk yuvaları, alkol, kumar ve hırsızlıkla mücadele, aile anlaşmazlıklarına çözüm (kadınların dövülmesi dahil), yerel adalet, eğlence ve kültür (kütüphaneler, tiyatro dersler, gençlik grupları). 1917 koşullarında istekleri başarabileceklerinin ötesindeydi, ancak devrim Rusya'sında günlük yaşamın örgütlenmesinde şehir çapındaki sovyetlere kıyasla daha çok kilit konumdaydılar."⁽¹¹⁾ Bu hedeflerin elde edilmesinde ve bunların daha ileri hedeflere bağlanmasında sorumluluk öncünündür. Ayağa kalkan sınıfın hareketinde katılımı artırıcı ve sınıfı eğitici her türlü biçimi öncü/ sınıfın ileri unsurları/ sınıfın kendisi bulacaktır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi artık buradan sonrası, demokrasi sorununda alınan tavırla değil, düpedüz idealist öncülük kurguları ile ilişkili bir sorundur!

Sonuç Yerine

Yukarıda tek tek başlıklar halinde incelediğimiz gibi, SD tartışmaları, bu tartışmalara katılan ve olumlu/olumsuz görüş bildiren taraflar kendi görüşlerini hangi gerekçelere dayandırılırsa dayandırınsınlar, doğru bir temele sahip görünmemektedir. Metin Çulhaoğlu'nun belirttiği gibi, tartışmalar "marksist olmayan bir konum"da yapılmıştır. Ne marksizm içinde demokrasi konusuna çarpık bir yer verecek, ne de bu sorunu yok sayacak yaklaşımlar yararlı olacaktır. Marksistlerin bu konuya yaklaşım biçimlerinin, sorunu gözardı etmeden, Marksizmin silahlarını kullanmaları olması gerektiğini düşünüyoruz. Bunun için;

- a) devrim öncesi demokrasi konusu için; sınıflar, işçi sınıfı ve bileşimi ve örgütlenme biçimleri ile öncü örgüt analizinin,
- b) devrim sonrası demokrasi konusu için; devlet ve proletarya diktatörlüğü analizinin, ve,
- c) örgüt içi demokrasi konusunda da; demokratik merkezîyetçilik konularının işlenmesi ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

NOTLAR

- (1) Sosyalist Demokrasi, Birlik Tartışmaları, cilt 3, BTDK yayınları, İstanbul, Ocak 1990.
- (2) Sosyalist Demokrasi ve Proletarya Diktatörlüğü, Yazın yay., İstanbul, 1993.
- (3) Komün'den Ekim'e Ekim'den Bugüne, Devinim yay., İstanbul, Ocak 1993.
- (4) Kenan Somer, "Proletarya Diktatorası ve Marksizm", Marksizm ve Gelecek, sayı:1(6), 1993, ss:37-53(5) Sosyalist Demokrasi, Birlik Tartışmaları, cilt:3, BTDK yayınları, ss:10-13.
- (6) Geoff, Hodgson, Sosyalizm ve Parlamenter Demokrasi, İletişim yay., Çev: A. Demirel, 2. Baskı, İstanbul, 1988.
- (7) Kenan, Somer, agm.
- (8) Mehmet Yetiş, "Kenan Somer'in Yazısı Üzerine Bir Yorum", Marksizm ve Gelecek, sayı:1(6), 1993, s. 57.
- (9) Hal, Draper, Proletarya Diktatörlüğü Tartışması, Belge Yay., Çev: O. Akınhay, İstanbul, 1990.
- (10) Semih Sercan, "Determinizm: An ve Süreç", Gelenek, no:41, s. 56.
- (11) Carmen Siriani, İşçi Denetimi ve Sosyalist Demokrasi Sovyet Deneyimi, Belge Yay., çev: K. Başoğlu, İstanbul, 1990. S. 92.

KİTLE KÜLTÜRÜ ÜRETİMİNE MARKSİST PERSPEKTİFLE YAKLAŞIM İÇİN GİRİŞ SAPTAMALARI

İsmail EROĞLU

*"Onlar ki havada kuş, suda balık,
Toprakta karınca kadar çokturlar;
Korkak, cesur, hakim ve çocukturlar...."*

N. Hikmet'ten.

Bir Ön Saptama: Kitle Kültürü 'Göründüğü Kadar' Karmaşıktır

Adorno toplumsal değişimlere ait olgular da içinde olmak üzere, yaşam içinde yer alan herhangi bir gerçekliğe ait *görünüş* üzerine öncelikle "Hakikatin bir yansıması" diyor. Adorno bir yansıma olma yanıyla *görünüşün* "diyalektik nitelikte" oluşundan bahsederek şöyle sürdürmekte: "Bütün bir *görünüşü* reddetmek, bu hakikati kendisini bize görünür kılacak taslak biçimlerinden de yoksun kılacağı için, bütün bütüne *görünüşün* boyunduruğu altına girmektir."⁽¹⁾

Yaşamakta olanların nasıl bir *görünüme*, hangi tür biçimlere (*görünümlere*) bürünerek yaşadıklarıyla ilgilenmenin, ilk bakışta sanıldığından daha anlamlı, daha çok veri kazandırıcı bir yanı vardır. Üstelik marksistler olarak, yani her zaman ve koşulda dünyayı değiştirmeyi, "dönüştürmeyi hedefleyen bir kitle pratiği ile" birliği hedefleyenler olarak kitlenin düpedüz ruhunu kavrayabileceğimiz bir çizgiyi yakalama problemimiz var; bu da konunun çok daha ciddi ele alınmasını gerektirmektedir. Kitleler sorunumuz olmuştur; bugünden geleceğe sorunumuz olmayı sürdürecektir. Esasen marksizme ilişkin çok farklı çıkarsamalardan ve yaklaşımlardan yola çıksalar bile sonuçta "dünyayı dönüştürmeyi" ve "belirli bir toplumsal grubun bakış açısını dolaysız bir biçimde benimsemeyi" öne çıkaranların nezdinde bu sorun (kitleler) her zaman ilk sıralarda bulunmaktadır. En anlamlı ifadesini Lenin'de buluyoruz: "Siyaset kitlelerin bulunduğu yerde başlar; ciddi siyasetin başladığı yer, binlerin değil, milyonların olduğu yerdir."⁽²⁾

“Ciddi siyasetin başladığı yerde” bulunan realite nasıl bir görüntüm içindedir ve bu görüntüm neleri işaret etmektedir? Daha sonraki sayfalarda belli boyutlarıyla ilgileneceğimiz bu soru, yazımızın temel problematiğini oluşturuyor. Dolayısıyla, marksistlerin çözümleyip, kendilerine siyaset üretmede açılım bulacaklarını düşündüğümüz doneleri içine alacak biçimde, kitleye ve kültürüne, bu yanıyla bir ölçüde “ruhuna” dönük bazı saptamalar yapmak istiyoruz.

* * *

Öncelikle başlangıç için şunu söyleyebiliriz; toplum denilen yapıyı oluşturan bireylerin içinde yer aldığı *kitlenin* ruhunu marksizmin kuramsal çözümleme ile ifade ettiği biçimde maddi yaşamın kendisi oluşturmaktadır. Belki bunun başka bir üslupla aktarımına “Moby Dick”de raslıyoruz. Onların “para kazanma umutları” bulunuyor diyor Kaptan Ahab... Yine belki de bu yanları ‘onlar’ için bunca şeyi araştırıyor. Moby Dick’te şöyle bir iç monolog buluyoruz:

... Beyaz balina vahşi tayfalarımın yüreklerini sardı, yırtıcı taraflarını okşadı, içlerine bir kahramanlık tohumu attı. Ama keyif için avlayacakları Moby Dick’in yanında, onların gündelik iştahlarını besleyecek şeyler de lazım. Orta çağın haclı seferlerindeki yüce kahramanlar bile, Kudüs’ü almak için düştükleri binlerce fersah yolları aşarken boş durmuyorlardı. Bir yandan da çalışıyor, çırpıyor, yankesicilik ediyor, din uğruna türlü tabulara giriyorlardı. İş sadece Kudüs’ü almaya kalsaydı, birçokları asıl gayeleri olan bu romantik işten sıkıp vazgeçerlerdi. Bu adamların elinden para kazanmak umudunu almamalıyım. Evet, para kazanma umutları olmalı.⁽³⁾

Bugün, toplumsal hareketlilikte bu umut üzerine kurulu kültürel değerlerin yapıcı, dönüştürülen ve güdüleyen bir anlam taşıdığını görüyoruz. Yabancılaşma, praxis vb. kavramların derinliğinde bulmayı denediğimiz görünüm çözümlememiz, bize bir “kitlese ruhun oluşabileceğini” söylemektedir. “İnsanlar, herbiri bilinçli olarak istedikleri kendi amaçlarını izleyerek” tarih yapmakta, tarih bunun ürünü toplumsal değişmelerin genelleşmesini oluşturmaktadır. Sayısız bireyin ne istediği son derece önemlidir. Bu irade, *tutku* ile ya da düşünme ile belirlenmektedir. “Ama, kendileri de doğrudan tutkuyu ya da düşünmeyi belirleyen araçlar çok değişik niteliktedir. Bunlar, gerek dış nesneler, gerek ülküsel nitelikte *güdüler* (a.b.ç), yani hırs, ‘gerçek ve adalet düşkünlüğü’ kişisel kin ya da her çeşitten salt kişisel hevesler” olabilmektedir.⁽⁴⁾ Bunların hepsinin arkasındaki “devindirici gücün” kimliğini çözümleme sürecinde en yol açıcı, ufuk genişletici konseptlerin “yabancılaşma” ve “praxis” olduğunun unutulmaması durumunda, görünümünün bilgi verici yalındansöz edebiliriz. Görünüm, toplumsal alana ait yaşananlarda, kökeni iktisada dayanan ancak kökenine ait niteliğinin dışına taşma gösterecek denli yapıcı özelliğe bürünen “ruhun” varlığına işaret etmektedir. Bunu “topluluk ruhu” ya da “kitle ruhu” vb. demek mümkündür. Şu “dışına taşma” nitelemesiyle de salt “özel ilke”nin ötesinde “karşılıklı etkiye katılan öbür etkenler”i anladığımızı hemen belirtelim. Bu girişi yine Engels’e ait, Joseph Bloch’a gönderilen Eylül-1890 tarihli mektuptaki bir vurgulama ile noktalayalım.⁽⁵⁾

Karşıtlarımızın karşısında, bizim onlar tarafından yadsınan özsel ilkeyi vurgulamamız gerekiyordu, ve o zamanda karşılıklı etkiye kaulan öbür etkenlere *kendi yerlerini vermenin* (a.b.ç) her zaman ne zamanını buluyorduk, ne yerini ne de fırsatını..... ne yazık ki, ve her zaman da doğru olmayan bir biçimde benimser benimsemez, yeni bir teorinin çok iyi anlaşıldığını ve onu güçlük çekmeden kullanabileceğinin sanıldığı çok sık görülüyor. Bizim son günlerdeki 'marksistlerimizin' birçoğunu bu eleştiriden bağışık tutamam, ve gülünç şeyler yapıldığını söylemek gerekir....

Medya ve Kitle Kültürü: “Büyük Eşitleyici”

Dünyada, küresel ölçekte haber dağıtımını , yeryüzündeki tüm haber geçişini, 1980'li yıllara girerken toplam dört büyük batılı haber ajansınının gerçekleştirdiğini görüyoruz;

- AP (Associated Press),
- UPI (United Press International),
- AFP (Agence France Presse),
- Reuter.

Bunlar uluslararası şirket olarak tanınılsalar da gerçekte tümü kendi ülkelerine bağlı mülkiyet ve denetim işleyişine sahiptir.⁽⁶⁾ Associated Press ve United Press International ajansları Amerika, Agence France Presse ajansı Fransız ve Reuter ajansı bir İngiliz şirkettir. Bu ajansların dışında yine sözünü ettiğimiz yıllara girerken irili ufaklı çok sayıda ulusal nitelikte haber ajansının varolduğunu görsek de bu haber ajanslarının son derece etkisiz kaldığını, üstelik birçok ülkenin kendi iç haberlerine ait duyumlarının o ülkede ulusal haber ajansının bulunmasına karşın yukarıda saydığımız dört büyük şirket tarafından yapıldığını görüyoruz.⁽⁷⁾ Global ölçekli bakıldığında 1980'li yıllara girerken Latin Amerika ülkelerinde yayınlanan uluslararası haberlerin % 60.7'si Amerika ve Batı Avrupa ile ilgiliyken, bölgesel haberlerin ancak % 19.6 oranında kaldığı görülüyor. Türkiye ise % 88 oranda aynı biçimde ABD ve Batı Avrupa ile ilgili haberlerin yoğunluğu altında bulunuyor.⁽⁸⁾

Bu tür bir bilgilendirme tahakkümü altındaki yeryüzünün bir köşesi olan Türkiye, 1980'in sonunda, bilinen askeri yönetime açıktan devredilerek yönetilmeye başlanıyor. En basit anlamıyla böylesine geniş ölçekli haber dağıtım denetiminin varolduğunun saptanması bile ülke bazında yaşanmakta olan ve görünüm gereği yerel içerik taşıdığı izlenimi veren birçok olgunun en azından çözümlenme çabalarında geniş verileri göz önüne alma zorunluluğunu getiriyor. İletişimin, özellikle duyumsal iletişimin birey davranışı üzerinde ne tür bir yaptırıcı içeriğe sahip olduğuna burada değinmiyoruz. Burada bizi ilgilendiren, iletişimin ideoloji yüklenme ya da iletişim aracılığı ile baskın bir ideolojinin tahakküm rolünü devralma işlevidir.

Sonul yanıyla belirleyici konumdaki iktisadi işleyişin belirleyen sınıfına ait hegemonyanın yürütülmesinde özellikle iletişim ağı ve kültürel tahakküm -ki eğitimden estetik üretime dek uzanır- aracılığı ile ideolojik yüklemenin önemli rolü vardır.⁽⁹⁾ Bir kere bu rolün sadece son çözümlemede belirleyici olan “iktisadi düzeyi” gizlemekten ibaret olduğunu düşünmek bü-

yük yanlıgıdır diyebiliriz. İdeolojik tahakkümün donelerinin yeniden üretimi işlevini de önemsemek gerekir. Bu yolla, toplumlardaki siyasal ve ekonomik iktidar yapısı, gündelik yaşamda her an zor kullanımına gerek görmeden ve etkinlikle işleyişini sürdürmektedir. Diğer bir anlatımla, global örgütsellikte desteklenen bir tahakküm “.... asli sınıflar ve yandaşları olan tabakaların karşılıklı egemenlik ve bağımlılık konumlarına göre belirlenmiş reel yaşam içinde, insanlar arası ilişkilerle işleyen 'kültürel' yaşamdaki çeşitli düzenlemeler aracılığıyla”⁽¹⁰⁾ sürdürülmektedir. Bunun anlamı, TV'sinin başında daha önce hazırlamış olduğu çayını yudumlarken körfez savaşındaki Patriot ve Tornado'ları izlemekte olan Konyalı'nın, izlediklerinde Fenerbahçe-Beşiktaş çekişmesini bulması türünden bir yüzeysellikte aynı sırada Norveç'in bir köşesinde yine aynı görüntülere bakan Norveç'linin bakışının birbirine yakın olmasıdır. Burada ikisini çevreleyen, kendi mekanlarında girmiş oldukları sınıfsal ilişkiler ağının neresinde yer aldıklarının önsel önemi fazla değildir. Ancak Konya'lı bir işçinin ve Norveçli eğitimcinin sınıfsal konumlarıyla ilgili bilginin, ikisinin de bilinç çizgisinde eşitlenmesi çok anlamlıdır. Şöyle düşünüyoruz: Böyle bir ilginin ve bu realitenin büründüğü görünümde, sınıfsal kimliğin fazla anmalı bulunmamaktadır. Global ölçekli bir mekanizma işlemekte ve bu mekanizma ideolojik belirleme olanaklarının tümünü kullanmaktadır.

Küresel ideolojik işleyişlerin bütününi kendi denetim kanalları içine alıp yön verme yetisini taşıyan bu mekanizma, tüm iletişim araçlarını ve kültürel alana ait üretim-tüketim sanayiini bünyesinde taşımaktadır. Bu sayededir ki son çözümlemede bütün bireylerin, sınıfsal kimliklerine bağlı ancak önsel çizgide onunla doğrudan bağlantısı olmayacak biçimde eşitlendirilmeleri sözkonusu olmaktadır. Bu eşitlenmişliğin “kitle kültürü” şeklinde tanımlanması yanlış olmayacaktır.

Dünyanın, 1980'li yıllarda daha da netleşmek üzere, daha önceki siyasal-ekonomik ve ideolojik tüm insan faaliyetlerine ait oluşum ve ilişkilerden yapısal olarak ayrışma gösteren bir yönelime sürüldüğü söylenebilir. Buna bir tür “yeni dünya düzeni” de denilebiliyor. Böyle bir yönelişin global ölçekli “kitle kültürü” üzerine oluşturulduğu da görülüyor. İşte bu kültür süreci aracılığı ile Konya'lı ile Norveç'linin, tüm boyutlarıyla olmasa da insan topluluklarının hareketliliğine ait işleyişte önemi bulunan nesnelliklerde eşitlenebildiklerini görmekteyiz. Bu nesnelliklerin en başında toplu düşünme içinde bulunarak iradeyi topluluğa devretme gelmektedir. Büyük ölçüde iletişim ağındaki müthiş merkezileşmeye bağlı, temelde 1970'li yıllarda karşılaşılan global ekonomik çökmeyle ilintili bu oluşum, ülkemizin de içinde bulunduğu, özellikle Avrupa ile sıkı bağıntılı ülkelerdeki insanların “büyük topluluğa” dönüşümüne işaret etmektedir.

Aynı örgütsel etkileşimler ile birbirine bağlantılanan tüm toplumlarda, önce kültürel ortaklık oluşturma yoluyla kitleleştirilen büyük insan grupları, kendi somut hayat durumlarına karşı körleşmişlerdir. Bu durumun boyutlarının 80'li yıllarda hacimsel olarak büyümesinden ve salt *yabancılaşma* ve *praxis* kavramlarının ötesine denk düşen olgularla ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin topluluğun gizli ruhu (zeitgeist) bu olgulardan biri olarak görülebilir.

Şu sosyal-psikolojik genelleme unutulmamalıdır: Örgütlenmiş toplum, kurallarla yoğun biçimde karşılaştığımız toplumdur. Kapitalizm bir ve önemli yanıyla örgütsellik içermekte ve

kurallara sıkı bağlı kültürel değerler üretme özelliği göstermektedir. Kapitalizmden sözetmek durumunda olduğumuz yerde bireylere ait rollerin, karşılıklı konumların ahlakının, beğenilerin-tercihlerin ölçüleri ve anlamlı değerleri bulunmaktadır. Her toplumsal sistemin içeriğine uygun biçimde karşılaşılabildiğimiz bu "tümlüklü değerler" silsilesinin kapitalizmde daha gelişkin ve daha yaygın olduğunu söyleyebiliyoruz. Küçük bazı örnekler açıklayıcı olabilir: Kapitalizmin "belirleyen" sınıfı burjuvazinin 18. yy. içinde yaşama biçimi ile farklılaşmasının, görünümü "buyurunuz lütfen birbirimizi dışarıda öldürelim" demek olan düellodan başlayan, bir çok evrimsel değişim ile günümüze dek uzanan yanları bulunuyor. Senfoni konserlerini salonlarda izlemeye giderken her hangi bir kıyafet yerine biraz daha zarif olanının giyilmesinde yarar görülmesinden "olur da, mecliste de çiğ köfte yenmez ki" demeye kadar giden kural değerleri bunlar arasındadır.

Daha bir çok örneği verilebilecek bu kuralların her toplumsal ortamda farklı görünümlerle olsa bile aynı işlevleri (ortak düşünme paradigması oluşturma işlevlerini) yerine getirdiğini ve hepsinin *örgütlenmiş kendiliğindenlik* ile birey yaşantısına aktarıldığını söyleyebiliriz.

Kilit Nokta: Görme Biçimi

Kurallar bireyin yaşamında odak noktası oluşturmakta ve onun davranışlarında klavuz rolü görmektedir.⁽¹¹⁾ Bu kurallar tamamen ve her koşulda bilinçli bir biçimde öğrenilen olgular arasında görülemeyeceği gibi, işlevleri de her zaman bilinçli biçimde yerine gelmemektedir. Gündelik yaşamda sürüp gitmekte olan alışılmış işler, yaygın biçimde, toplumsal kurallarla ayarlanmaktadır. Kurallar işlemekte ve yaşam bireyin farkına varacağı çizgide "sorunlu biçimler almadan" sürüp gitmekteyse, demek ki kuralların sorgulanıp yordanması önemli sayılmamaktadır. Gerçekte, gündelik yaşam içinde bireyin dikkatini pek çekmeden (ki bireyin dikkati örneğin salt "para kazanma" konusuna yoğunlaşabilir) sürüp giden kuralların sorgulanması kapitalizmin dengede götürdüğü algılama biçiminde bozulma getireceğinden, "onun" için tehlikeli bir hal alır. Global ölçekli örgütsellik ile varlığını daha sağlıklılaştırma çözümüne sığınan kapitalizmin sürüp gitmesi için, yapının herhangi bir yerinde denge bozulmasının istenmemektedir. İşin bu yanıyla, Konya'lı ile Norveç'linin eşitlenmesi gereken birtakım boyutlar bulunmalıdır: *Örgütlendirilmiş kendiliğindenlik* ile giden kuralları sorgulamayacakları *görme biçimleri*.

Demek ki, *görme biçimleri* belirli bir standart içinde eşitlendirilmiş "kitle" ile karşılaşmaktayız. Bu, kitle haber merkezlerinin kontrolünün önemini öne çıkartan "iletişim" mekanizması ve onun da zemininde bulunan teknoloji ile oluşturulabilmektedir. Kitlenin kuralları sorgulamasına olanak vermeyecek bütün işleyişin "kitle kültürü"nü yapılandırıldığını söyleyebiliriz.

Ülkemiz de 1980'li yıllara, bu oluşumun global ölçekte yoğunlaştırıldığı düzenlemeler içinde girmiş ve bunu kendi yerelliğinde değişik görünümle ile yaşamaya başlamıştır. *Görme biçiminin* hangi tür içerikler ile karşımıza çıktığı ve gündelik yapıtıcı kimliğinin somut etkileri konusunda yapılan saptamaların ilginç getirileri olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle Berger'in bir vurgulayışından hareketle şunun altını çizmek gerekiyor: Kapitalizmin sömürdüğü çoğunluk, isteklerini bile çok sınırlı biçimde tanımlayabilecek hale gelerek kapitalizmin sömürü mekanizmasına zarar

vermeyecek bir kültür ile, donatılmıştır. Bir zamanlar bu sonuç, ileri boyuttaki yoksulluk vb. ile sağlanırken bugün karmaşık araçlar ile istenecek, istenmeyecek ve sorgulanıp sorgulanmayacak şeylerin neler olması gerektiğinin ölçütlendirilmesi ile elde edilebilmektedir.⁽¹²⁾ Bu mekanizmanın algılanmasının, sanıldığından çok daha zor olduğunu söyleyebiliriz.

Böyle bir mekanizma hangi somut görünümle işlemektedir? Bu soruya yanıt için yapılabilecek sorgulama en azından pratik olanın algılanmasında yol göstericilik taşıyabilir.⁽¹³⁾

Bir kere, sözünü ettiğimiz tamamı *ideolojik tahakküm* işleyişi içeren ve bir tür *görme biçimi* oluşumunu getiren işleyiş, şu önemli somut işlev ile üretilmektedir: Yöneten ile yönetilen, varlıklı ile yoksul, özgür olan ile olmayan, kısaca sömürülen ile sömüren realitesinin görünümünün bulanıklaştırılması, ve giderek görünüm olarak silinmesi. Kitle, kitle kültürünü tüketirken, yaşanan realite ile başa çıkılamayacağı düşüncesi ile donatılmaktadır. Bireyler bir tür şizofrenik yıkılmışlık ruhu ile başbaşa kalmaktadır.

Kitle kültürü, kitle kültürü ürünleri, bu ürünlerin tüketicilerinin dışında, onun denetiminin ötesindeki kuruluşlarda, karar odaklarında, işletmelerde tasarlanıp düzenlenmekte, yazılıp-görüntülenip-basılıp yayınlanmaktadır. Kitle, okuduğu gazete-kitap, izlediği TV, işittiği müzik ve gördüğü, kendisine söylenen haber ile neleri seveceğini, neleri sevmeyeceğini, kimlerden korkacağını, kimleri kıskanacağını vb. öğrenmektedir. Bu, çoğu kez bilgisel alanda yaptırılan araştırmalara ait sonuçlarla, etkili ve algılanması kolay malzemeler ile yürütülmektedir. Bu yolda "hiçbir zaman yalan söylemeyecek", ama istenirse en ikna edici yalanın söylettilireceği sayılar, sanatçılar, uzmanlar, cümle yetkinler işe koşulabilmektedir.

Bireyin gerçek kimliğinin olabildiğince (o bireyi ikna edebilecek denli) "tasvir" edilmesi sözkonusudur. Gerçekte birey ideolojisini, insanların yaşamda kendilerinin aldıkları, bulundukları konumun gerçek ilişkilerini değil de onları görüş biçiminin tanımlanması olarak düşündüğümüzde yukarıdaki çaba daha bir anlam kazanacaktır.

Sözü edilen işleyiş, bireyi rahatsızlık duymadan bugünkü realite içinde kalmaya zorlamakta, bunun tersinin gereksiz, anlamsız ve umutsuz olduğunu anlatmaktadır. Bu öylesine bir işleyiş ki, salt bunun başarılması adına bu yolda dolaşımda bulunan ürünlerin (kitle kültürü ürünlerinin- ki bunlar kasetten kitaba; filmde konser ve gösteriye; gazeteden TV'ye kadar uzanır...) bizzat gereksinme dürtüsü ile satın alınması için, bütün uğraşların dışına düşen biçimde, varsa bireyin realiteye duyduğu rahatsızlık ve kırılganlığı bile kullanabilmektedir. Belki en dikkatlice yapılan şey bu olmaktadır. Bunu yaparken, realitenin "henüz farkedilmemiş" ve farkedildiğinde ileri boyutta hazlar duyulabilmesini sağlamaya uygun "olumluluklarını da öğretmeye" çalıştığını görüyoruz. İşleyişin etkili olmasında bunun özellikle önemli bir rolü vardır.

Ayrıca, böylesine "ideolojik tahakküm" mekanizmasının etkili biçimde sürüp gitmesi ve varolan sistemin tüm ilişkileri ile birlikte kanıksanarak sorgulamadan işlemesinde, bireylerin "kitleleştirildikten" sonra içine girdikleri konum da önemlidir. Kitle kültürü oluşturan araçlar, etki güçlerini insanların içinde bulundukları örgütsüzlük ve "atomize olmuş toplumsal varoluş" ile artırmaktadır. Bireylerin hemen yanbaşılarındaki bireyler ile (ki bunlar aynı atelyenin başka bir makinasını çalıştıran diğer işçilerdir; öğretmen "arkadaşlardır"; akademisyen "dostlardır" vb.) sürdürüp durdukları kıskanmacı ve ezmeye yönelik sürtüşme ve

dalaşmaların gündelik yaşamda kanıksanmış ve geçerli şeyler olması da buna katkı sağlamaktadır. Bu, hem tahakküm mekanizması ile hem de diğer (sınıfsal konumlanışa ait ekonomik temelli ilişkileri içeren) oluşumlar ile desteklenip üretilmektedir.

Bireylerin herşeyin ötesinde zaman zaman farkına vardıkları yalnızlıklarının kaçınılmaz olduğunu, böyle bir durumdan şikayetin etmenin yararsızlığını anlatan bir mekanizma sözkonusudur. Kitle “sürüye dahil olma” eğilimi ile bu mekanizmanın işleyişini kolaylaştırmakta ve işleyişe yüksek katkı sağlamaktadır. Çünkü “şeyleşmiş” bir yaşamın başka yapacağı şey azdır. *Yalnız kalınmamalı* tekil tutumu başarmaya bile kalkılmamalıdır; bu işleyiş için öğrenilmesi gereken, doğal bulunması gereken budur.

Toplumsal yapı içinde yaşamını sürdürmekte olan bireylerin işlikteki çalışmalarının (Work) mantığı ile işlik dışı saatlerdeki yaşamlarının mantığı birbirine çok yaklaşımakta, birey tüm yaşamı ile işyeri bireyi olmaya ikna olunca sistem rahatlamaktadır. Sonuçta böyle bir rahatlama hedefi ile dönmekte-işlemekte olan bir “kültür endüstrisi” boy gösterip kendini sürekli üretmektedir. Bireyin kontrol dışı huzursuzluğuna gem vurabilmek için de bir çok politiktaktiksel uygulama ile birlikte (zaman zaman yüksek doza erişebilen baskı bunlardan biridir) bir yol neredeyse emniyet sübabı olabilmektedir. Kitlelerin ileri boyutta sessizleşmemeleri. Sistemin bizzat kendisi çoğu kez “toplumsal-sendikal bir varlık olduklarını; eğlencelere ve özgür konuşmalara katılmaları gerektiğini” onlara anlatabilmekte, bunu yaparken özellikle “eğlence” yüksek başarı sağlamaktadır. Bir savaş, eğlenceye dönüşebilmekte, tepkisel büyük bir yürüyüş ya da bir sendika gecesinin bile salt ‘düğün havasına’ dönmesi sözkonusu olabilmektedir. Rahatsızlık, dile gelmeden biriktiğinde de ortaya bir sorun çıkabiliyor çünkü; kitlelerin beklenmedik diklenmesi: Denetim altında olması gereken gerçekte bu oluyor.

Özetle, birbirine denk bir çok birey oluşumu ve topluca birbirine benzer bireylerin oluşturduğu kitle, “ideolojik tahakküm” ve “kültürel hegemonya” için “modern” bir yol olmakta ve bir sömüren-sömürülen özelliğini taşıyan sistem böylece de varlık sürdürmeye devam etmektedir. Yalnız bu “hegemonya”da, bu kavramı oluşturan “bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasi üstünlüğü ve baskısı” yerine bir sistemin, sistemi oluşturan tüm ilişki - oluşum ve fenomenleri şiddet ve zora her zaman başvurma gereği duymadan denetleme yoluyla yaşamını sürdürme işlevini bulmaktayız. İşte burada bir *denge* durumundan bahsedip durumu bir yanıyla da bu olgu üzerinden giderek kavramaya yöneldiğimizde daha fazla açıklım sağlamak mümkün olacaktır. Üstelik bu dengenin bir yeni *görme biçimi* üzerine oturduğu ve “neye baktığımızdan çok nasıl baktığımızın” daha önemli olduğu düşünüldüğünde daha anlamlı bir durumla karşı karşıya gelebiliriz. Durum *göründüğü kadar* karmaşıktır: Bu karmaşıklık (yalıtma-soyutlama gerekçelerine dayanarak ya da bir tür ‘sığlaşma’ ile) salt özsel dinamikler yüzünden kolay algılanabilirlik kertesine çekmeye çalışmak, mutlaka aşılması gereken bir yanılgı haline geliyor.

Bu sorundan başlayarak sözünü ettiğimiz karmaşıklıkları kavrayıp çözümlemeye yönelirken bir kez daha marksizmin yol göstericiliği ile donanmak gerektiğine inanıyoruz. Ancak bu boyutta da karşımıza anlamlı bulduğumuz sorunlar dikilmektedir. Bu sorunların başında marksizmin hayata uyarlanma sürecinde yapılan yanlışlıkların geldiğini söyleyebiliriz.

Marksistler Kitle Kültürüne Yaklaşırken Kendi Dışlarına Açık Olmalıdırlar

Kuramların kurgulayıcıları, çoğu zaman kendi kuramlarını hayata uyarlamak için çaba gösteren çevrelerin gazabına uğrayabiliyorlar. Bilimler tarihi bu örneklerin şaşırtıcı çokluğu ile dolu gözüküyor. Kuramları yanlış algılamak, içlerini boşaltmak, yanlış anlamlandırmak ve onu dirençsizleştirmek; bir kuram koyucu için kendi kuramının bu hale gelişini gözlemlemekten daha büyük bir acı bulunabilir mi? Bu türden bir acı, belki de, kuramı "hayata müdahalenin" bizzat yaşanmasını içeren ve anlamı ancak bu durumda elle tutulur hale gelen Marksizm için daha da geçerli olsa gerek. Ne var ki şimdi ne Marx, ne Engels hayatta bulunuyor; bu acı onlara düşmüyor.

Marx, Hegel'in öğretisini ayakları üstüne dikeyor; ama yalnız bundan ibaret değil. Hegel'e yönelik Marx'ın "embriyonik yolaçıcısı" yakıştırması pek yanlış durmuyor. Ancak Hegel, Marx ile anlamını buluyor demek de mümkün değil. Tam tersi; Marx, Hegel kuramı ile anlam kazanmakta. Bu, uçta ve Hegelist bir mantalitenin zorlama saptaması biçiminde değil, Hegel-Marx etkileşimi boyutunda ele alınmalıdır.

Marksizm dünyanın değiştirilebilirliği -müdahale edilebilirliği teorik çıkarımları ile dolu, doğru- bilimsel perspektifle donanık, çağın en diri öğretisi olarak duruyor önümüzde. Hegel'in ahlak kuramının Kant'inki ile çarpışırken ortaya çıkan sonuçlardan da yararlanarak nesnel-toplumsal ahlakın ilkelerini ortaya koyan Marksizmin bu özelliği (kuramının bu boyutunun böyle şekillenışı), tutarlılığını ve gerçekliğini zayıflatmaya yetmiyor.

Marksizm, varlık gösterip kurgulanmak zorunda olduğu zaman varlık gösterip kurgulanmıştır. Her yanı "sınırlandırılmış" olamazdı ve böyle değildir de. Çünkü Marksizme herşeyden önce o bir dinamik kuramdı. Kendinden önceki birikim, Marksizme yolaçacak olgunlukta idi. Marx-Engels bu birikimi alarak başka birikime dönüştürmüşlerdir. İşte Marksizmin kendinden önceki birikimi doldurmuş tüm kuramlardan belki de en ayırıcı boyutu bu çizgide belirginleşmektedir. Fark özeldir. Önceki kuramların özsel boyutu gereği saptama, sınırlandırma türü (durağan yanları, Marksizm'de tersine dönüşmüştür. Bununla beraber *o güne kadarki filozoflar dünyayı yalnızca yorumlamakla yetiniyorlar. Ancak marksizme göre asıl sorun, dünyayı değiştirmek* oluyor.

Dünyanın değiştirilebildiğine yönelik ön önerme ile hayatın analizine soyunan Marksizm'de önemli ve kendisinden önceki kuramlarla doğrudan bağlantısı olan kavram *diyalektik* oluyor. Diyalektik, özellikle diyalektikteki yadsınmanın yadsınması (reddin-reddi) yasası, tez-antitez-sentez çözümlemesi biçiminde tarihe dönük olarak kullanıldığında, Marksizmin, kendisinden önceki tüm kuramlarla arasındaki özsel ayrışmanın başladığını şöyleyebiliyoruz.

Tez-antitez-sentez (reddin-reddi) yasası diyalektik maddecilikten tarihsel maddeciliğe geçişin aşaması ya da rampası oluyor, denebilir. Bu olgudan hareketle her varlığın, karşının doğurduğu bir niteliğe sahip olan özelliğinden sözede biliyoruz. *Varlık ve durumun özdeşleştirilmesi* durumunda bunu, *her durum kendisinin karşısı bir durumun izini taşır* şeklinde söylemek de mümkündür. Yine bununla her durumun, karşıt bir durumun yadsınması ile

varolduğunu söyleyebiliyoruz. Yeni durum, bir başka durumu içinden çıkarıyor ve o da eski durumun reddi ile yeni bir durum oluyor. Bu gelişme tez-antitez-sentez biçiminde tanımlanıp tarihe uygulandığında, diyalektik maddecilikten tarihsel maddeciliğe geçilmiş olduğunu ve marksizmin gerçekte burada boy verdiğini görüyoruz.

Marksizmin de içinde yer aldığı, ancak onun kendisiyle akraba ama dışındaki kuramlardan özel farkını gözardı etmeden genel bir değerlendirme ile, tüm diyalektik modelin, evrimci yaklaşımın özel bir şekli olduğunu ileri sürebiliyoruz. *Herşeyin sürekli değişim içinde olduğu, nicel birikimlerden nitel değişimlere geçildiği ve her şeyin birbiriyle ilintili ve birbirini etkilemesi* ana saptamalarının diyalektik ve evrimci kuramların zemininde ortaklaşa yer aldığını söylemek yanlış olmuyor. Ne varki evrimci yaklaşımda değişimin doğrudan-tekdüze bir gelişme ile varolduğu söylenirken diyalektik bunun “tez-antitez-sentez” ilkesi ile *aşamalı* olduğunu söylemektedir. Her iki çözümlemeye göre de, gelişme, daha tutarlı bir dengeye doğru, iyiye ve doğruya gelişim göstermektedir.

Bu kesitte söylediklerimizin ışığında, şunu vurgulayıp devam edelim: Tıpkı, marksizmin marksizm dışı orjinlerden beslenip ayrışarak ve farklılaşarak vücut bulması gibi, bugün özellikle gündelik yaşamın özel görünümünün netleştirilerek dönüştürülmesi ve değiştirilmesi mücadelesinde, orijin marksizm olmak üzere, marksizm dışı kuramların, veri ve modellerinin zenginleşme ve daha ileri açılım sağlama anlamında marksizme bir dinamizm getirmesi mümkündür. Bundan hareketle, diyalektik çözümlemenin ve model olarak tarihsel materyalist yaklaşımın, diğer evrimci kuramlara bakarak bunu yapması mümkündür. *Gündelik yaşamın özel görünümü* diye iletmış olduğumuzu *kitle kültürü* ve değiştirilmiş *yeni görme biçimi* bu şekilde yaklaşılabilecek başlıklar arasındadır.

Marksizimde Yapı ve Üstyapı

Bilindiği gibi, marksizm toplumu geçmişten geleceğe doğru ilerleyen hareketli bir yapı olarak ele alıyor. Toplumun temel birimleri, hareketlendirenleri, sınıflar olmaktadır. Toplumsal değişimin, iç işleyişte temel birim anlamında yeri olan sınıfların kendi aralarındaki çatışmalarda sürdüğü; çatışmakta olan sınıfların, çatışma sürecinde değişen aşamalar varolduğundan her aşamada değiştiği görülmektedir. Bütün bunların sürekli bir değişime işaret ettiğini ve değişim-gelişim üzerine yükseldiğini söyleyebiliyoruz.

Burada (bu oluşumda) doğrudan bir evrimleşmenin koşul olarak varolduğunun söylenmesi kaçınılmaz olmaktadır. Marksizm, gerçekte bir evrimleşmeyi açıklama girişimi biçiminde ele alınmak durumunda. Ne var ki kendiliğindenlik ile evrimleşmenin aynı kategoride düşünülme yanlışlığı, bu vurgunun içeriğinin gerçek anlamının dışında değerlendirmeler yapıldığında önemli olmaktadır. Bir evrimleşme söz konusudur. Ve evrimleşmenin iç ilkesi “üretim ilişkilerinde ortaya çıkan sınıflararası çatışmanın varolduğu”dur. Bu yüzden marksizm bütün bir tarihe, “gelmiş geçmiş bütün toplumların” tarihine “sınıf çatışmalarının tarihi” olarak bakmaktadır.

Toplum için ise şu tür bir tanımlama açıklayıcı nitelikte görülebilir:

Toplum, hukukun, adetlerin, geleneklerin vb. gücü ile desteklenen, tarihsel gelişme içinde biçimlenmiş bulunan, belirli bir üretim biçimini temel alan, ve insanın ileri gelişmesinde bir aşama olarak ortaya çıkan, göreceli olarak kararlı bir toplumsal bağlantılar ve büyük grupları arasındaki ilişkiler sistemidir.⁽¹⁴⁾

Ne tür bir gelişme, hangi genel aşamada olursa olsun, bütün toplumlar ekonomik bir temele oturmaktadırlar. Bu temel, "üretim biçimi" olmaktadır. Üretim biçimi ise *üretim güçleri* ve *üretim ilişkilerinden* oluşmaktadır. Bunların bütünü "toplumun ekonomik temeli" (altyapı) biçiminde ifade edilmekte, bu yapı uzun erimde tüm toplumsal hareketlilik/değişmeyi belirlemektedir. Bu yapının üzerine oturan ve *ideolojik üstyapı* dediğimiz yasal, politik, dinsel, ahlaki, estetik ve felsefi değerler ise, değişimde ileri boyuttaki işlevselliklerine karşın sonul anlamda *altyapı* tarafından belirlenmektedir.

Bütün bu sözünü ettiğimiz *belirlemeler/belirlenmeler* ve henüz sözünü etmediğimiz *etkilemeler/etkilenmeler*, yine yukarıda *ilişkiler* sistemi biçiminde tanımladığımız toplumu ve *topluma ait olguları* nereye, hangi yöne götürmektedir? Ayrıca, onlara nasıl bir görünüm katmaktadır?

Bu soruların, yazımızın ilk sorunsalına ait sorular olduğunu söyleyelim. Karşılıklarıyla ilgili değinmelerde bulunurken "kitle kültürü"nün altını çizmiş, geline bir yerin de o olduğunu belirtmiştik. Burada marksizmin özsel kimliğine ait bir kısım verilerin daha iletilmesi gerekiyor. Bunları büyük ölçüde önemli boyutlar taşıyan alt çizimler ile aktarmaya çalışalım...

Marksizm'de toplumun gelişiminin *maddi güçlere* dayanması ve toplumun *nesnel yasalara* göre değişmesi saptaması önemli oluyor. Bütün doğal süreçlerde, bütün doğal evrimleşmelerde olduğu gibi toplumsal gelişme, "raslansal olayların kaosundan kendi yolunu bularak" ilerliyor. Sınıflararası çatışma, güçler mücadelesi ve yine sınıflararası işbirliği ile devrim içindeki toplumsal süreç insan faaliyetünün çeşitli biçimlerinden oluşmaktadır. Biz insan faaliyetlerinin çok sayıda olduğunu ve değişik kategoriler içinde bir çok faaliyetin birarada düşünülebileceğini söyleyebiliriz. Ancak insanın tarihi açısından "anlamli faaliyetlerin üç ayrı faaliyet alanı içinde düşünülmesi de mümkündür."⁽¹⁵⁾ Bunlar; 1) Doğayı bir hammadde olarak alıp dönüştürerek insani ürünler haline getirdikleri *ekonomik düzey*; 2) Devrimler, reformlar ve değişik politik eylemler yoluyla verili insan ilişkilerini yeni insan ilişkilerine dönüştürdükleri *politik düzey* ve 3) Düşünceler, değerler, teorik yollar vb. ile verili ideolojiyi yeni düşüncelere, değerlere dönüştürdükleri *ideolojik düzey*.

Bütün bunların zemininde temel belirleyen, daha öncede belirtmiş olduğumuz gibi ekonomik alanda yaşananlar olmaktadır. Yani hangi tür faaliyet olursa olsun, yerine gelen ve oluşum halinde sürüp gitmekte olan tüm toplumsal değişiricilerin sonul nedenleri ".... insanların kafalarında, insanların sonsuz gerçeği ve adaleti daha iyi kavramalarında değil, ama üretim ve değişim biçimlerindeki değişmelerde aranmalıdır. Bunlar felsefede değil, söz konusu çağın iktisadında aranmalıdır."⁽¹⁶⁾

Ne var ki bu söylenen, insan faaliyetlerinin hangi tür görünüm ile hangi yöneliş içinde sürüp gitmekte olduğu söz konusu edildiğinde özellikle insanın, düşüncelerin, sınıfların, toplumsal

sistemlerin, yasal-politik-dinsel-estetik-ahlaki vb. değerlerin rolünün küçümsenmesi için gerekçe oluşturmamalıdır. Engels, ünlü vurgulayışında şunu çok net söylüyor:

Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte belirleyici etken, son aşamada, gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marx, ne de ben hiçbir zaman daha fazlasını iddia etmedik. Eğer, sonradan, herhangi biri çıkıpta ekonomik etken tek belirleyicidir dedirtmek üzere bu önermenin anlamını zorlarsa, onu boş, soyut, anlamsız bir söz haline getirmiş olur. Ekonomik durum temeldir, ama, çeşitli üst yapı ögeleri -sınıf mücadelesinin siyasal biçimleri ve sonuçları- savaş bir kez kazanıldıktan sonra, kazanan sınıf tarafından hazırlanan anayasalar vb., -hukuksal biçimler, hatta bütün bu gerçek mücadelelerin mücadeleye katılanların beynindeki yansılar, siyasal, hukuksal, felsefi teoriler, din anlayışları ve bunların daha sonraki dogmatik sistemler halindeki gelişmeleri, hepsi de tarihsel mücadelelerin gidişi üzerinde etki yaparlar ve birçok durumda ağır basarak onun biçimini belirlerler. Bütün bu etkenlerin etkisi ve tepkisi vardır, öyleki ekonomik hareket ve etkenlerin bağrında, sonunda, bir zorunluluk olarak sonsuz bir rastlantılar. yığını arasından kendine yol açmaya başlar.⁽¹⁷⁾

Bu hacimli ve son derece anlamlı vurgulamadan çıkardığımız sonuç; düz ve yalın bir mantık yürütme ile, ekonominin *son* belirleyen olması yüzünden *ilk* belirleyenlerin varolabileceğinden hareketle ve tutarsız bir yaklaşımla, sonul olandan öncekilerinin *belirleyen olmaları* değil elbet. Ancak gelişmenin, özellikle toplumsal değişimin genel yasalarının, tüm değişimlerin anlaşılabilmesinde temel anahtar olarak algılanması sonucu ortaya çıkan bir tür sığlaşma ile, nitel sıçramadan önceki evrimsel birikme evresinde yaşananların yaşamsal öneme sahip olmadığı sonucuna ulaşmak da anlamsızdır. Marx'ın bizzat kendisi bir mektubunda⁽¹⁸⁾ "dikkati çekecek ölçüde birbirine benzeyen fakat, farklı tarihi ortamlarda meydana gelen olaylar birbirine hiç benzemeyen sonuçlara varırlar" demekte ve şöyle sürdürmektedir: "Bu gelişmelerin herbirini ayrı ayrı inceleyip sonradan karşılaştırarak bu olgunun (olayların) anlaşılması için bir anahtar bulmak kolaydır; fakat, tarihin üstünde olmak gibi büyük bir erdemi olan, tarihi-felsefi bir teorinin her kapıyı açan anahtarını kullanarak böyle bir anlayışa varmak imkansızdır."

Gerek Engels'in gerek Marx'ın vurgulamaları, farklı gerekçelerle yazılmış olsalar da *bizim evrimsel birikme aşamasında karşımıza çıkan üstyapıya ait değerlerin sanıldığı kadar anlamsız ve işlevsiz olmadığı* konusundaki saptamamıza destek oluşturmaktadır. Bundan hareketle (örnek olsun diye söyleyelim) insan faaliyetine ait ideolojik düzey kategorisinde yaşanan düşünceler, değerler, teorik yollar ile verili ideolojinin insan tarafından yeni düşüncelere, değerlere dönüştürüldüğü sürecin içeriğini dolduran olguların ne tür bir işlevsellik taşıdığını sorgulamak gerekmektedir. İşte marksizm tam bu noktada kendisi dışındaki kuramlar, doktrinler vb. kökenli de olsa, doğrudan kendisinden türeyen ya da türemeyen yaklaşımları gözardı etmeden gerek onların çürütülmesi yolundaki dialoglar ile gerek ne'liğinin sorgulandığı yordamalar ile onlarla temas kanalları açmak durumundadır.⁽¹⁹⁾ Marksizmin kendisi için söylediğimiz bu önermenin, marksist bireylerin bakışı için çok daha zorunlu olduğunu öne sürebiliriz. Toplumsal değişmeye ve toplumsal değişimin görünümüne ait tüm çözümleme gi-

rişimlerinde, özellikle bugün, marksistler, kaçınılmaz olarak kendi kuramlarının dışına ait girdilere yönelik tutuculuğu ve statükoculuğu aşma basiretini gösterip açık olmak ve zenginleşmek durumundalar. Benimsen kuram buna kapalı olmadığı gibi, kendi kuramının sahiplenicilerine de, marksizmin doğrudan kendisi bu dinamizmin yolunu açmaktadır.⁽²⁰⁾

“Başka” Kaynaklara Başvuru: Ne İçin, Nerede?

19. yüzyılda Alman düşün tarihinin en olağanüstü ve bu yanıyla verimli on yılının 1840'lar olduğunu görmekteyiz. 1840'ların düşünsel yaşamı, üretimi tarandığında Hegel'in devamcılarının Almanya'da (ki o zamanın Almanya'sı hızlı bir modernleşme sürecine girmişti) toplumsal ve siyasal olaylarca felsefi açıdan bakan kuşağı oluşturduğunu görüyoruz. Sol-Hegel'ciler olarak adlandırılan bu kuşak içinden Karl Marx'ın serpilip geldiğini, sonraları ise özellikle sol-Hegel'cilerin bakışlarında belirginleşmeye başlayan ve Marx'ın katıldığı felsefi düşünce tarzları yerine yoğun bir tür “bilimsel” ve zaman zaman olumlamacı bir yaklaşımın ortaya çıkmaya başladığını saptıyoruz.⁽²¹⁾ Bu süreç ile belirginleşen olaylara “pozitivist” çizgide yönelerek onu kavrayıp-çözümleme perspektifinin, 19. yy.'ın sonlarında “eleştirel” ve “negatif” niteliğini iyiden iyiye terkedip “pozitivizm” içine girdiğini görmekteyiz. Bu tür bir yönelişin yoğunluğunun da katkısı ile Marx'ın düşüncelerindeki “Hegel'ci kökenlerin” görülüp ortaya çıkarılması 1930'lara dek gecikmeye uğruyor diyebiliyoruz.

Bilimsel görünme iddiasına rağmen (ya da tam da bu iddiasından ötürü), belki Marx'ın bile karşı çıkmak isteyeceği bir metafiziğe dönüştürülen marxist toplum teorisi üzerine önemli epistemolojik ve yöntembilimsel soruların sorulmaya başlaması da ancak bundan sonra olmuştur. İronik bir biçimde Marx'ın Hegel'e yeni felsefecilerin bu en yeni metafizik alanına neler borçlu olduğunun araştırılması sayesinde ki, bilimsellik tutkusunu bir “arka kapı” olarak kullanarak “Vulgar Marxizm”i oluşturmuş bulunan değişik tür bir metafiziğin farkına varılmış; irdelenmeye başlanmıştır.⁽²²⁾

Bütün bu süreçler ve bu süreç içindeki gelişmeler Frankfurt okulu olarak adlandırılan ve aralarında bilinen birçok araştırmacının da yer aldığı araştırmacı, sorgulayıp-çözümlemeci bir ekolün oluşmasını birlikte getiriyor. Özellikle toplumbilim ve estetik alana ait araştırmalarda yoğunlaşan bu okula ait yaklaşımlardan kuşkusuz eleştirel bir gözle yararlanıp, bunları çözümleme modellerine gerektiği biçimde aktarmayı başarmak, ülkemiz marksistleri için oldukça anlamlı olacaktır.

“Kitleleşme” ile ilgili oldukça derin saptamalara sahip sözkonusu çevrenin verilerini bir kazanım olarak düşünüp bunu zenginleşme avantajına dönüştürmek, gerek marksizmin doğası gereği gerek pek gelişmiş diyemeyeceğimiz teorik donanımımız gereği vazgeçilmezdir.⁽²³⁾

Marksizmin özünü yapılandıran ve bir kuram olma yanıyla tüm diğer kuramlardan yapısal farkını ortaya döken temel ilkeler⁽²⁴⁾ unutulmadığı sürece, marksistlerin özellikle kuramlarının içinden geldiği evrimci yaklaşımlar ile alış-veriş içinde bulunması zamanı, “yeni dünya düzeni” olarak adlandırılan sürece girildiğinden beri gelmiştir diye düşünüyoruz. Çünkü bu

süreç, ııpkı marksizmden giderek uzaklaşan aı ile “pozitivizme” yönelmiş sol-Hegel’cilik benzeri, marksizmi kaba algılama ve “vulgarlaştırma” ile bir tür “kendine sapma” olmaya yöneltmiş bulunmaktadır. Marksistlerin bu süreçteki katkısı, kuramın kendine göre *belirleyen* olmuş ve son derece belirgin biçimde olumsuzluk getirmiştir diyebiliriz. Olumsuzlukların başında özellikle toplumsal alanlara ait değişime dönük kimi *görünüm* ve *yeni yönelimlerin* global ölçekli ele alış eksikliği yüzünden eksikli ve pratik getiriden uzak ( rneğin somut siyaset üretmeye olanak vermeyen çizgide) ele alınmasının geldiğini görmekteyiz. Bu,  lkemizdeki ortalama marksist teorik perspektifte dışa kapalılık ve basiretsizlik yüzünden çok daha yoğun yaşanmaktadır. Teorinin yörüngesi her zaman “pratiğin akıbeti” tarafından belirlenince, teorik algılayış da pratiğin tahakkümüne uğrayabilmektedir.

Marksizmin “geleneksel bilimlerdeki her hangi bir uzun vadeli araştırma programı gibi zaman zaman hatalar ve yanlış yönelimlere yol açan tekrar ya da duraklama”⁽²⁵⁾ içinde olduğu görünümünün (ki bunu bilinen yakın geçmişteki bir çok küresel nitelikli gelişmelerin görünümü olarak ele alıyor genelleştirilemeyeceğini kabul ediyoruz) zorlaması ile savunma  n tavrıyla, çoğunlukla “prestij”de hızlı düşüş pratiği görülen ortamlarda yoğunca karşılaşılmaktadır. Son onbeş yılın kendine güveni ve dışardan değerlendirme gücünü zayıflatan realitesi, “marksistlerin” (uç ve gelişmiş değerlendirme yapma çizgisinde teorik donanımına sahip olmayan marksistlerin) olguları ele alış biçimini de zayıflatmıştır diyebiliriz. Bu zayıflığın bir yanını salt marksizme “benim kuramım” olarak bakmak oluştururken diğer yanını doğrudan marksizmin içinde yer almayan tüm kuramlara “hepsi onların kuramı” yaklaşımı oluşturmaktadır. Bunun getirdiği nev-i şaşsına munhasır (sui genesis) sığlaşmanın özellikle sosyal nitelikli hareketlilik ve yeni yerleşimlere global ölçekli olarak bakma yerine yerel kalarak bakmayı getirdiğini söyleyebiliriz. Çünkü global olana bakış bir yanıyla, başka yaklaşımları da göz önüne almayı zorunlu kılmaktadır. Bu da gerçekte yine global ölçekli yaşanan anlamlı bir çok olguya bağlı bir gelişmedir. Bugün yeryüzü yaşamının “t ml kl  kültür” kimliği içinde birbirine daha yakın temasları bulunan bir büyük “topluluk” kültürüne eriştiğini ileri sürenleri destekleyen veriler bile sözkonusu olabilmektedir.

Bunun (sığlaşmanın) farkına zamanında varamayışını özellikle ortalama teorik çizgi içinde olan ve marksist çevrede bulunan bireylerin siyaset belirlemede önemli yanlışlıkları getireceğini ileri sürüyoruz. Bu durumun ucu kendisi dışındaki her çevreyi “karşıt” ilan edip işlevsizce ie b z lmeye ve realite karşısında çürüme-tahrip olmaya kadar uzanmaktadır. Kitlelerin marksistler ile buluşma evriminin durağanlılık gösterdiği, marksist çevrelerin kitleler ile bağlantılar kurma çabasını daha öznel üretimler ile yükselttiği  le realitesinde bu olumsuzluğun tarihi boyutta işgal ettiği yer önemlidir.

Bir yanda kültürel tahakkümün boyutu kolay kavranamayıp zor aşılacak ölçüde büyüme gösterirken, böyle bir olumsuzluğa hapsolmayıp çözümler üretmek, işlerimiz arasındadır.

NOTLAR

- 1) Martin Joy; *Diyalektik İmgelem*, Çev: Ünsal Oskay, Ara Yay., İst. 1989, s. 263.
- 2) V. I. Lenin; *Selected Works*, C. 7, s. 295.
- 3) Herman Melville; Moby Dick, (Ü. Oskay, "Kitle Kültürü Popüler Kültürü Kuşatırken", *Gösteri*, 100, 1989, s. 42'deki alıntı.)
- 4) Marx-Engels; *Seçme Yapıtlar*, Sol Yay., 1979, C. 3, 2. Baskı, s. 446.
- 5) *a.g.e.*, s. 593.
- 6) Juan Somavia; "The Transnational Power Structure and International Information, Elements of a Third World Policy for Transnational New Agencies", *Development Dialogue*, 1976, 2, s. 18.
- 7) Unesco; "World Trends of News Agencies", *International Communication*, (der. Heinz-Dietrich Fischer ve John C. Merrill), Hasting House, New York, 1970, s. 61.
- 8) Zafer Özcan, "Uluslararası Haberleşme Yapısı ve Türk Basınında Yer Alan Dış Haberlerle İlgili Bir İnceleme", *İletişim*, 1982, 4, s. 314.
- 9) Ünsal Oskay; *Müzik ve Yabancılaşma*, Dost Yay., Ankara, 1982, s. 9.
- 10) *a.g.e.*, s. 9.
- 11) Bkz. Muzaffer Şerif; *Sosyal Kuralların Psikolojisi*, Çev. İ. Sandıkçıoğlu, Alan Yay., İst., 1985, s. 71-77.
- 12) John Berger; *Görme Biçimleri*, Çev: Yurdanur Salman, Metis Yay., İst., 3. Basım, 1988, s. 154.
- 13) Özellikle bu olgunun ayrıntılarına dek incek çalışmalar gündemimizde bulunmaktadır. Bu alana ait üretim için giriş kimliği taşıyan bu çalışmamızda yine de bazı değinmeler gerektiğinden bu değinmelerin açılımı için başlarda özellikle bkz. (Ü. Oskay; "Kitle Kültürü Popüler Kültürü Kuşatırken", *Gösteri*, 100, 1989; "Folk Kültürü, Kitle Kültürü, Popüler Kültür ve Özgürleşim Beklentisini Dile Getiren Karşı Kültür", *Varlık*, 1012, 1992.) adlı makaleleri, yine aynı yazara ait (*Çağdaş Fantazya*, Ayko Yay., 1982, Ankara) adlı kitap ve Adorno, Benjamin, Horkheimer ve Huizinga gibi yazarlara ait konuyla ilgili araştırmalar vd... Ayrıca gerek yazımız içinde gerekse bu dipnotta isimleri geçmesi nedeniyle Frankfurt Okulu'na ait atıflarımız yüzünden (büyük ölçüde bu gerekçe ile) bize Frankfurt Okulu savunucusu nitelemesinin yapılması söz konusu olabilir. Bu tür yakıştırma yapacaklara ilk söyleyeceğimiz şey "onlar açıkça oportünistlik yapmışlardır" olacaktır: Oportünist, bir yanıyla da bütününe yerine parçayı arzuladığı kadar öne çıkarabiliyor çünkü...
- 14) G. Osipov, *Toplumbilim Teori ve Yöntem Sorunları*, Çev: Ü. Oskay, Sol Yay., Ankara, 1977, s. 153.
- 15) Murat Belge; *Marksist Estetik-Christopher Caudwell Üzerine Bir İnceleme*, BFS Yay., 1989, s. 252.
- 16) Friedrich Engels; *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yay., Ank., 1975, s. 75-76.
- 17) K. Marx-F. Engels; *Felsefe İncelemeleri "Engels'ten Joseph Bloch"a*, Sol Yay., Ank., 1975, s. 172.
- 18) K. Marx-F. Engels; *Bütün Eserleri*, 15, s. 378. (E. Hallett Carr; *Tarih Nedir?*, İletişim Yay., 1991, s. 78'den alıntı)
- 19) Bu vurgumuz "Marksizmin tutarlılığı ve gelişkinliğine yönelik şüphe taşınmıyor" ön-

yargısı ile algılanırsa, bunun yanlış olacağını söylemek durumundayız. Burada, çok yalın biçimde Marksistlerin, gündelik yaşamın görünümüne yansıyan realitedeki karmaşıklıklara yaklaşımında bir tür "enerji arttırımı" reddedilmemeli anlamında bir alt saptama sözkonusudur. Yalnızca bu kadar.

- 20) Sözü edilen *zenginlik* ile Marksistlerin bakışlarındaki *canlanmayı* aynı kategoride düşünüyoruz. Marksistler ülke pratiğine dönük politik üretimlerinde pratiğe ait tüm ayrıntılara aktif olarak duyarlılaşmak zorundadırlar. Bu, Marksizmin *devrimci* özü yanıyla kendisinin dışından yapısal olarak ayrı düşmesi ve gerçekte yüksek yetkinliğinin bu çizgide belirginleşmesi ile de ilgilidir. Bundan hareketle, sözünü ettiğimiz zenginleşmeye (canlanmaya) ilk anda tepki gösterip karşı çıkmanın bu devrimci özü de zedeleme tehlikesi bulunmaktadır.
- 21) Martin Jay; *a.g.e.*, s. 70.
- 22) *a.g.e.*, s. 70.
- 23) Burada "gelişmiş diyemeyeciğimiz teorik donanımımız"dan, şu ya da bu siyasi hareketin içinde Marksist olduğunu söyleyerek faaliyet yürüten sol kimlikli bireylerin pek çoğunun teorik donanımı dışında birşeyin anlaşılmasında yarar bulunuyor.
- 24) Özellikle toplumsal yapıya ait değişmeler konusunda olmak üzere Marksizmin kendisi dışındaki tüm kuram ve yaklaşımlardan (bu arada son çizgide evrimci kalmış olanlar da dahil) yapısal çizgide ayrıldığı ilkelerin en yalın ve doğrudan dökümünü Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı denemesinin önsözünde de buluyoruz. (Bkz. K. Marx; *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Çev. Orhan Suda, Öncü Kitapevi, 1970.) Hatırlama anlamında bir kez daha söz konusu kaynağa bakılmasında yarar bulunmaktadır. Ayrıca bu ilkelerden anladığımız bir şeye daha yeri gelmişken değinmek durumundayız... Yazımız içinde bir çok yerde altını çizdiğimiz *görünümün önemi* hiç bir zaman içeriğin içinin boşaltılması için gerekçe oluşturmamak durumundadır. Aslolan, ikisi arasındaki diyalektik ilişkiyi doğru saptamada, bakışı birisi üzerinde gereğinden fazla bırakmaktan kaçınmaktır.
- 25) Perry Anderson; *Tarihsel Materyalizmin İzinde*, Çev.: M. Bakırcı-H. Gürvit, Belge Yay., s. 14-41.

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER, FEMİNİZM VE SİYASET

Filiz TOPRAK

Yeni Toplumsal Hareketler Üzerine

Avrupa'da 70'li yılların başında sıçrama yapan yeni toplumsal hareketler, 68'in radikal toplumsal muhalefet hareketlerinin mirası üzerine kuruldu. Bu nedenle, yeni toplumsal hareketlerin ne ifade ettiğini anlayabilmek için, öncelikle 68'in mirasını değerlendirmek gerek. Bu değerlendirme ise en kısa ve özlu biçimde Metin Çulhaoğlu'nun bir yazısında şöyle yapılıyor: *"Avrupa 68'ini, şu ya da bu nedenle hep birlikte ele alındığı "sosyalizm" kategorisinin biraz daha dışına taşıyıp, burjuva devrimleri bağlamında bir "soluk bakiyesi" biçiminde değerlendirmek mümkündür."* (1) Aynı yazıda, hem burjuva hem de sosyalist devrimlerde, siyaset ve eylem boyutunun belirginliğinin, aynı zamanda, potansiyel olarak varolanla fiilen gerçekleşen arasında sürekli bir boşluk yarattığından; ancak Avrupa'daki burjuva devrimlerinin omurgasını oluşturan orta sınıfların, geçen iki yüzyıl içinde burjuvazi ve işçi sınıfı ile kıyaslandığında siyasal eylem ve iktidar olgularına en çok yabancılaşmış kesimi oluşturduklarından söz ediliyor ve şöyle deniyor:

"Avrupa 68'inin en çok sorguladığı kavram ya da olgulardan birinin, hemen hemen her bağlamdaki iktidar ve iktidar ilişkileri olması, bu açıdan bakıldığında rastlantı sayılamaz. Önce evrensel bir geçerlilik yakıştırılan 'saf' burjuva değerlerin, temsili demokrasinin, sosyal demokrasinin, faşizmin 'kitle anlayışının' ve nihayet soğuk savaş koşullandırmalarının tasallutuna uğrayan, ama bu arada hep 'araç' olan, hep 'kullanılan' ve gerçek egemenlik ilişkilerinde bir 'nesne' olmaktan öteye geçemeyen orta sınıf değerleri 68'de ayılmak için bir soğuk su banyosu yapmıştır. Elbette, iktidar ve iktidar kavramları soyutlandıkları oranda, sorguya çekilenlerin arasına sosyalizm ve o güne kadar olan sosyalizm anlayışları da katılmıştır." Ancak;

"Avrupa 68'inin özde burjuva bir matrise oturması, onun sosyalist düşünce ve pratik açısından taşıdığı anlamı ve sosyalizmle olan bağlantılarını en küçük biçimde gölgelememelidir. Her ikisi de içerdikleri tüm boyutlarla birlikte birer bütün olarak alınıp karşılaştırıldıklarında, sosyalist devrimler sürecinin, burjuva devrimler sürecine göre her boyutta

eşit düzeyde ayrılmış mekanik bir "antitez" oluşturmadığı görülecektir. Hatta kimi boyutlar ele alındığında daha doğru olan, "mekanik bir antitez" olmak şöyle dursun sosyalizmin kimi özgün burjuva dinamiklerin doğal ve mantuki uzantısı biçiminde görülmesidir (a.b.ç)." (2)

Burada söylenenleri 70'lerin başında sıçrama yapan, 70'li yıllar boyunca önemini koruyan ve 80'lerin ikinci yarısından itibaren düşüşe geçen "yeni toplumsal hareketler"e uzatmak mümkün. Ancak devam etmeden önce bir parantez açıp "yeni toplumsal hareketler" kavramının neyi içerdiğini açmak yararlı olabilir.

Yeni toplumsal hareketler dendiğinde, genellikle akla feminist hareket, yeşil hareketi, barış hareketi, ve diğerleri geliyor. Bu hareketleri böyle ardarda sıralamakla yetinildiğinde ise, ilk olarak akla "bunların neresi yeni" sorusu geliyor. Nitekim, böyle bakıldığında, birçok yazar haklı olarak bu hareketlerin iki yüzyıldır varolduğunu iddia ediyor; hatta bazıları işi ifrada vardırıp, bu hareketlerin tarihinin en azından binyıllık olduğunu söyleyebiliyor (3). O halde "yeni" olan ne?

Yeni olan, bu hareketlerin gündeme getirdiği sorunlar ve ileri sürdükleri taleplerden çok, siyaset ve örgütsel tarzları. Söz konusu tarzın içine oturduğu paradigma ise "postmodernizm" olarak nitelendirilebilir. Yeni toplumsal hareketlerin bu çerçevede ayırdedici özellikleri; korporatist siyaset tarzını redderek doğrudan eyleme dayanmaları; katılımcı, anti-hiyerarşik, anti-bürokratik ve anti-merkeziyetçi örgütsel yapıları hedeflemeleri; kimi durumlarda siyasal parti olarak örgütlenseler bile, çoğunlukla parti, parlamento ve devlet dışında, kalıcı kurumsal biçimlerden yoksun olarak kampanya, gösteri, vb. eylemlerle varolmaları; "farklılık hakkını" vurgulamaları, ne için savaştıklarından çok nasıl savaşmaları gerektiği üzerinde durmaları. Bütün bunlar, kökleri kuşkusuz ondokuzuncu yüzyıl başlarına kadar götürülebilecek olmakla birlikte, bu hareketlerin 60'ların sonunda ortaya çıkan biçimlerini, daha önceki biçimlerinden ayırmamızı, ve hepsini ortak bir başlık altında toplamamızı mümkün kılan özellikler. Bu nedenle, bu yazıda "yeni toplumsal hareketler" kavramı, söz konusu hareketlerin sadece 60'ların sonunda ortaya çıkan özel siyasal ve örgütsel biçimlerini niteliyor.

Parantezi kapatarak yeni toplumsal hareketlerin sınıfsal niteliği ile devam edebiliriz. Başta da söylendiği gibi, bu hareketleri orta sınıf hareketleri olarak nitelendirmek mümkün. Ancak bundan kastedilen, hareketlerin, içinde yeralanların sınıfsal kökeni itibarıyla değil, bir bütün olarak tarihsel yönelişleri bakımından orta sınıf karakteri taşımaları. Bu vurguyu yapmamızın nedeni, kimi "Leninist"lerin soruna sadece katılanların sınıfsal kökeni açısından bakarak, duruma göre ya işçi sınıfı kapsamını genişleterek yeni toplumsal hareketleri işçi sınıfı içi hareketler olarak tanımlamaları ve sosyalist hareket içine dahil etmeleri, ya da -sanki kendi kadrolarının çoğunluğu orta sınıf kökenli olduğu halde kendilerine işçi sınıfı hareketi demiyorlarmış gibi- yeni toplumsal hareketleri katılanlarının orta sınıf kökenli olduğu gerekçesiyle orta sınıf hareketleri olarak nitelendirmeleri ve sosyalist hareketten aforoz etmeleri. Oysa, yukarıda da belirtildiği gibi, tarihsel yönelişleri bakımından orta sınıf karakteri taşıyan bu hareketler, sosyalist hareketin ne tümüyle içselleştirebileceği, ne de dışlaması gereken hareketler. Lynne Segal'in sosyalist hareketle feminist hareket arasındaki ilişki için söylediği gibi, "ne sevgili dost, ne de düşman".

Çoğunlukla yeni toplumsal hareketlerin, kapitalist "üretim" alanındaki değil, "yeniden üretim" alanındaki çelişkilerden kaynaklandığı söyleniyor. Ancak bu iki alanın birbirinden kopararak kavramlaştırılması doğru olmadığı için, görünürdeki bu durumu gerçekte varolan duruma şöyle tercüme etmek gerekiyor: İkinci Dünya Savaşı sonrasında kapitalizm, iktisadi üretim alanı dışında sayılan tüm gündelik toplumsal etkinlik alanlarına yayılarak bu alanları kendi özgül mantığına göre örgütlüyor. Habermas'ın deyişiyle "yaşam dünyasının sömürgeleştirildiği" bu süreçte, "Ortodoks Marksist doktrinde 'altyapıyla' olan ilişkisi ve ona tabiliği indirgemeci, türevsel bir şekilde açıklanan 'üstyapı', kapitalist sisteme daha dolaysız bir şekilde eklemleniyor.(...) 'üstyapı' başlığı altında ele alınan çelişkilerin kapitalist egemenliğin yeniden üretimiyle olan ilişkisinin dolaysızlaşmasıyla ters orantılı olarak; tek tek bu çelişkilerin, 'altyapı'dan türeyen ana çelişki nüvesi olan emek-sermaye çelişkisiyle ilişkisi dolaylılaşıyor (a.b.ç)." (4)

Yeni toplumsal hareketlerin işçi hareketleriyle ilişkileri ise her toplumsal oluşumun kendi tarihsel özgüllüklerine bağlı olarak değişebilir. Örneğin, işçi sınıfı içinde cinsiyete dayalı ayrımcılığın ABD'deki kadar şiddetli olmadığı Türkiye'de kadın hareketinin işçi sınıfı hareketiyle paralellliği için nesnelliğin sunduğu olanaklar çok daha fazladır. Genel olarak, yeni toplumsal hareketlerin gündeme getirdiği çelişkiler, ne sınıfı "böldüğü" için işçi sınıfı hareketinden ayrı tutulmalı, ne de *doğrudan* işçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki çelişkiler olarak işçi sınıfına havale edilmelidir. Yeni toplumsal hareketler ile işçi sınıfı hareketi arasındaki en olumlu etkileşim, *somut yerelliklerde*, gündelik yaşamın içindeki özgül pratiklerde gerçekleşebilir. Ancak bu bağlamda, yalnızca soyut ücretli işçi kimliğine dayanılarak sürdürülen ve bu niteliğiyle kapitalizmin somut karmaşıklığıyla yüzleşmekten aciz olan bir sınıf politikası, somut kimliklere dayanarak sözkonusu çıkmazı aşabilir:

"Sınıf bilincinin ve somut sınıfın oluşması, ancak bu düzeyde, emek-sermaye çelişkisinin somut dolayımına karşı çıkma süreci içinde gerçekleşebilir. Ücretli işçi kimliği ötesine geçen ve kısmi/tikel sorunlar temelinde yaşanan somut kimlikler, kapitalizmde hüküm süren yabancılaşma ve şeyleşmenin değişik yüzleridir. Dolayısıyla, işçi sınıfını kapitalizmle bütünsel olarak yüzleşmeye ancak bunlara karşı verilen bir mücadele süreci götürebilir. Bu tikel çıkarlardan oluşan bir sınıf çıkarı tasarımı, soyut evrenselciliğin aşılmasını ve somutlaşmış bir genel çıkarın oluşturulmasını mümkün kılacaktır (a.b.ç)." (5)

80'lerin ikinci yarısından itibaren, yeni toplumsal hareketlerin hemen hemen tümünde tıkanma, dağılma ve çözülme yaşanıyor. Bunda kapitalizmin yukarıda sözü edilen atılımını tamamlayarak resesyon evresine girmesiyle, genel siyasi ortamın, ve hareketlerin kendi iç çelişkilerinin sınırına gelmelerinin çakışması etkili oluyor. Hareketler kimi uğraklarda karşı konulmaz bir basınçla devlet içinde, bir siyasal partinin ögesi olarak ya da diğer siyasi kurumlarla birlikte hareket etmeye zorlanıyor. Bu durum ise, hareketin bizzat kendisini inkar etmesi riskini taşıyor ve geçmişte eski siyasal partilerin kitle örgütlerince yaratılmış olan eski toplumsal hareketlerin yerini, kendileri de birer siyasi parti oluşturan ya da bunlardan birine katılan yeni hareketlerin alıp almadığı sorunu kendini belli ediyor. Daha elverişli uğraklarda, siyasal yapı aynı oyunun kuralları içinde bazı reformlar elde etmek için daha büyük olanaklar

sunarken, daha uygunsuz başka uğraklarda, varolan yapı, hareketlere ortaya çıkıp kendi oyun kurallarını saptama olanağı veriyor, yani dayatıyor ⁽⁶⁾.

Sonuçta, hareketler, elde ettikleri başarıları, istemlerini ya da kendilerini kurumsallaştırarak sağlayabiliyorlar; ve son tahlilde, köken itibarıyla sistem-karşıtı olmakla birlikte bu özelliklerini kalıcı biçimde sürdürme yeteneğinden yoksun oldukları ortaya çıkan hareketler tarafından dinçleştirilip güçlendirilen sistemin kendisi oluyor. Hareketler, eylemlerinin kurumsallaşmasından çok bireylerin harekete geçirilmesine yönelik olduklarından, henüz koşullar onların varlık nedenlerini haklı kılssa da, harekete geçirme güçleri zayıfladığında güç kaybediyorlar ⁽⁷⁾.

Yeni toplumsal hareketlerin iç çelişkileri, daha çok, bu hareketleri tanımlamakta belirleyici olduğunu söylediğimiz siyaset tarzından kaynaklanıyor. Bu tarz, sözkonusu hareketlerin, Avrupa'da yeni sağ siyasal güçlerin ve iktisadi bunalım eğiliminin canlanışına yanıt olarak sağa kayan sol siyasal partilere bir tepki olarak, siyasal parti ve iktidar düşüncesinin kendisini reddetmeleriyle ortaya çıkıyor. Düzen partilerinin açmazları, *düzenin* açmazları iken; *parti* fikrinin açmazları olarak yorumlanıyor, ve böylece, Avrupa'da hem sosyal demokrat, hem de komünist partilerin burjuva devleti, parlamentosu ve siyasal sistemiyle bütünleşmelerinden kaynaklanan açmazların faturası, genel olarak parti-devlet-iktidar düşüncesine çıkarılıyor. Bu noktada, sözkonusu siyaset tarzının en belirgin biçimde yaşandığı, tıklandığı ve tartışıldığı feminist harekete geçebiliriz.

Feminist Harekette Siyaset Krizi

Yukarıda sözü edilen yeni/postmodern siyaset tarzının gündeme gelişinde en önemli kaynaklardan biri, feminist hareketin ortaya attığı "kişisel olan siyasaldır" sloganıydı. Bu slogan son derece muğlak bir biçimde yorumlandı ve "ne yaparsan yap, yaptıklarının siyasi bir önemi olacaktır" anlamına geldiği düşünüldü. Oysa sözkonusu sloganın vurguladığı ve savunduğu şey, "insanlarla yaşamak ve ilişkiye girmekte seçilen biçimle, toplumsal değişim mücadelesi arasında bir *bağlantı* olduğu"ydü ⁽⁸⁾.

Ayrıca, sözkonusu sloganda "bütün kişisel sorunlara kısa vadeli politik çözümler bulunabileceğini ima etmesinden kaynaklanan bir sorun vardı. Böylece, öznellik üzerinde böylesine önemle durmuş bir siyasi anlayış talihsiz bir biçimde, insanoğlunun sermaye için yerine getirdiği işleve indirgenmesinin aracı haline gelebilirdi" ⁽⁹⁾.

Feminist hareket gelişim sürecinde önemli bir ikilem yaşadı: Kadını politikleştirmek mi, yoksa politikayı kadınlaştırmak mı? Bugün bu ikilem hâlâ aşılabilmiş değil. Çünkü, kadının ancak politikleştiği zaman değişebileceği ve ancak bu değişmiş haliyle politikayı da olumlu anlamda kadınlaştırmabileceği gözardı ediliyor. "Politikayı kadınlaştırma" çabasında daha çok politikayı, özsel olarak üstün olduğu varsayılan "kadın değerleri"ne göre yeniden biçimlendirmek amaçlanırken; gerçekte politik alana taşınan, tüm gerilikleriyle birlikte verili kadın kimliği oluyor. Bu nedenle *kapitalizmin yarattığı özel alan-kamusal alan ayrımı ancak kamusal alandan başlayarak; kamusal alanın özelleştirilmesiyle değil, özel alanın kamusallaştırılmasıyla ortadan kaldırılabilir*.

Son aylarda neredeyse tüm Marksist teorik dergilerin son sayılarında kadın hareketinin siyaset kriziyle ilgili birer yazıya rastlamak mümkün ⁽¹⁰⁾. Sözü edilen sorunlar arasında hareketin bir alt kültüre dönüşme tehlikesi, tanımlı bir hiyerarşinin yokluğunun tanımsız bir hiyerarşiye yolaçması var. Hemen tüm yazılarda ortak olan bir tema da feminizmin "farklılık siyaseti"nin bütün kadınları kapsayan bir feminist politikanın kendisini olanaksız hale getirmesi. Feministler, "post-feminizm" olarak adlandırılan bu durumdan çıkış yolları arıyor. Marksizmin teorik-pratik bütünselliğinin yeniden üretilmediği politik dağınıklık ve gerileme dönemlerinde tüm kimliklerin parçalanmasında şaşılacak birşey yok. "Farklılık siyaseti", 80 sonrasında bu çerçevede özellikle Batı'da görülen bir gelişmenin uzantısı: Önce teorik olarak kompartmanlara ayrılıp sonra birey ölçeğinde çeşitli kombinasyonlarla yeniden sentezlenen kimlikler. Böylece ön ya da arka eksiz sosyalistlerin pekaz varolduğu bir ortamda ortalık, kendini "eko-sosyalist", "sosyalist-feminist", "eko-feminist", "eko-anarşist" gibi sıfatlarla "tanımlayan" ya da "tanımlamayan" nev-i şahsına münhasır bireylerden geçilmiyor.

"Gelgelelim, bugün siyasal bağlılık noktalarından daha da uzaklaşmış bulunan farklı ozanların yeniden seslendirdiği eski şarkılar, özerklik parçalanmaya dönüştüğü zaman açılan gedikleri ortadan kaldırmayacaktır, ve farklılığın salt olumlanması stratejik düşüncenin yerini almaktadır (bize farklı kimlikler arasında kavramsal bir 'eşdeğerler zinciri' yaratmamızı öneren Laclau ve Mouffe'nin düşüncesine umutla sarılınması bu durumu değiştirmez). *Sorun, toplumsal kimliklerin kaçınılmaz olarak ya da istenir biçimde bile siyasal kimlikler olmamasıdır.*(...) Sadece cinsiyete dayalı bir kimliği benimsememizden ya da reddetmemizden kaynaklanan hiçbir açık siyasal strateji yoktur (a.b.ç)." ⁽¹¹⁾

Lynne Segal'in burada çok haklı olarak belirttiği gibi, cinsel kimlik, ancak sol/sağ bölünmesindeki siyasal yönelimle birlikte anlam kazanıyor. Ayrıca Segal, bugün feministleri en dramatik biçimde bölen şeyin, tam da en ayırdedici biçimde kadınlarla ilgili olan sorunlar olduğunu; kadınlar açısından ekonomik taleplerde birleşmenin ise çok daha kolay olduğunu söylüyor, ve şöyle diyor: "Ne kadar baskı altında olurlarsa olsunlar kadın olarak kadınlar, mutlaka muhalif kimlikler edinmezler. Aslında tam tersi daha fazla olanaklı görünmektedir. Feministler açısından farklılık kuramının yarattığı bu paradoks, kanımca, bütün kimlik politikalarının paylaşılmakta, çünkü *her özgül kimlik iddiasının hem içinde hem de etrafındaki bölünmeler kaçınılmaz olarak çoğalırlar* (a.b.ç.)." ⁽¹²⁾

Farklılık siyasetiyle ilgili diğer bir nokta da, bu siyaset anlayışının liberalizmle göbek bağıdır. Aksu Bora, bu anlayışın, farklı çıkarları olan farklı gruplar arasındaki pazarlığa dayalı liberal siyaset anlayışından ne farkı olduğunu sorarken haklıdır ⁽¹³⁾. Ancak, bu soruna bulunan çözümün "ortak iyinin yeniden keşfedilmesi" olduğunu düşünenler haksızdır. Herşeyden önce bu çözüm de, liberalizm içi bir çözümdür, liberal siyaset anlayışının bir sonraki adımıdır; çünkü "ortak iyi" düşüncesi, zaten klasik liberalizmin bireyciliğinin krizine neoklasik liberalizmin verdiği, ve aslında bireyciliğin bir üst versiyonundan ibaret olan bir yanıtır.

Farklılık siyasetinin liberalizmle göbek bağı, Yeni Dünya Düzensizliğinin parçalanmacı yönelimini meşrulaştırma işlevi gören "farklılıklara hoşgörü" söylemi çerçevesinde de yeniden düşünmek gerek. Feminist hareketin kendi dışındaki politik ortamı ne kadar fazla et-

kilediğinden, köklü biçimde değiştirdiğinden çokça sözedilirken, feminist hareketin genel politik ortamdan nasıl etkilendiği pek sorgulanmıyor. Liberalizmin feminist harekete etkileri, bu noktada önem kazanıyor. *Feminist hareketin liberalizmin etkilerine açıklık derecesi, liberalizmin Marksizm dışı eleştirilerinin liberalizmi aşma yeteneğinin sınırlılığıyla da yakından ilişkili. Sonuç olarak feminist hareketin krizini, hem postmodernizmin hem de sosyalist hareketin kriziyle birlikte düşünmek gerek.* Bu noktada feminist hareket-sosyalist hareket ilişkilerine bakmalıyız.

Feminist Hareket-sosyalist Hareket İlişkisi Üzerine

Feminist hareket-sosyalist hareket ilişkileri üzerine düşünmeye başlarken, "dünyadaki en geniş, en etkin ve şamatacı feminist hareketin varlığına karşın, cinslerinin görece dezavantajları konusunda en az kapsamlı değişime tanık olan kadınların ABD kadınları olduğunu" anımsamak yerinde olur ⁽¹⁴⁾. Bu durum, Segal'in de belirttiği gibi, ABD işçi hareketinin erkek ya da kadın işçi haklarını korumada gösterdiği tarihsel zayıflığın bir sonucudur. Sonuçta, yeni profesyonel orta sınıf kadınlarının kaydettikleri ilerlemeler, kadınların çoğunluğunun yaşadığı yoksullukla birlikte varolmuştur. Feminist harekete de yeni orta sınıf kadınlarının değerleri damga vurduğu için hareketin hedefleri sosyalist hareketin karşısında yeralmıştır. Söz konusu değerleri ise Tony Cliff şöyle özetler: "Eski küçük burjuva bireyciliği insanların kendi patronları olma özleminden kaynaklanır; yeni küçük burjuva bireyciliği ise kariyerizmden." ⁽¹⁵⁾ Bu örnek, kadının özgürlüğünün, işçi hareketinin ve sosyalist hareketin desteğini almadan gerçekleşmeyeceğinin bir göstergesidir. Kısacası, *feminizmin sosyalizme ihtiyacı vardır.*

Feminist hareket-sosyalist hareket ilişkilerinde en çok tartışılan konulardan biri de bağımsız kadın örgütlenmesidir. Bu konudaki muğlaklık, feminist hareketin örgütlenme ihtiyaçlarıyla, sosyalist parti üyesi kadınların örgütlenme ihtiyaçlarının birbirine karışmasından ötürü ortaya çıkmaktadır. Herşeyden önce, bağımsız kadın örgütlenmesinin sosyalist bir örgütün uzantısı olarak varolması terimlerde çelişkidir. Sosyalistler, bağımsız kadın hareketini destekliyorlarsa, hareketin gerçekten bağımsız olması için uğraşmaları gerekir. Ancak bağımsız kadın hareketini savunan çoğu sosyalist, harekete kenarından köşesinden kendi damgalarını vurmaya çalıştığı için, kadınlar tarafından "fırsatçı ve güvenilmez" bulunmaktadır. Öte yandan, bağımsız kadın örgütlenmesi feminist hareket açısından haklı ve tutarlı bir talep olsa da, pekçok feministin iddia ettiği gibi sosyalist hareket için de bir örgütlenme modeli olarak ileri sürülemez.

Sosyalist bir parti içindeki kadınların ayrı örgütlenmesi pek çok açıdan sorunludur. Bu tür bir örgütlenmede, kadınların partiyle ilişkilerinde genellikle üç önemli sorun ön plana çıkıyor. Birincisi, parti önderliğinin kadınlara ne istiyorlarsa onu yapma izni verip, kendisinin de ne istiyorsa onu yapmasıdır. Bu verimsiz hoşgörü ilişkisi, hem kadınları hem de bir bütün olarak partiyi geriye çeker. İkincisi, kadınların yalnızca ya da öncelikle kadın sorunlarıyla ilgilenmelerine, genel politikardan uzaklaşmalarına yol açarak, verili geri kadın kimliğinin yeniden üretilmesine hizmet eder. Üçüncüsü de, kadın sorununun aynı zamanda erkeklerin sorunu olduğunun gözardı edilmesine, kadınların partili erkekleri önce dışlayıp sonra da onlarla "mücadele" etmesine neden olur.

Sonuç olarak, Marksizmle feminizmin mutsuz evliliğinden çok sözedilmiştir, bu iki hareket için en iyisi herhalde boşanmadan ayrı yaşamak, bu arada da *kısa vadeli taktik ve eylem birlikleri ya da uzun vadeli ideolojik eklemlemeler değil, orta vadeli strateji ortaklıkları kurmaya çalışmaktır* (16). Bunun ötesinde feminist hareket-sosyalist hareket ilişkisi her toplumsal oluşumda farklı biçimler almalıdır, bu noktada da Türkiye'deki durumun değerlendirmesine geçebiliriz.

Türkiye'de Yeni Toplumsal Hareketler ve Siyaset

"Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik", üç İngiliz sosyalist feministin İngiltere'deki feminist hareketle sosyalist hareket ilişkisi üzerine yazdıkları oldukça çarpıcı saptamalar içeren ve pekaz tartışılmış bir kitap. Yazarlar, burada partileşmeden önce, çeşitli toplumsal hareketler arasında bir tür "eylem platformu" öneriyorlar. Kitabın önsözünde bu önerinin Türkiye'ye uygulanabilirliği hakkında Murat Belge şöyle diyor:

"...Türkiye ile kıyaslama çok geçerli görünmüyor. Çünkü Türkiye'de böyle 'sivil' muhalefet hareketlerini ayağa kaldıracak, besleyecek, sürdürecektir bir 'sivil toplum' yapısı yok. Örneğin savaş aleyhtarı bir hareket, nükleer silahlanmaya karşı bir hareket, Türkiye'de ancak belirli bir politik ideolojinin bir parçası olarak varolabildi. Kadın hareketi Türkiye'de entellektüel bir hareket olarak varoluyor ve sınırlı bir çevrenin dışına çıkamıyor. Kadın yazarların İngiltere'de bu muhalefet tiplerinin özerkliği açısından endişeleri, burada tersine çevrilmiş gibi; çünkü ancak bir politik partinin şemsiyesi bu sivil muhalefet akımlarına yaşama alanı sağlayacak gibi." (17)

Bu sözlerin üzerinden geçen on yıl, Türkiye'de yeni toplumsal hareketlerin sınırlarını daha da açık biçimde gösterdi. Bu hareketlerin Murat Belge'nin önerdiği "politik partinin şemsiyesi"nin altını bile dolduramayacak denli zayıf olduğu ortaya çıktı. Mayanın tutmamasının pekçok nedeni var. Türkiye'de emek-sermaye çelişkisinin hiçbir dolayımı gerek duymayacak ve diğer çelişkilerin ortaya çıkmasına izin vermeyecek denli açık oluşu, bu eksende Türkiye'deki temel toplumsal hareket dinamiğini işçiler ve kamu çalışanlarının oluşturması, "siyasetin devlete yıkıldığı" bir apolitik ortam, batıda 70'ler başında ekonomik büyüme ve refah devleti koşullarında, sosyalizmin hegemonyasının var olduğu bir ortamda ortaya çıkan ve bu nedenle belirli kazanımlar elde edebilen yeni toplumsal hareketlerin Türkiye'de 80 sonrasında "sosyal devlet"in reddedildiği, kapitalizmin resesyon evresinde olduğu ve sosyalistlerin var olmadığı bir dönemde baştan ölü doğmaları, yeni toplumsal hareketleri daha çok eski deneyimlerinde karşılaştıkları açmazlara yanıt arayan eski sosyalistlerin keşfetmesi ve eşitsiz gelişmenin bir ürünü olarak sözkonusu keşfin teorik düzlemde kalışı vb. bu nedenler arasında.

Ancak tüm bu söylenenler, yeni toplumsal hareketlerin Türkiye'de hiçbir nesnellığe oturmadığı, sıkça söylendiği gibi tümüyle "ithal ideolojiler" olduğu anlamına gelmemeli. Örneğin, ekonomik talepleri ön plana çıkaran bir kadın hareketi, sosyalist bilinci içeren bir barış hareketi, kent hareketi ya da tümüyle Türkiye'ye özgü bir başka hareket Türkiye'nin metropollerinde önem kazanabilir. (Aslında dinci hareketin yükselişi, Türkiye'ye özgü olduğu kötü

bir versiyonundan başka birşey değildir.) Yukarıda sözü edilen "Eylemde Birlik" kitabının yazarları için, genel olarak Batı için sorun, bu türden varolan dağınık parçaları, kısmi hareketleri birleştirmek iken, Türkiye'de sorun aynı zamanda parçaların oluşturulması. Bu ise, iki yönlü bir çabayı gerektiriyor: Bir yandan, bütünlüklü bir sosyalist partinin merkezi ve "temsili" olarak inşası, öte yandan da yerelliklerde "doğrudan" ilişkilere dayalı kısmi hareketlerin oluşturulması ve birlikte iş yapmalarının sağlanması.

Türkiye'de depolitizasyonu kırmak için hem merkezden, hem de yerelliklerden hareket etmek zorunlu. Depolitizasyonun kırılmasında yerel düzeyde doğrudan katılım etkili olabilir, çünkü depolitizasyon koşullarında siyasi örgülenmenin kişisel deneyim yönü ön plana çıkar. Politikanın politikacıların işi olduğunun düşünüldüğü depolitizasyon ortamında, kitlelerin harekete geçebilmeleri için öncelikle kendilerini aşağı görme duygularını yenmeleri gerekir. Bu ise, üzerinde pek az denetimlerinin olabileceği uzak ulusal yapılardan çok, yerel düzeyde daha kolaydır. "Hiçbir şeye yarayacağına benzemeyen formel işleyişler, tereddütler barındıran uzlaşmazlıkları ve soruları bastıran katı doğru çizgi anlayışları, pratiğe ışık tutmayan teorik tartışmalar"la ⁽¹⁸⁾ malul olduğu düşünülen merkezi siyasi yapılar, kısa vadede kitleleri çekemeyecektir. Öte yandan, tam da bu nedenle merkezi müdahalelere gerek vardır. Yani, merkezi yapıları sözü edilen zaaflarından temizlemek ve siyasi iktidarı almaya elverişli hale getirmek gereklidir ki, kitleler nezdinde yeniden çekicilik kazanabilsin ve yerelliklerde yaşanan deneyimler kendi içlerinde kalmayıp bütünsel bir toplumsal dönüşüm projesinin parçaları haline gelebilsin.

NOTLAR

- (1) Metin Çulhaoğlu, "Avrupa '68'i: Mağlup Hangi Yolda Galip Sayılabilir?", Sosyalizm Ansiklopedisi, Cilt 5, s.1533.
- (2) a.g.e.
- (3) André Gunder Frank, "Yakın Tarihin Toplumsal Hareketleri", Amin, Arrighi, Frank, Wallerstein; *Büyük Kargaşa, Yeni Toplumsal Hareketlerin Krizi içinde*, Alan Yay., 1993. Burada Frank, son ikiyüzyıllık tarihte, sözkonusu hareketlerin üç dalga halinde (1810-1830, 1890-1910, ve 1965-1985) varolduğunu, bu dalgaların kapitalizmin devresel bunalımlarıyla bir ölçüde çakıştığını söylüyor.
- (4) Tanıl Bora, "Yeni Toplumsal Hareketler'e Dair Notlar, *Birikim*, sayı 13, Mayıs 1990, s.50.
- (5) Williams, Browne ve Wilde'dan aktaran: Gülnur Savran, "Marksizm ve 'Yeni Toplumsal Hareketler' Tartışması", *Sınıf Bilinci*, sayı 11, Ekim 92, s.19.
- (6) André Gunder Frank, a.g.e., ss.181-182.
- (7) a.g.e., ss.182-183.
- (8) Lynne Segal, "Yerel Bir Deney", Rowbotham, Segal, Wainwright, *Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik içinde*, İletişim Yay., 1984, s.234.
- (9) a.g.e., s.45.
- (10) Örneğin; Eser Köker-Aksu Bora, "Siyaset yeniden!", *Birikim*, sayı 59, Mart 1994; "Kadın Hareketi ve Siyaset" (Tartışma), *Marksizm ve Gelecek*, Yaz 1994; Ayşe Düzkın-Meltem Ahıska, "80'li Yıllarda Türkiye'de Feminizm", *Defter*, sayı 21, Bahar 1994; Gülnur Savran-Nesrin Tura,

"Feminizmin On Yılı", *Sınıf Bilinci*, sayı 15, Temmuz 94.

- (11) Lynne Segal, "Hangi Sol? Sosyalizm, Feminizm ve Gelecek", *New Left Review*, Ocak-ubat 1991, s.85.
- (12) a.g.e., s.88.
- (13) "Kadın Hareketi ve Siyaset", a.g.e., s.122.
- (14) Lynne Segal, "Hangi Sol?", a.g.e., s.88.
- (15) Tony Cliff, *Kadınların Özgürlüğü ve Sınıf Mücadelesi*, Ataul Yay., 1991, s.218.
- (16) Aynı şey, diğer toplumsal hareketler için de geçerli olabilir. Bkz. Amin, Arrighi, Frank, Wallerstein, a.g.e., ss.52-53
- (17) Rowbatham, Segal, Wainwright, a.g.e., ss.9-10.
- (18) a.g.e., s.293.

TÜRKİYE'DE ANARŞİSTLER : APOLİTİZMİN KISA TARİHİ

Can DENİZ

Başlarken, bu yazının genel çerçevesini şöyle betimlemek mümkün: Anarşizm üzerine akademik bir çalışma olmaktan öte, daha çok sözü geçen ideolojinin günümüzde, dünyada ve Türkiye'de nasıl bir ideolojik-örgütsel-siyasal konuma sahip olduğunu incelemek. Yalnız öncelikle bir tarihçe zorunlu. Çünkü anarşizm ya da anarşist ideoloji tarihte seyrederken periferisindeki ideolojilerinden çokça etkilenmiş gözüküyor. Bunun ipuçları da yazı yardımıyla bulunmaya çalışılacak.

Tarihçe

Aslında anarşizme, bireyin tek başına aradığı özgürlüğün tarihi denilebilir. Buradaki (anarşist) birey tanımı değişen tarihsel toplumsal koşullara göre anlaşılabilir farklılıklar gösterirken, özgürlük, daha doğrusu anarşistlerin özgürlükten ne anladığı çok fazla anlaşılammıştır.

Bireyin özgürlük arayışı dedik. Bireyin bu anlayışının tohumlarını, dünya sahnesine büyük bir gürültüyle çıktığı en önemli yer ve tarihte aramak daha anlamlı herhalde: Fransa. 1789 Büyük Fransız Devriminin en önemli sonuçlarından biri, belki de en önemlisi liberal düşüncenin zaferi, başka bir deyişle bireyin kutsanmasıdır. Birey artık başlı başına amaçtır. "Amaç" ebedi özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkeleriyle donanmıştır. Buraya kadar herşey güzel, ama çözüm bu kadar basit değildir şüphesiz. Birey böyle güzel güzel yaşayıp giderken, toplum çok daha değişik genel yasalara tabi durumdaydı. Bir yandan serbest rekabet, yeterince donanımlı olmayı ezip, mülksüz yığınları köleleştirirken, diğer yanda özel mülkiyet, ona sahip olanları her türlü tehlikeye karşı güvence altına almaktaydı. Şüphesiz 'amaç' başka bir şey olduğundan, bu görünüm çok ilgindirmiyor bizi! Peki, sevgili birey bu çelişkiyi çözmek için neler yapmış, ona bakalım.

Anarşizmin bu konuda tercihini koyduğu nokta Marxizmle, hem çakışma, hem de ayrılma noktasını oluşturmaktadır. Marx, Hegel'den devraldığı çözümleme yöntemiyle, liberalizmin egemenliği altındaki insan yaşamının devlet ve burjuva toplumu karşıtlığına uygun olarak birbirine karşı cepheler halinde bir düzene kavuştuğu önermesinden hareketle, sonuçlar spekturumu oluşturmuş ve ikinci bir çözüm arayışı yoluna gitmiştir. Anarşizm, karşıtlığı iki karşıt ucu sentezleyip aşmak yerine, devletin açıkça reddine ve toplumun devlet dışı ilkeler uyarınca yeniden kurulmasını talep etmiştir. Daha sonraki felsefi köken incelemesinde sözü edileceği gibi, ilk günahı Hegel'i aşamamak olmuştur. Daha sonraki tüm tarihsel pratik boyunca da bu günah peşlerinden gelmiş ve sözü geçen değerli filozof gibi onlar da, burjuva devleti ve toplumu aşmayı becerememişlerdir.

Anarşizmin felsefi temellerini oluşturan akımlardan en belirleyici üçünü, Alman mutlak idealizmi, Fransız rasyonalizmi ve hristiyanlık olarak adlandırmak mümkün. Üzerinde çok fazla durmaksızın, bu bileşimden ezeli ve ebedi bir tipoloji çıkarılmaya çalışıldığını söylemek mümkün. Bu tip, diğer tüm varlıklardan akıllı sayesinde ayrı ve bu sayede soyut dokunulmazlıkları olan, ancak topluma ilişkin birtakım sözleşmelerle toplumsallaşabilen 'tek'tir. Ayrıca bu 'tek' tüm yabancılaşmalara karşı kendi egemenliğini kurmak ve bu yabancılaşmaların kaynağına karşı isyan etmek durumundadır. Yukarı paragrafta da sözü edildiği gibi, Hegelci düşünce arada kopukluklar olmaksızın son zincirini anarşizmde yakalamıştır. Hristiyanlığın anarşizm üzerindeki etkisine gelince, belirleyici tema pasifizm ve iktidar karşıtlığı biçiminde somutlanmıştır. Çünkü "İsa öğretisi ne teolojik, ne siyasal; yalnızca toplumsaldır." (Proudhon). Anarşist düşünceye göre İsa bireye yönelmiştir.

Bu arada kısa bir açıklama yapmak gerekiyor. Tarihsel gelişimi anlatırken, anarşizmi aldığı biçimler ve etkilediği hareketlenmelerle beraber ele almak yararlı olacak.

Örneğin Willam Godwin (1756-1836) in çıkış noktası aklın mutlak egemenliği ve sonsuz bilgeliğinden başka birşey değildir. Diğer yanda yardımlaşma, özel mülkiyet düşmanlığı ve anti-otoriterlik gibi özellikler belirgin bir biçimde görünür Godwin'de. Ayrıca şiddet karşıtıdır. Çünkü akıl ikna etmek için yeterlidir. Fakat, bir İngiliz olan Godwin'in fikirlerinin sürekliliği ancak Fransız Devriminin ülkesindeki etkisi kadar olabildi.

Max Stirner (1806-1856)'in en önemli eseri olan Biricik ve Mülkiyeti'ni (1844) Henri Arvon "korkunç yarışın sonuna gelmiş Hegelciliğin şaşırtıcı olmasına şaşırtıcı, ama hakiki bir ürünü" olarak tanımlar. Stirner'in yabancılaşma teması bireyden kaynaklanmayan tüm güçleri kapsar. Hegelci yeniden edinim kavramı, Stirner'e göre ancak özgün bireyin kalbinde asıl yerini bulabilir.

Genelde Stirner saf anarşist bireyciliği savunmuştur. Bu da anarşizmin siyasi bir hareket olarak doğum yeri göz önüne alınınca o kadar şaşılacak bir durum değildir. Toplum Ben'i baskı altında tuttukça, Ben de toplumu değiştirme zahmetine katlanmadıkça, kurtarabileceği tek şey vardır. O da kendisi.

Artık daha çok sayıda insan için düşünen ve harekete geçen anarşistlerle ilgilenebiliriz.

Pierre-Joseph Proudhon, mülkiyet üzerine sorulan sorulara tarih boyunca en iyi yanıtı vermiş

düşünürlerden biridir: Hırsızlık. Bu karşılık ayrıca onun düşünsel bütünlüğünün anahtarını da bize verecektir: Adalet İlkesi. Proudhon bu ilke çerçevesinde toplumsal ilişkilerin tek dayanağının özgürlüğe saygı ve bireyler arasındaki sözleşmeler olabileceğini düşünür. İnsanlar bu sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini yerine getirecekler; böylece Devlet denen nesnenin varoluş nedeni ortadan kalkacaktır. Proudhon toplumsal yaşantıyı sürdürebilmek için özyönetimci federalizmi önerir. Bu yapı aşağıdan yukarıya kurulacaktır. Proudhon, iktidarı tepeden tabana indirmeyi öngören kuramcılarının ilki ve en önemlilerinden biri olmuştur.

Anarşizmin siyasi pratik sahnesine çıktığı önemli mekanlardan başlıca ikisi I. Enternasyonal ve 1917 Rusyası'dır. Tabi ki bu daha önce kıllarını kıpırdatmadıkları anlamına gelmiyor. Ama sonuçta alt-üst oluşların ve sıçramaların yaşandığı her yer, hem galiplerin hem mağlupların mihenk taşı olmuştur tarih boyunca. Şüphesiz bu arada Paris Komününü es geçmek olanaksız.

Anarşistlerin bu hengamelerden nasıl çıktıklarına gelince, teorik olarak herhangi bir galibiyetten söz etmek zaten mümkün değil. Ayrıca fiziki gücün ve prestijin zayıflaması anlamında net bir yenilgi de yaşandı denilebilir.

Bakunin uzun çekişmeler sonucu Enternasyonal'den atıldı. Rusya'daki iktidar mücadelesinden Bolşevikler galip çıktı. Anarşistlerin bazıları –daha çok Tolstoycu pasifistler– tarafsız kalmayı yeğlerken daha döğüşken olanların önüne tarih iki seçenek sundu. Ya kızılarla beraber devrimin yerleştirilmesine yardımcı olacaklardı –ki bazıları böyle yaptılar– ya da otoritenin yok olması uğruna devrimin köküne kibrit suyu ekeceklerdi. Bu yolu seçenler de oldu. Nestor Makhno –gel-gitlerle beraber– devrimin yanında yer aldı. Lenin'e yazdığı mektuplarda yoldaşca selamlar gönderen Pyotr Kropotkin her şeyin kötü gittiğini söylemekteydi. 8 Şubat 1921'de öldü. Makhno Paris'e gitti. Son olarak 18 Mart 1921'de Devrimci RKP'yi herhangi bir baskı aracı olarak görmekte direnen anarşistlere tarih bir kez daha kartını gelecek için pozitif projeleri olanların lehine ayırmıştı. Anarşistlere göre, devrim yerin dibine gömülmüştü, ama "ruhu hâlâ bozkırlarda haykırıyor"⁽¹⁾du. "Haykırış" kendine uzun bir süre yankı bulamadı. Kronstadt'da son darbe vuruldu.

Ve Türkiye

Avrupa'da bu trajedi yaşanırken, Türkiye topraklarında ne felsefi, ne siyasal ne de ideolojik anlamda anarşizmin bir etkisi olmadı. En azından öyle görünüyor; çünkü elimizde Baha Tevfik'in "Felsefe-î Ferd" adlı eseri dışında herhangi bir yazılı materyal yok. Türkiye'ye "birey" tartışmalarının girmesi çok yakın bir tarihe, 80'lerin düşünsel iklimine denk düşüyor.

Bu, neden böyle? 1980'lerin başından itibaren tüm dünyayı sarsan değişikliklerin özü neydi?

Hiç. Liberal ideoloji!. İktisadi ve düşünsel anlamda yeniden kıymet kazanmış, yükselişe geçmişti o kadar. Toplumdan, kolektif olandan, "tek"e, "biricik"e dönüş yaşanıyordu Türkiye topraklarında. Bireyin dokunulmazlığı, kutsallığı, hakları üzerine her önüne gelen manzumeler döktürmeye başlamıştı. Üstüne üstlük bu ideolojiyi taşıyan sınıf yine burjuvaziydi.

Ama burjuvazi eski burjuvazi değildi. Olmasına da olanak yoktu zaten. Bu iki dönemeç arasındaki skalada egemen sınıf yükselişi sırasındaki ilerici değerleri artık taşımayacağını bir çok kereler cümle aleme ilan etmiş bulunuyordu. Arada geçen 200 yıl burjuvazinin sol omuzundaki meleği yorgunluktan bitap düşürmeye yetmiş de artmıştı bile. Sol ve beraberinde işçi sınıfı hareketi zaten nüveleri dünya çapında görülmeye başlayan bir gerileme dönemine son hızla girdi.

Türkiye solcusu, bu gerilemeden nasibini kendi entelektüel-siyasi ufkunun daraltılmasına izin vererek, hatta -haksızlık ettiğimi sanmıyorum- kendisi daraltarak aldı. Bu manzaraya bir de sosyalist blokun 'collapse', eklenince perde yavaş yavaş inmeye başladı. Artık, bazılarına göre insanlığın en büyük umutlarının yeşerdiği çağ kapanıyor, işin kötüsü yerine yeni bir çağ da açılmıyordu. Tarihin sonu gelmişti.

Şüphesiz buna inanmayanlar ve inanmayanlar içinde de hâlâ sosyalist olduğunu iddia edenler vardı. Ama işin rengi değişmişti biraz. Sözü geçen iddia sahipleri büyük bir hevesle bu sıfatlarının önüne başka nitelemeler ekleme arayışına girdiler. Bazıları şunlardı: Demokrat, feminist, yeşilci....

Artık büyük sıçramaların, kanlı devrimlerin sonu gelmiş, eğer ortada değiştirilecek bir şey kalmışsa, bunun eski yöntemlerle değil yepyeni, çok daha "demokratik" ve "insani" yollarla başarılması gerekiyordu.

Eskimiş strateji ve yöntemler arasında örgüt, kolektif disiplin, siyasal devrim ve iktidar perspektifi gibi kavramlar başı çekmekteydi. Hatta bazıları için artık dünyayı yorumlama ve değiştirmenin 36 çeşit yolu vardı ve Marxizm bunlardan biri olmak zorunda değildi.

Kısacası despotik Asya toplumlarının bireyselleştirilmemiş! insanları sırtlarındaki tüm yumurtu küfelerini atmaya kesin kararlıydılar.

"Tarih ne düşündüğümüz değil, ne yaptığımızdır" der, Tarih Nedir? adlı çalışmasında E. H. Carr. Ünlü İngiliz tarihçinin bu sözü siyaset sahnesinde bir kez daha doğrulanıyordu. Türkiye ve dünyada tek tek insanların niyetlerinden bağımsız olarak sosyalist hareketin en geri mevzilere hapsediği bir dönem yaşandı, maalesef hâlâ da yaşanıyor.

Nihayet asıl konumuza gelebildik.

Anarşizm, Türkiye'de işte böyle bir nesnelliğe, bu nesnelliğin sunduğu olanaklar sayesinde doğdu. Liberalizmin yaramaz ve onu rahatsız eden çocuğu olarak değil de tersine uslu ve ebeveyni olmadan yapamayan çocuğu biçiminde.

Başta gelen alıcıları da eski solcular oldu. Hem kendi "bireysellik"lerini yaşayıp, hem de düzene entegre olmuş görünmeyecekleri bir alan yakalamışlardı. Mükemmel bir olanaktı bu. Ayrıca kimse artık kendilerinden öncülük yapmalarını da isteyemezdi*. Artık eskiden yaptıkları hataları tekrarlamayacaklardı.

* Belirtmeden geçmemek gerekiyor. 80 öncesi Marxist formasyonda dünya ve Türkiye tahlillerindeki esneklik ve yaratıcılıkta olsun, örgüt konusunda olsun, hemen hemen hiç bir alanda anlamlı katkıları ortaya koyamamış kadroların "yaptıklarımız ne kadar kaba ve ilkeldi" diyerek günah çıkarmaya çalışması oldukça düşündürücü.

Hata yaptılar mı, yapmadılar mı bu tartışılır. Fakat yapamadıkları oldukça önemli bir şey vardı: Siyaset.

Önceleri, Stürmerci anarşizme taş çıkartan bir egoizm dalgası sardı anarşistleri. Nietzsche önemli beslenme kaynaklarından biri oldu anarşistlerin. Kara, Efendisiz gibi dergilerde artık bu ülkede anarşistlerin de olduğunu dosta düşmana duyurmaya çalıştılar. Ortada kolektif bir varlık ya da iddia adına en ufak bir şey yoktu. Henüz dünyayı yorumlama aşamasındaydılar herhalde.

Yavaş yavaş anarşistlerde de bunun böyle sürüp gitmeyeceğine dair bir kanı belirginleşmeye başladı. Bunun belirleyici iki nedeni vardı.

İlki çok basit bir gerçeğe dayanmaktaydı. İçinde bulunduğu düzenden kopmayı ciddi olarak amaçlayan herhangi bir özne belirli bir kolektivizasyon ekseninde somut siyaset yapmak zorundaydı. Yani artık ortada 'Ben kimseyi takmam' diye dolaşmak sökmeyecekti.

İkincisi ve belki de daha önemlisi 88-91 döneminden sonra belirli bir canlanma gösteren sosyalist harekete, Türkiye nesnelliği önemli avantajlar sunmaya adaydı. Ayrıca yalnızca anarşistlere yönelik değil, Marxizm dışı tüm sol akımlara yönelik bir "tehlike"ye işaret etmek gerekiyor. Marxizmin olası bir yükselişi durumunda artık hiç bir güç "sosyalist ideoloji" ile Marxist düşüncenin üst düzeyde bir kenetlenme yaşamasını kolay kolay engelleyebilecek gibi gözüküyor.

Neler oldu? Gözlemlerimizi aktaralım. Dergilerinde İslamcı-faşist tehlike işaret ettiler. Kürtler yanında taraf tuttular. Ufacık bir şartları vardı yalnız. Kürtlerin devlet kurma olasılığının güçlenmesi durumunda bu 'destek'lerini çekeceklerdi. Bunun yanında 80 sonrasının olmazsa olmaz temaları dergilerinde resmi geçit yapmaktaydılar: Anti-endüstriyalizm, feminizm, vicdani red hakkı ve anti-heteroseksizm.

1 Mayıs alanları da onlar için önemli bir gövde gösterisi şansı yaratıyordu. Bu alanlarda var olmaya devam edeceklerini de deklare ediyorlardı. Kendi yazdıklarına göre herkesle slogan yarıştırmaktan öte fazla bir şey yapmamışlardı ve bundan da hoşnut gözüküyorlardı.⁽²⁾ Bazı şeyler hiç değişmiyor.

Ama eğer niyetleri ciddi ciddi politika yapmaksam ortada önemli bir sorun var demektir. Şu anda öne çıkmış üç anarşist dergi (Ateş Hırsız, Apolitika, Amergi)'nin hem kendi arasında, hem de kendi içinde herhangi bir siyasi zemin ortaklığı, birlikte iş yapma kararlılığı ve "Nasıl yıkmalı"ya dair en ufak bir belirti yok. Evrensel düzeyde murad ettikleri kaosu kendi dergilerinde yakalamış gözüküyorlar. Bu durumun mazereti de kısaca anarşist olmaları. Apolitizm, anarşistlerin peşini bırakacakmış gibi gözüküyor.

Sonuç Yerine

Şu ana dek genelde 80 sonrasına vurgu yaptık. Anarşistlerin verili bir nesnellikte ve konjonktürdeki sınırlarını çizmek için geçmişe de referansta bulunmak gerekiyor. Örneğin şu söylenebilir: Türkiyeli liberterler, anti-otoriterler, anarşistler, siyasi perspektif açısından, programının başına anti-faşist mücadeleyi koymuş herhangi bir örgütten farklı bir görünüm

arzetmiyorlar. Devamlı vurgu yaptıkları tahakkümsüz, sınıfsız toplum projesi de bu gerçeği değiştirmiyor. Çünkü adına devrimci siyaset denilen şey düzeni içinden şu ya da bu yana itmeye çalışan reflekslerle, dile pelesenk olmuş ütopyaların –ki böylesi tekrarlar herhangi bir kavramın içini boşaltmanın en geçerli yoludur– arasına sıkışmanın mazereti değil, almaşığıdır. Yaratıcılık, paralelinde yıkmak ve yeniden yapmak arzusu, düzen dışı prespektif ve projeler sunma yeteneği burada başlar.

Evensel devrimci mirastan da çok şey devrildikleri söylenemez. Geçmişin devrimci-anarşist ti-polojilerine oldukça uzak bir görüntü çiziyorlar. Sol tarihe –hem teorik, hem de pratik– bir değer katmış insanların parıltılarını yakalayabilmek çok zor bugünün Türkiyeli anarşistlerinde.

Şüphesiz çok umutsuz olmamak lazım. Bir Bakunin, bir Kropotkin ya da Makhno çıkıp çık-mayacağını görebilmek bugünden olanaksız. O çok ayrı bir nesnellik ve konjonktürün soru-nu. Zaten çözümlenmeye çalışılan o "moment'i yakalamada, anarşistlerin ne ölçüde katkı koyup koymayacağıydı.

Amerikalı yönetmen ve oyun yazarı Woody Allen'in "Tanrı" adlı oyunu, bir yazarın trajedi-siyle başlar. Oyununu yazmaya nasıl başlayacağını bir türlü bilemez. Başlangıcından yaz-mayı dener... Olmaz. Önce finalini yazar... Yine olmaz. Anarşistler, finali yazıp da başa dö-nemeyen o yazara çok benziyorlar.

Oyun adına ortaya çıkan şey ise bir hiç... Kocaman bir hiç.

NOTLAR

- (1) Alexandr Berkman, The Bolshevik Myth Diary 1920-1922, NY. (1925), sf. 318-19.
- (2) Apolitika der., sayı 1, sf. 28, "Kara bayraklı 1 Mayıs!", Mayıs 1994.

KAYNAKÇA

1. Anarşizm, Henri Arvon (Paris X Üniversitesi Öğretim Üyesi) Çeviren: Ahmet Kotil, İletişim Ya-yınları, Şubat 1991.
2. Anarşist Kuram ve Kökeni, Karin Kramer Yayınevi Yazarlar Grubu, Çeviren: H. İbrahim Türk-doğan, Temmuz 1992., Birey Yayınları.
3. Kendi Belgeleriyle Rus Devriminde Anarşistler, Hazırlayan: Paul Avrich, Çeviren: Celal Kanat, Metis Yayınları, Ekim 1992.
4. Amargi, Aylık Politik Dergi, Mayıs 1994, sayı 12.
5. Apolitika, Mayıs 1994, sayı 1.
6. Ateş Hırsızı, Nisan-Mayıs 1994, sayı 6.

GENÇLİK VE POLİTİKA

Çağlar ÖZGÜR

Genç, belirli bir yaş grubu içerisindeki kişidir. "Gençlik" sözcüğü ise psikoloji toplum bilim, politika vb. alanlarla ilişkili bir kavramdır. "Gençlik Hareketi" ise toplumsal ve siyasal dinamiklerdir.

Toplumların en dinamik, en heyecanlı kesimi olması, gençliğin toplum yaşamında oynayacağı rolün iyi algılanması gerektiğini düşündürüyor bize.

Gençlik sosyo-ekonomik konumu yönünden, "işçi gençlik", "köylü gençlik", "öğrenci gençlik" gibi kesimlere ayrılmaktadır. Gençlik, bir toplumu sosyalizme evrilmeye çalışacağı gibi, meselâ; Almanya'daki gibi faşizme, Çin'deki gibi kapitalizme evirebileceğini tarih sahnesinde gördük. Gençlik hareketlerinin toplumu sarstığı dönemleri yaşamış bir ülkede, bu hareketlerin tarihçesini incelemek, nedenlerini ve sonuçlarını araştırmak zorunda olduğumuzu düşünüyoruz.

Dünyada Gençlik Hareketleri

Genel olarak, "Dünyada gençlik hareketleri" denildiği zaman ilk akla gelen, Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde; Ulusal kurtuluş mücadeleleri ve anti-emperyalist mücadele; ve yine gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmiş ülkelerde ise; sınıfsal eşitsizliğe dayanan, savaş karşıtı mücadeleler ve bunun yanında, bireysel özgürlükleri genişletme talepleriyle oluşan mücadeleler geliyor.

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalizme karşı mücadeleyi yükselterek, Kurtuluş Savaşlarını zaferle sonuçlandıran ülkelerde, gençliğin nitel ve nicel önemini azımsamak mümkün değil. Kurtuluş savaşlarının yanı sıra, ekonomik yönden ABD ve diğer emperyalist

devletlere bağımlı olan ülkelerin ekonomik kurtuluşunu sağlayan devrimlerin dinamizm kaynağı yine genç nüfus olmuştur. Vietnam'da emperyalizme karşı savaşan, Çin'de büyük yürüyüşü gerçekleştiren, Küba Devrimi'nde savaşan, Rusya'da Ekim Devrimi'ni yapan devrimci militanların yaş ortalamaları, çoğunluğun genç olduğunu gösteriyor bizlere.

Gençlik hareketleri sözkonusu olduğu zaman, II. Dünya Savaşı ertesinde, "tek ülkede sosyalizm" konusuyla fazlaca meşgul olan Avrupa Komünist Partileri'nin yeni ve yaratıcı politikalar yaratmada güdük kaldığı bir dönemde Vietnam ve Küba gibi ülkelerde kapitalizmin vahşi yüzünü tanıyarak silkinen "68 gençliği"ni pas geçmek mümkün değil.

Sosyalizmin sadece "Sovyet modeli" ile sınırlığı kaldığı bu dönem, gençliğin; ahlâki değerlere, ırkçılığa, kadının toplumsal yerine ve kısıtlanan cinselliğe karşı, başkaldırı dönemi oluyor. Vietnam'da emperyalizmin barbar yüzünün tüm açıklığıyla ortaya çıkması tuzu tuzu biberi oluyor. Ve gençlik bir anda kendini sokaklarda buluyor. Bundan sonrasını büyük sokak gösterileri, polisle girilen çatışmalar ve üniversite işgalleri tamamlıyor.

Bu dönem, öğrenci gençliğin kimlik arayış dönemi oluyor. Kafalardaki soru ise; "sınıflı bir toplumda, öğrencilerin yerinin neresi olduğu" idi. Bu soruya geleneksel Marxist kuramdan daha geniş anlamda bir yanıt bulundu. "Proleterya, artık egemenlik altında tüm toplumsal tabakaları içeriyordu." ⁽¹⁾ Bu dönemdeki öğrenci örgütlenmelerinin bir özelliği de; "belli bir inisiyatifin dışında kendiliğinden oluşmuş örgütlenmeler olması" idi. Burada altının çizilmesi gereken bir nokta da "Avrupa'daki komünist partilerin hareketlenme sürecine egemen olmaları ve hareketi daha olumlu kanallara akıtabilecek ilişkileri kuramaları"dır. ⁽²⁾

Meselâ; Fransa'da 13 Mayıs'ta, üniversite öğrencileri ile uzun süredir ilişki içinde olan işçiler greve giderek fabrika yöneticilerini bürolarına hapsedmişler, kızıl bayrak çekerek süresiz işgale başlamışlardı. Postane, iletişim, ulaşım gibi temel kamu hizmetleri dahil ve sayıları 8 milyonu geçen Fransız işçi sınıfı grevdeydi ki; De Gaulle bir radyo konuşması yapacağını açıkladı ve bu büyük grevin 7 Haziran'da tamamiyle sona ereceğinin ilk habercisi oldu.

De Gaulle, dört dakika süren radyo konuşmasında; "görevinde kaldığını, parlamentonun dağıtıldığını, yeni genel seçimler yapılacağını, bütün silahlı kuvvetlerin "cumhuriyet komiseri" olarak tanımladığı valilerin emrinde olduğunu" açıkladı. Bu konuşmanın ardından, De Gaulle'cü partilerin ve faşist grupların seferber ettiği katolik muhafazakarlar, faşistler, sömürgecilik dönemini özleyen eski orta sınıflardan bir kalabalık Paris sokaklarına döküldü. ⁽³⁾ Bu, radikalleşme karşısında ürken küçük burjuvaziyi, hatta devrimci hareketleri ve işçi sınıfını "iç savaş" korkusuna karşı devlet otoritesinin istikrarlı huzur ve güvenini sunarak kendisine bağlayan grubun zaferi oldu.

Burada belirtmek istediğimiz, 1968'de öğrenci gençlik ile işçi sınıfının beraber olmaları, FKP (Fransa Komünist Partisi) nin dar alanlarda örgütlenmesi ve salt akademik mücadeleye önem vermeleridir.

Türkiye'de Gençlik Hareketleri

Türkiye'de gençlik hareketlerinde bizce ilk planda incelenmesi gereken " öğrenci gençlik hareketleri" dir. Çünkü; işçi ve köylü gençlik, üretim sürecinde yerini çok erken alıyor ve bu kesim için sınıfsal varoluş koşulları "seçeneksiz bir veri, anlamına geliyor. Öğrenci gençlik ise, henüz üretim sürecinde yerini almamış olması ve kitaba daha yakın olmasından dolayı en azından "yarı aydın" tabakayı hep kendi içinde barındırıyor ve bu nedenle yurt ve dünya sorunlarına daha duyarlı hale geliyor.

Türkiye'de gençlik hareketleri, 1500'li yıllara uzanan (Milli Tarih kitaplarında sözü edil-meyen) bir geçmişe sahip. 1550-97. yılları arasında, özellikle medreselerin bulunduğu böl-gelerde, hükümet tarafından kanla bastırılan, zaman zaman bölge ayaklanmalarına dönüşen hareketler var.1576'dan sonra hükümetin öğrencilere taviz verip yaptığı ıslahatlar, bu ha-reketlerin etkilerini anlamamıza yetiyor. 1839' da Tanzimat Fermanı'ndan sonra eğitimde yapılan yenilikler, özellikle "sivil bürokrat" yetiştirmek amacını taşıyor, bu amaçla "dar'ül fûnun" lar kuruluyordu. XIX. y.y. ın ikinci yarısında başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde eğitim yapan öğrenciler, II. Abdülhamit'in baskıcı politikalarına karşı, Türk milliyetçiliğini yaymak ve korumak amacı ile "Jön Türk Hareketi" adı verilen geniş ve ör-gütlü bir muhalefet oluşturuyorlardı. Bu hareketin asıl amacı, yapılacak reformlar yoluyla çöken Osmanlı İmp.nu kurtarmaktı. ⁽⁴⁾ I. Dünya Savaşına kadar gençler, özellikle ıslahat kararlarının alınması ve uygulanması, meşrutiyetin ilanı gibi o toplumun güncel olaylarında boy gösteriyor ve uzun süre gündemlerini bu konularla dolduruyordu.

1914'de II. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti için tam bir yıkım oldu.Birçok genç, Mısır'da, Yemen'de, Sarıkamış'da ve Çanakkale'de ölüyor; savaş, "kurtarıcı" gücünü yitirip, "ku-rutulması gereken bir mikrop" oluyordu. Bu sırada Sovyet Devrimi ve "Brest- Likovsk Barış Andlaşması" yeni oluşmaya başlayan savaş karşıtlarından artı puan alıyordu. Sovyetlerin barış konusundaki ısrarları, Türk gençler üzerinde iyi bir izlenim bırakıyor, Nobel barış ar-mağanının Lenin'e verilmesi talep ediliyor ama en sonunda Takrir-i Sükun Kanunuyla bu gençlerin birçoğu cezaya çarptırılıyordu.

Ve gelindi 1930'lara.

1930'lar da (tek parti döneminde) gençler, tek partinin gençlik kollarında örgütleniyordu. Bu yıllarda, düzeninin oturma döneminin ürünü olarak doğan kurumlar, sonraki 10 yılda Halk Partisi'nin dayanakları oldu.

Demokrat Parti'nin kurulmasıyla Menderes bu kurumları "faşizan" olarak niteliyor ancak kendisi 1950 de iktidara geldikten sonra farklı bir model gençlik kolu kuramıyordu.

Yeni Anayasa'da, üniversite gençliği kendisine örgütlenebileceği bir zemin bulmuştu. De-mokratik Devrim'in gerekliliği konusunda gençlik "hemfikir" di. Türkiye Anti- Emperyalist cephesini kuruyor, ilk yayın organları olan "Dönüşüm" dergisini çıkarıyorlardı.

"Gençlik, ne teorik formasyon, ne de örgütsel konumlanış açısından izdüşümü olduğu sol harekettten daha ilerde olamaz. Sonuçta gençlik, bu dönemde siyasal projesiyle anti- em-peryalist ve demokratik devrimci, örgütsel olarak legal platformdaydı." ⁽⁵⁾

1931 de kurulan CHP başkanı İsmet Paşa'nın; "Alman faşistlerle, ırkçı- Turancı Türkler'in işbirliği yapmasından" rahatsızlık duyması, ırkçı- faşist gençliğin damarına su katmış ve 1944 Mayıs'ında "Kahrolsun Koministler" diye sağa sola saldırmasına ön-ayak olmuştur. Bu eylemlere tepki olarak İGB (İlerici Gençlik Birliği) kuruldu.

1950 de iktidara gelen Demokrat Parti'yi alkışlayan "Kemalist Gençlik", Menderes'in faşizan tavırlarını görüyor ve bu can acısıyla kendilerine kovuk ararken, tekrar eski kovuklarına (CHP) ye dönüyorlardı.

Örgütlü gençlik ilerliyor, ordu da boş durmuyordu. Ve 1960 Mayıs'ında kazanan ordu oldu ve iktidarı eline geçirdi.

1961 Anayasasıyla üniversiteli gençliğin kendine örgütlenebileceği bir zemin bulunduğunu söylemiştik.

65'te kurulan TİP, olaya farklı bir boyut getirdi ve işçi sınıfı ile gençliği CHP'nin ve sayetinden kurtarabilecek bir örgütlenme zemini yarattı. Fakat yine bu dönemde kurulan FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) kendini sol Kemalizm'den koparamadı.

Bu dönemde "Avrupa Kominist Partileri" gibi TİP'de mücadele zemininde gençliğe öncülük edemedi. "Önce harekete geçelim, hareketin teorisini sonra kurarız" diyen Fransız gençlik liderinin kavrayışına paralel olarak, Türkiye solu tepki vermeyi giderek, mücadelenin kendisiyle özdeşleştirdi. ⁽⁶⁾ Öğrenci hareketi kendine uygun bir zemin olarak MDD'yi seçti. Fakat, sonradan MDD'yi aşan, sınıftan kopuk bir aktivizme sürüklendi. Öğrenci birliklerinin düzenlediği toplantılar, gazoz yasaklamalar, "Milli Petrol" kampanyası, 6. filoya karşı eylemler, Nato'ya "hayır" kampanyası, bilinç düzeyi yükselen bu dönem gençliğini 68'e kadar taşıdı.

1968'e gelindiğinde ilk boykot A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde patlak verdi. Ardından yine Ankara'da Hukuk ve Fen Fakültelerinde Haziran ayında başlayan boykot sonra da İstanbul Üniversitesine sıçradı. İstanbul Hukuk Fakültesi'nin büyük anfisinde toplanan gençler "sınav yönetmeliği" ile ilgili isteklerini öne sürerek boykot kararı aldılar Anfinin tahtasına yazılan "sağ sol yok, boykot var" cümlesi Deniz Gezmiş'in önderlik ettiği bu eylemde birçok öğrencinin gözünden kaçmış ama Türkiye'de öğrenci eylemlerinde yeni bir dönem başlatmıştı.

ABD'nin Vietnam'a saldırısı ve orada sürdürdüğü emperyalist savaş, Batı Avrupa ve ABD gençliği arasında gelişen anti- emperyalist, kapitalist düzen karşıtı başkaldırı hareketinin oluşmasında olduğu gibi, Türkiye'de de anti - emperyalist bilincin gelişmesinde önemli rol oynamış, gençliğin hem "alanını" hem de "içeriğini" genişletmişti. Mücadelenin başlıca eksen, devlet iktidarından geçmesine rağmen, gerçekte ne TİP ne de YÖN çevresi birbirinden farklı birşey söylüyordu. Salt teorik tartışmanın ötesine geçilmiş, iktidara ulaşma çabasında şiddet aracılığıyla da olsa yeni imkanlar aranıyordu. Devletin şu aşamada "bir milli burjuva devleti" olması ya da öyle kalması gerektiğinde ortak konumlar alınıyor, 61 Anayasası'nın, gerekli yasal zemini oluşturduğu düşünülüyor, devletin vurucu gücü olan ordunun toplumsal gelişmede ilerici bir rol oynamış olduğu kabul ediliyor, karşılarında bu kuvvetin değil, yalnızca ABD emperyalizmi ve onun dayanakları olan "kompradorlar ve ağaların" bulunduğu düşünülüyordu.

Kısacası 68 gençleri, neyi yıkmak istediklerini biliyor, ama yerine "neyi" kuracaklarını bilmiyordu. (Bkz. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadele Ansk. 7. Cilt, "Türkiye'de 68.)

Tarih sayfaları 12 Mart'a doğru ilerlerken, 6 Ocak - 12 Mart arası toplam 25 bombalama olayı, SBF, Hacettepe ve ODTÜ'de silahlı, dinamik, el bombalı eylemler gerçekleşiyordu. 12 Mart'ta Ordu Muhtırasıyla Nihat Erim iktidara gelirken THKO ve THKP-C gibi örgütlerin beyin kadroları idama mahkum ediliyordu. (Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan).

Bu da yetmiyormuş gibi kırlarda, dağlarda, şehirlerde insanlar öldürülüyor, binlerce aydın hapishanelerde işkencelere maruz kalıyordu.

1973'ten sonra THKP-C'ye ek olarak Dev-Yol ve buradan ayrılan Dev-Sol, Halkın Gücü (Partizan) gibi çözümü "Silahlı Mücadele"de bulan örgütler çıktı.

1974'te "Genç Sosyalistler Birliği" (GSB) kuruldu.

80-88 arası, YÖK baskıcı ağırlığını gösterdi.

80-84 arasında bir öğrenci hareketinden söz etmek mümkün değil.

84-86 arası; öğrenci dernekleri kurulmaya başlıyor ve

86-88 arasını ise isyan niteliğinde olmayan, siyasal rejimle bütünleşmiş öğrenci hareketleri takip ediyor.

Bugün de genç nüfusu çok olan ülkemizin eğitim kurumlarında; mesleki kültürel ve siyasi açıdan gelişkin gençler yetiştirmek yerine, onları düzen karşıtı ideolojilere karşı statükolarla uyumlaştırmak temel hedef.

Bugün bu burjuvazinin alternatifleri içinde (sözde) eğitim gören gençliğin örgütlenmesini ele alan politik akımların her biri yaşamda yansıması olmayan, olsa olsa kendi konumlarını meşrulaştırma amacını güden modeller kurmaktadır.

Devrimci demokrasinin, bilimsel sosyalist ideolojiden en az nasiplenmiş almanmış kesimi olan Dev-Genç, ortaöğretim kurumlarında (özellikle bu kurumların ikincisi olan liselerde) öğrenci derneklerinin merkezileştiği siyasi bir örgütün hayalini kurarken, devrimci-demokrat tezler sunarak, işçi sınıfını öncü olarak görmeyen bir tavırla hareket ediyordu. Bu grup, fazlasıyla pratiğin içinde görünmesine karşın, bir program oluşturmakta tıkanıyor.

Ortaöğretim kurumlarında bir başka örgüt savunusu da "komsomol" üzerine.

Bizce komsomol; özellikle iktidar sonrasında ideolojik tercihi yapmış ve yapma eğiliminde olan gençliğin örgütlenmesi olmasına karşın, iç işleyişi itibarıyla öncü partinin doğal bir uzantısı olmaktan uzaktır.

Ancak bugün, sosyalist gençlik örgütlenmesi, örgütsel açıdan bağımsız olamayacak kadar sosyalist örgüte bağımlı olmak zorundadır ve komsomol tipi örgütlenme ancak iktidar sonrası maddi zemin kazanabilir.⁽⁷⁾

Görevlerimizi biliyor ve gelecek günler için mücadele ediyoruz.

Gençlik GELECEK, Gelecek Sosyalizm!

KAYNAKLAR

1. Fraser, Ronald; "1968 İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı", Belge Yay. s.169.
2. Tunçel, H.Arif: 68 Üzerine, *Gelenek*, 22, s.24
3. Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ans., Cilt 5, Fransa'da 68.
4. A.Sayılgan; *Solun 94 Yılı (1871-1956) 2. Meşrutiyet ve 1. Cumhuriyette Öğrenci Hareketleri* s.88
5. *Gelenek* 22, s.15
6. Emegın ve Eğitimin Kurtuluşu Yolunda Gençlik, s.5
7. A.g.e., s.54.

YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER, YEŞİLLER VE SOSYALİST POLİTİKA

A. İlker EGE

80' öncesi politik arenada sosyalistler vardı. Gerçi 60'ların sonunda Türkiye'de barış hareketi ve yine sol gruplar içinde feminist hareket bulunuyordu. Ama yansıyan ve hakim olan renk kırmızı'dı.

80' yıkımından sonra, yeniden hareketlenen politik arenada –görece– bir renklilik yaşandı; yeşil, mor, siyah, mavi ve kırmızı. Yaşanan bir yenilgi ardından bir kısmı "sorgulama", bir kısmı da yeniden "bir şeyler" yapma dürtüsüyle "Yeni Toplumsal Hareketler" diye adlandırılan alana kaydılar. Peki neydi bu alan? Yeni Toplumsal Hareketler (Y.T.H.) olarak adlandırılan, Yeşil/Çevreci Hareket, Kadın (Feminist) Hareketi, Barış Hareketi, (hem anti-militarist temelde, hem de Kürdistan'daki savaşa karşı) ve son 1 Mayıs'tan sonra "pek medyatik olan" ve ilgi odağı haline gelen Anarşizm.⁽¹⁾

Yazının genel çerçevesi batı'da son dönem toplumsal muhalefete damgasını vuran Y.T.H.'lerin ve özellikle de Yeşil hareketin, Türkiye'deki durumu ve yine verili alandaki mücadelede sosyalist hareketle olan/olabilecek ilişkileri üzerine olacak. Ama buna girmeden önce Y.T.H. ile ilgili açılımları bir giriş yapmak istiyorum.

"... Y.T.H.'lerin, gerek teorik gerekse politik düzeyde Marksizmi sorguladığına, ya da Marksizm açısından bir karşı kanıt oluşturduğuna ilişkin teoriler seksenli yıllarda yaygınlaştı. Bunların bir bölümü, işçi sınıfının Marksist teorideki ayrıcalıklı konumunun ve buna bağlı stratejik merkezliğinin Y.T.H. tarafından köklü bir biçimde sorgulandığını ileri sürerken, bir bölümü de, artık sınıfsal kimliklerle politika arasındaki bağlantının koptuğunu politik öznelerin sınıfsal niteliğinin belirleyici olmadığını savunuyor. Kısacası Y.T.H. çerçevesindeki teorik tartışma ile Marksizme dayalı bir sosyalizm projesi çerçevesindeki tartışma büyük ölçüde iç içe girmiş durumda."⁽²⁾

Yukarıda da belirtildiği gibi karşıt da olsa, yakınında pay da biçse, sonuçta tartışmalar Marksizm ekseninde devam etmekte. Aynı makalede yazar Y.T.H. konusundaki tezleri iki ana başlık altında toplamış. Bunlar, Kopuş Tezine Dayalı Teoriler (K.T.D.T.) ve Süreklilik Tezine Dayalı Teoriler (S.T.D.T.)

"K.T.D.T., sınıf politikasının aşıldığı saptamasından yola çıkarak, Y.T.H.'lerin bu yeni evreye uygun tek politika tarzı olduğunu ileri sürerler. Bunlara göre, Y.T.H., sınıf mücadelesinin yanısıra süren bir mücadele tarzı değil, onun yerini alan bir alternatifi ifade etmektedir. Bu açıdan ilk gruba giren teorileri, yeni toplumsal hareketçiliğin örnekleri olarak görmek mümkün."⁽³⁾

Görüldüğü gibi K.T.D.T.'i savunanlar Marksizmin ve sosyalist hareketin bir alternatifi olarak alıyorlar Y.T.H.'leri. Yalnız tutarsızlıklarını ya da geçersizliklerini yine kendileri ortaya koyuyor. Birinci olarak; bu tezleri savunanlar verili alan olarak Batı Avrupa'yı alarak ve bu noktadan kapitalizme eleştirel yaklaşım geliştiriyorlar. Bu ise yerinin alındığı iddia edilen Marksizm gibi, tüm dünyada geçerli olamamayı getirmektedir. "Marksist sosyalizm projesine karşı kanıt sunmayı önerdikleri göz önüne alınırsa, Batı-Merkeziliğin teorik bir zaaf olduğu açıkça ortaya çıkar..."⁽⁴⁾ Marksizmin ileri sürdüğü sosyalizm tasarımının bir karşı-kanıt oluşturabilmesi için, bir teorinin dünya ölçeğinde geçerli olması tanım gereğidir.

Her iki tezi savunanlar için de geçerli olan bir tarz ise politik iktidarı ele geçirme hedefini ve bunun için gerekli olan örgütlenme tarzını bilinçli olarak reddetmeleri. Bu yeni sorunlar doğuruyor ve ikilemlere yol açıyor. K.T.D.T.'i savunanlar için, kısa vadede öne konan hedeflerin gerçekleşmesi halinde sönmüleme gerçekleşiyor. Uzun vadede ise, sistemle uzlaşan, sistem-içi hareketler haline dönüşüyor.

Burada gözden kaçan, kapitalizmin her yeni sıkışma evresinden sonra kendisini yenilediği ve yeni savunma mekanizmaları ürettiği. Bu yenilenme sonrasında oluşan yine kapitalizmin kendisidir. Yoksa kopuşçuların ön kabülleri gibi geç-yeni ya da kapitalizm sonrası evreler değildir.

"S.T.D.T., yeni çelişki ya da antagonizmaların (uzlaşmazlıklar) emek-sermaye çelişkisinin karmaşılaşmış dolayimleri, bu karmaşılaşmış toplumsal ilişkilere direnişin ifadesi olan Y.T.H.'nin de sınıf mücadelesinin dolayimleri olduğunu ileri sürerler. Kısacası köklü dönüşümlere karşı kapitalizmin bütünsel mantığı hükmünü sürdürdüğü ölçüde, gerek nesnel toplumsal, gerekse politik düzlemde geçmişle bir süreklilik söz konusudur."⁽⁵⁾

Bu tez sol/sosyalist vicdanı taşıyan "eskiler"de görece daha fazla taraftar bulur nitelikte.

Sınıfın ve sınıfsal ilişkilerin dolayımlandığı ve şeyleştirildiği bir ortamda saf ve pür bir işçi sınıfı aramayı bırakıp, ara üretim ilişkileri ile ortaya çıkan ve dolayısı ile bulanıklaşan işçi sınıfını temel aldığını ifade eden bir hareketlilik. Böylece bu hareketlerin sınıf-dışı olduğu iddiasına cevap verilmiş oluyor.

"Y.T.H.'lerde dile getirilen talepler, kapitalizmin sınıf yapısının doğurduğu sorunlara karşı dile getirilmiş tepkilerdir. Söz konusu hareketler konut, çevre, kültür, eğitim, beden ve cinsellik vb. alanlarda, yaşam kalitesi sorununu gündeme getirmekte ve kapitalizmin mübadele değeri fetişizmine karşı kullanım değerini vurgulamaktadırlar. Bunları ekonomi dışı ya da

maddi olmayan talepler olarak nitelendirmek, tam da kapitalizmin bu fetişizmine hapsolmak anlamına gelir.

Ekonomik olanla toplumsal olanın birbirlerinden koparılması, toplumsal bütünün böyle parçalanarak kavramlaştırılması, Marks'ın ekonomi-politik eleştirisinin gerisine düşmektedir...

"Demek ki süreklilik tezine dayalı teorilerin toplumsal sürece ilişkin tahlillerini birleştiren yön ve bunların aynı katagori içinde ele alınmalarının teorik gerekçesi, farklı derecelerde de olsa, kapitalizmin sistematik bütünselliğini ve çağdaş karmaşıklığı içinde yine de sahip olduğu yapısal birliğin kavramlaştırılması. Bu kavramlaştırma çabasını gerekli ve mümkün kılan ise, ilk gruptakilerin çağından farklı olarak bunların, kapitalist sömürünün belirleyiciliğinin sürdüğü varsayımından hareket etmeleri."⁽⁶⁾

S.T.D.T. için yapılan bu açıklamadan sonra, iki temel soruna da değinmek gerekiyor;

"Y.T.H.'ri işçi sınıfı hareketinin kendisi olarak görmek, Marksist teorideki "kollektif işçi" kavramının taşıdığı anlamı tahlil dışı tutmak demektir. İşçi sınıfının çeşitli kimlikleri, sosyalizm açısından aynı düzeye yerleştğinde, yeni bir toplumun kuruluş sürecinde, işçilerin üretimdeki konumlarının onlara sağladığı ileri sürülen (bugüne dek) stratejik üstünlük, tekrar ispat edilmeden, bir üstünlük olmaktan çıkarılmış oluyor. Marks'ın işçi sınıfına atfettiği bu toplumsal öncülüğün yerini neyin alacağı, ya da böyle bir özneye gerek olup olmadığı tartışılmaksızın (ki mutlak gerekli, A.İlker Ege) bu sorunun üzerinden atlanıyor.

S.T.D.T.'in bir başka sorunu ise (bu bir ironi gibi görünse de) bütünleştiricilik adına sınıf indirgemeciliğine düşmek. Y.T.H.'in dile getirdikleri sorunların tümünü kapitalizmin temel çelikisine doğrudan bağlamak, cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi olguların, kapitalizme eklenmekle birlikte ondan bağımsız iç dinamikleri olduğunu görmezden gelmek demek."⁽⁷⁾

Y.T.H.'re özel bir anlam yükleyerek bu zemin üzerinden politika yapmaya çalışan gruplar için genel bir yaklaşımla söyleyebileceklerimi son bir paragrafıla bitirmek istiyorum:

"Y.T.H. çevresindeki tartışma bir yanıyla Marks ve Bakunin ile başlayan ve bugüne dek süregelen tartışmanın bir versiyonu: Sınıf sömürsün ortadan kalkmasıyla, sınıfların, devletin ve her tür baskının ortadan kalkması arasındaki ilişkinin teorik ve politik düzeylerde nasıl kurulacağı sorunu."⁽⁸⁾

Bizlerin bu soruna bakış ve çözümlemesi Y.T.H. diye adlandırılan alanla kurulacak ilişki açısından önemli bir nokta. Geliştirilecek olan tarz özellikle birleşik mücadele yolunda adımlar atılan bir süreçte sonraki adımlar için belirleyici olacaktır. Örneğin Türkiye özelinde, yeşil hareketle aynı çatı altında sosyalistlerin buluşması hem anlamsız hem de gereksizdir. Sosyalist bir yapılanma "sağdaki kapıdan girecekler" adına kendi çizgisi, tarzı ve yapılanmasından ödünler veremez/vermemelidir. Bu söylenenler "işbirliği" yapılamaz/yapılmamalı anlamına gelmiyor. Bu iki farklı grubun oluşturacağı "platform" vb. çalışma tarzları ile ortak tepki ve eylem geliştirilmesi olanaklıdır.

Yazının bu bölümünde, Türkiye'deki yeşil hareket üzerinde durmak istiyorum. Yalnız bunu, yeşil hareketin "son on yılı" veya "gelişimi" dışında şu andaki aktivitesi ve şu andaki oluşmuş yapısı üzerine analitik bir bakış tarzıyla yapmaya çalışacağım."⁽⁹⁾

Öncelikle bir tanımlamayla başlamak gerekiyor:

"Yeşil", eko-sistem içinde diğer tüm canlılarla ve cansızlarla eşit şartlarda yaşamayı isteyen insandır. Bu bakış doğaya insan merkezli bakışın terk edilmesi anlamına geliyor. Doğa insanın istediği gibi müdahale edebileceği bir alan değildir. O bütünlük içindeki tüm canlıların eşit yaşam şansı olan bir "yaşam alanı"dır.

"Çevreci" ise, insanın dışındaki ortam olarak algılanan çevrenin "daha az" bozulması veya kirlenmesini ön gören kişi ya da yapılar.⁽¹⁰⁾

Yeşil hareketin bütününe bakıldığında göze çarpan ilk farklılık ya da ayrışma "yeşil" ve "çevreci" tanımları üzerinde olmakta. Yeşil hareket üzerine analitik bir ayrıştırmaya gitmeden önce bu iki tanım gerçekten önemli. Çünkü, ayrışmanın bilinen ya da görünen yüzünü temsil ediyor. Bu tanımlardan yola çıkarak daha ilk elde sistemle uyum ya da uyumsuzluğu algılamak mümkün. Kapitalizmin gelişmesi ve endüstriyalist çizgisini düşündüğümüzde "yeşil" tanımlamasının en baştan anti-kapitalizmi içerdiğini söyleyebiliriz. (Kimi yeşiller, anti-sosyalizmi de aynı noktada benimsiyor!) Yeşil hareketin sosyalizmle olan ilişkisine daha sonra değinmek üzere, şu andaki yeşil hareketin farklı bazı yaklaşımlarına değinebilmek için bir kategorileştirmeye gitmek istiyordum.⁽¹¹⁾ (Kendi esprili yaklaşımları içinde, şimdi "beni kategorize etme"yi söylediklerini duyar gibi oluyorum!)

Köktenci Yeşiller

Köktenci yeşil olarak tanımlayabileceğimiz grup, endüstrileşmenin beraberinde getirdiği teknolojiye ve ilerlemeye köktenci bir biçimde ve etik sorgulamayla birlikte karşı çıkarlar. Radikal bir tarzda nükleer/termik santrallerden, deterjanların zararlı etkilerine, doğaya ve ekolojik dengeye verdiği zararlar yüzünden, turizmden, sanayileşmeye (ki sanayileşme için daha birçok neden sayılabilir) kadar, geniş bir yelpazede karşı duruş sergilerler. Ekoloji, doğa kavramları, insan (tür) merkezli bir terim olan "çevre"nin yerine kullanılır. Çünkü insan içinde yaşadığı dünyanın bir parçasıdır. Egosantrik bir bakışla ya da "herşey insan için" mantığıyla yaşadığı ortama zarar verme hakkına sahip değildir. Hiçbir şekilde "temiz teknoloji" yoktur, olamaz. Köktenci yeşiller, çalışmaları ile "endüstriyalist uygarlığın temel dayanaklarını sorgulamaya çalışmaktadırlar."⁽¹²⁾ Yüzeysel bir biçimde görüşlerini vermeye çalıştığım köktenci yeşiller düşüncelerini Ağaçkakan dergisinde, Bilim ve Ütopya'da yayınlamaktalar. S.O.S. Akdeniz (İzmir) ve S.O.S. Ankara gruplarını köktenci yeşiller içinde sayabiliriz.

Yeşiller

Köktenci yeşiller ve yeşiller ayrımında kesin sınırlar çizmek gerçekten çok güç. Teorik bazdaki bu ayrım, eylemsellikte neredeyse ortadan kalkıyor. Ama yeşiller olarak adlandırabileceğimiz grup, örneğin çevreye zarar veren fabrika bacalarında, bu zararın önlenmesi için fabrikakın kapatılmasını söylemek yerine, filtre takılmasını önerebiliyor.⁽¹³⁾ Bir de köktenci yeşillerden farklı olarak Yeşiller Partisi'nin son dönemindeki savunusunu

ve devamlılığı için çalışmalarını söyleyebiliriz. Bu iki grubun farklılığına daha çok gönüllü katılımcılarının farklılıkları damga vuruyor. Ama sonuçta iki grubun çoğunluğunu sol/ sosyalist geçmişli olanlar oluşturuyor. Bir grup Kemalist de bu grup içinde yer alıyor. Gerçi "Çevre kirlenmesine karşı dikkat çekebilmek için otomobil yarışı düzenleyen"ler de var ama sonuçta birlikte hareket edebiliyorlar. Yeşiller grubundan, S.O.S. İstanbul Çetko (Çevre ve Tüketiciyi Koruma Derneği) ve Doğu Akdeniz çevrecilerini sayabiliriz.

Çevreciler

Bu grubun ve sonrakilerin ortak yönü "politika yapmama" konusundaki istemleri. Çevreciler olarak adlandırılan kesim, politikaya bulaşmadan "çöp toplama", "yere tükürenlere, tükürme", "yere sigara atanların üstünde sigara söndürme" gibi eylemlerle kendilerini ifade ediyorlar(!). Devletin resmi organlarının lanse ettiği "çevrecilik" ve "çevreye duyarlılık" gibi imajları sahiplenmektedirler. Yayın organları olarak Çepeçevre ve Yeşil Çevre vb. gazeteleri sayabiliriz.

Doğa ve Çevre Korumacıları

Bu grupta, Türkiye Çevre Vakfı (T.Ç.V.), Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (T.T.K.D.) ve Doğal Hayatı Koruma Derneği'ni (D.H.K.D.) sayabiliriz. Yapacağım iki alıntı bu grup için açılmalıdır.

"T.Ç.V. geride bıraktığı sürede çevre konularının şu veya bu şekilde bir *uç anlayışa* mal edilmesi düşüncesine şiddetle karşı çıkmış ve bugün, haklılığını herkese kabul ettirmiş bulunmaktadır. Vakfın inancı; çevrenin, hemen her siyasal ve sosyal akımın, üzerinde birleştiği tek nokta olduğu ve olması gerektiğidir."⁽¹⁴⁾

Dikkatli olunması gereken; "kökü dışarda" bazı kesimler bunu (çevre) kötü amaçlar için kullanabilirler ve hatta bu "bölücüler enerji ihtiyacımız olan bu "kriz" döneminde nükleer ve termik santrallere bile karşı çıkabilirler(!). T.Ç.V.'nin bu açıklaması üstüne daha fazla yorumu Ferhan Şensoy'a devrederek devam ediyorum.

"T.T.K.D. politika yapmaz, kuruluşundan bugüne kadar kendini politik olaylardan uzak tutabilmiş nadir gönüllü kuruluşlardan biridir."⁽¹⁵⁾

Sanayi ve Çevre Korumacılar

Bu grubun önde gelen temsilcisi; "Çevko"dur. (Çevre Koruma ve Ambalaj Atıklarını Değerlendirme Vakfı) Kuruluş ve benzerleri, ekolojiye en fazla zarar veren sanayi gruplarının kurduğu bir vakıftır. Çevre kirlenmesinden üreticileri değil, bunları tüketen yurttaşları sorumlu görmektedir. Çok fazla birşey söylemeye gerek yok. Türkiye gibi orta gelişmişliktaki kapitalist ülkelerde, sanayi yatırımcılarının "çevreye" olan duyarlılıkları ancak kâr marjlarına yapacağı etkiyle belirlenir.

Analitik tarzdaki bu ayırmadan çıkarsanabileceği gibi, "Yeşil Hareket" olarak ilk üç grubu içine alan yapıyı adlandırabiliyoruz. Bunun dışında özellikle yeşiller ve köktenci yeşiller

içinde bireylerin kendilerini tanımlamaları üzerinden bazı farklı adlandırmalar da olmakta. Ekoloji veya "Eko" tanımına, ön veya arka takılarla kendilerini ifade etmektedirler. Bu konunun üzerinde durmamın nedeni, bu tanımlar üzerinden politika belirlmeleri. Örneğin ekososyalistler (ya da yeşil sosyalistler) sosyalist yapılarla işbirliğini ön görürken, eko-anarşistler, eko-feministler vb. Datça toplantısı örneğinde olduğu gibi; "Burada sosyalistlerin ne işi var!" ya da "Biz sosyalistlerle niye tartışıyoruz" benzeri tepkiler gösterebiliyorlar.

Bu kesimin büyük çoğunluğunun geçmişinde "sol/sosyalist" pratik bulunmakta. Belki bu yüzden sosyalistlerle yan yana gelme fikri kendilerine çekici gelmiyor. Bir de bu kesim üzerinde "anti-sosyalizm obsesyonu" var. Kendilerince temellendirmelerle, özellikle "Sovyet deneyimine" karşı olma psikolojisi oluşturulmuş. "Sovyetlerin endüstriyalist gelişmeci" bir çizgi izlediği, "kapitalist dünya karşısında kendisini, savaş teknolojisi ve kalkınmacı sanayi çizgisiyle ifade ettiği" gibi suçlamalarla, sosyalist pratiğin "yeşil düşünceyle" ya da "yeşil politika" ile uyuşamayacağı ve birbirinden farklı alanlar olduğu iddiasındalar. Bu önermeler dolayımı ile sosyalistlerle birlik ya da birlikte olma fikri onlar için pek anlam ifade etmemekte.

Kendilerini anlamlandırdıkları bu çizgide, gözden kaçan ya da "hasır altı" edilen bazı noktalar var; ne Marks'ın ne de Lenin'in döneminde ekoloji, doğal denge vb. kavramların bugünkü düzeyde anlamlandırılmayacağı. Bu insanlar kahin ya da falcı olmadıklarına göre, içinde yaşadıkları pratikte oluşturmuşlardır kurgularını.

Sosyalist teorinin bütününde "sömürsüz bir dünya" kurgulaması vardır. Eğer ki "maksatlı" değilsek, bunun insanın insanı sömürmesinin ötesinde anlamlar taşıdığını kavrayabiliriz. Reel deneyimde ise; tek ülkede sosyalizm döneminde –etik kaygılar bir yana– eldeki kazanımı korumak için ve o ana kadar geliştirilmiş çerçeve dahilinde kararlar alındı. Yaşanan ile, bundan sonra yaşanacak pratiğin aynı olacağını söylemekse tam tanımıyla aymazlıktır. Üstüne basarak söylediğimiz Marksist-Leninist kurgu ön kabul olarak özgül bağlamı bir devrim teorisinin inşa edilmesinin gerekliliğidir. Bu oluşum, her konunun çerçevesini net çizen, her konuyu şimdiden ön gören bir kurgulama olamayacağına ve mücadele süreci içinde gelişeceğine göre, şu andan atılacak en iyi ve en doğru adım üst yapı çözümlemelerinde ekolojik dengeye zarar vermeyen ve doğaya uyumlu üretim ve yaşam biçiminin sosyalist bir bilinç ve sosyalist bir sistem dışında realiteye kavuşma olanağının olmadığıdır.

Bir de madalyonun öbür yüzü var, sosyalist kesimden, yenilenmecilik, çoğulculuk, çağdaşlaşmacılık gibi kavramlarla yüzünü Y.T.H.'ye özellikle de yeşil ve kadın (feminist) hareketlerine dönen yapılar var. Bu gruplar bir partinin kiteselleşmesi ya da yüzünü dışarıya dönebilmesinin yolunun "sağa açılan" kapıdan içeri gireceklerle olabileceğini varsaymaktalar. Daha önce de değinildiği gibi özellikle yeşil hareketin büyük bir bölümünün böyle bir kaygısı ya da isteği olduğunu söylemek gerçekten güç. Bu ancak çok küçük bir kesim için, o da kendisini "yeşil sosyalist" olarak tanımlayanlar için geçerli.

Sosyalist bir partinin Y.T.H.'le özellikle de yeşil hareket ve kadın hareketi ile belirli platformlarda ilişkiye, işbirliğine ve güç birliğine gitmesinde itiraz edilecek hiçbir yan yoktur. Ancak mutlak olarak itiraz edilmesi ve karşı durulması gereken görüş, partinin, marksistlerin ve sosyalistlerin bu hareketlerin temsilcileriyle kaynaşacakları ortak çatı sa-

yılmasıdır. Eğer Y.T.H. gerçekten Y.T.H. iseler, en başta siyasal mücadele, siyasal iktidar, sınıf eksenini vb. temel ilkeleri reddetmeleri gerekir. Bu durumda sosyalist ve marksist bir partinin kendini inkar etmeden bu akımlarla aynı çatı altında buluşması mümkün olmayacaktır. Yok eğer "Y.T.H." falan değilse ya da bazı sosyalistler kendi aralarında iş bölümü yapıp içlerinden bazılarını "sen biraz Y.T.H. ol" demişlerse zaten bunda ciddiye alınacak bir yan yok.

Kaynağı olan Batı Avrupa ülkelerinde büyük bunalım yaşayan ve "siyasallıktan uzaklaştıkları için güç ve militan kaybına uğradıkları" saptanan bu hareketlerle, Türkiye özelinde vücut bulan hareketlerin çok dikkati bir analize tutulması gerekli. Bu hareketlere Türkiye'de marksist bir parti çatısı altında özel bir yer ve işlev tanımlamanın bir anlamı yoktur. Bu tür bir tanımlamaya gidenlerin, kendi kafalarındaki kurgulamaları bırakıp, gerçeği görmeleri gerekir. Zaten bu hareketlerin de marksist bir partiye gelmek gibi bir derdlerinin olmadığı açıktır.

Partinin sağa açılan kapı sayesinde kitleleşeceği ya da yüzünü dışarıya döneceği varsayımı, halısınasyondan (varsanı) başka bir şey değildir. Yeni bir sosyalizm söylemiyle sosyalist mücadeleyi ve araçlarını bulandırmak kimseye fayda getirmeyecektir. Ve "sola açılan kapı" yoluyla gerçekleştirilebilecek olanlar görülemeyecektir. Gerçek anlamdaki nicelik ve nitelik tam da "sola açılan kapı"nın dışındadır.

NOTLAR

- 1) Y.T.H'ler genellikle çevre har., yeşil har., feminizm har., eşcinsel har., barış har., anti-nükleer har., ırkçılık-karşıtı har., etnik azınlıklar har., konut işgalleri, mahalle düzeyinde katılımcılık olarak tanımlanır. Ama bu yazı çerçevesinde Y.T.H.'ler, Yeşil (Çevre hareketi (buna dahil olarak anti-nükleer hareket), kadın (feminist) hareketi, barış hareketi ve son olarak da teorik olarak anarşizmin kökleri olması ve pratikte de dünya genelinde öncesinin olmasına rağmen Türkiye'deki niteliği ve konumu yüzünden anarşizm, olarak kullanılacak.
- 2) Savran G., Marksizm ve Y.T.H. Tartışması", *Sınıf Bilinci*, sayı 11, s. 6.
- 3) Savran G., Marksizm ve Y.T.H. Tartışması", *Sınıf Bilinci*, sayı 11, s. 9.
- 4) Savran G., Marksizm ve Y.T.H. Tartışması", *Sınıf Bilinci*, sayı 11, s. 21.
- 5) Savran G., Marksizm ve Y.T.H. Tartışması", *Sınıf Bilinci*, sayı 11, s. 9.
- 6) Savran G., Marksizm ve Y.T.H. Tartışması", *Sınıf Bilinci*, sayı 11, s. 17.
- 7) Savran G., Marksizm ve Y.T.H. Tartışması", *Sınıf Bilinci*, sayı 11, s. 23-24.
- 8) Savran G., Marksizm ve Y.T.H. Tartışması", *Sınıf Bilinci*, sayı 11, s. 25.
- 9) Türkiye'deki Yeşil Hareket üzerine birçok kaynak var. Ben iki dergiden bahsetmek istiyorum. Bkz. Ağaçkakan dergisinin tüm sayıları ve Birikim .dergisinin 57/58 sayısı.
- 10) Bu iki tanımın herkes tarafından kabul edilebilirliği ya da bilimselliği gibi bir iddiam yok. Eksikli olma riskiyle birlikte "yeşil" ve "çevreci" farkını vurgulayabilme amacıyla oluşturulan tanımlar.
- 11) Bu ayrıştırmanın, Birikim 57/58'deki A.M. Nohl'un çalışmasından ufak bir farkla ayrıldığı doğru ama köktencii yeşiller-yeşiller ayrımı bana pratikte daha gerçekçi geliyor.
- 12) Emek Y.S., "Yeşil Hareketi ve Ağaçkakan", *Ağaçkakan* No: 8, s. 2
- 13) S.O.S. *İstanbul Çevre ve Sanayi Konularında Görüşlerimiz*-Bildiri.
- 14) Türkiye Çevre Vakfı; *Çevre*, No: 58 (3/93).
- 15) T.T.K.D. *Tanıtım Bülteni*, 35. Yıl, Ankara, sf: 7.

TASLAKLAR İÇİN SUÇLAMA MATRİS TASLAĞI

İ. Suphi CANDEMİR

Türkiye sosyalist hareketi bir konuda çok kısır kaldı.

Sosyalist öbekler, kendi içlerinden çıkan kötü adamları suçlarken akıllarına nenden-
se Plehanov'dan başka kişi gelmiyor. Bu, yıllardır böyle. 1978 yılında Yalçın Kü-
çük TİP'ten ihraç edildiğinde Parti yöneticileri "işte Plehanov da böyleydi; önce
iyiydi sonra kötüledi" gibi budalaca sözler etmişlerdi. Bu tür budalalıklar bugün de
sürüyor. Yalnız, sosyalizmin felsefe ve teori planında kısır kaldığı bir ülkede, seri
halde Plehanov imalatı yapılabilmesinin nedenleri bir türlü anlaşılamıyor.

Neyse.

Türkiye sosyalist hareketinin ne yapıp edip bu Plehanov merakını yenmesi gereki-
yor. Adam mı suçlayacaksınız? Güzel. Bu adamın bir dönem harekete yararlı oldu-
ğunu ayrıca vurgulamak mı istiyorsunuz? Aferin. Kötülenen adamı Rus devrimin-
den birine mi benzeteceksiniz? O da tamam. Ama, bu iş için Plehanov dışında bir
sürü başkası var. Onlar da "zamanında iyidiler, sonra kötülediler."

İşte, bu konuda kolaylık sağlamak, hizmet sunmak için, bir suçlama matris taslağı
hazırladık. Bu taslak ayrıca genişletilebilir. Kullanımı çok kolay. Devrimci genç,
sol tarafı yukarıdan aşağı okuyarak kızdığı kötü adamdaki özellikleri burada tesbit
edecek. Sonra, bu özelliklerin hangi eski bolşevikte cisimleştiğini bulmak için sü-
tunların üstündeki isimlere bakacak.

Burada bırakırsak eksik kalacak. Çünkü, sosyalist harekette bolşevik pratiğe illa da kötü adam bulmak için bakmak şart değil. Çok iyi, çok esaslı devrimcilerin ve partililerin, birilerine benzetilerek övülmeleri o kişileri teşvik ve dışa dönük imaj açısından gerekli olabilir. Elbette, insanları Lenin'e ve Stalin'e benzetmek münasebetsiz kaçacaktır (bu çok daha dar mekanlarda ve en çok da 'içe dönük tefekkür' sırasında yapılır). Bu nedenle, aşağıdaki matris, bu kez övgü-yüceltme benzetmelerini ve bununla ilgili isimleri içeriyor.

Kolay gelsin.

	Andrey Aleksandrovi ç Yudanov	Lazar Moiseyeviç Kaganoviç	Andrey Yanuaireviç Vişinski	Lavrentiy Pavloviç Beria
Parti çizgisine, mücadeleye zarar veren hainleri zamanında tespit ve teşhis yeteneği; bu özelliklerle, iç konsolidasyonu sağlama becerisi; iç olsun dış olsun her türlü hukuk bilgisi ve meşruiyet anlayışı.			X	
Teori planında yaratıcılık; derin bir felsefi ve kültürel birikimin siyasal mücadelenin hizmetine sunulması.	X	X		X
İnsanlığın ve sosyalizmin en yüce hasletlerinin bir etik değerler manzumesi halinde içselleştirilmesi; yüksek ahlaki standartlar; insan sevgisi; Tolstoycu bir cinsel perhizcilik.				X
Özellikle sanat, edebiyat ve kültür alanlarında geniş ve derin bilgi, yaratıcılık ve yetkinliğin, hoşgörü ile kaynaştırılması	X			

	Grigori Yevseyeviç Zinoviyev	Lev Borisoviç Kamenev	Karl Radek	Yan Ernestoviç Rudzutak	Leonid Serebryakov	Nikolay Ivanoviç Burharin	Yevgeni Alekseyeviç Preobrajenski	Grigori Yakovleviç Sokolnikov
"Yaratıcılık" adına sağa sola yalpalamama; kendisine yönelik teveccühün hakkını verememe.						X		
Zaman zaman parti merkezinden solda yer alarak partinin "aslında en sol olduğu" imajını yaratılama; sorumluluğunu üstlendiği hareketleri yıkıma götürme.			X					
Çok zorunlu ve gerekli olmasına rağmen, para ve finansman işlerine fazla katlayı takma.								X
Devrimci önderliğe kara çalma; akıl almaz suçlama ve çarpıtmalarla parti imajını zedeleme; ihbarcılık.	X	X						
Partinin yüce iradesi karşısında kişiliğini öne çıkarp ezdirmeme; gene partinin yüce iradesinin ürünü olan suçlamaları kabul etmeyip hem partinin imajını zedeleme hem de kendisine tanınan şansı kullanamama.				X				
"Sol görüşlülük" fanatizm çıkış ve teorilerle kafa karışıklığı yaratma.			X				X	
"Yapıcılık" adına parti merkezi ile hainler arasında arabuluculuk yapmaya çalışma. Ortada davranma ve ortamın aslında "bataklık" olduğunu anlayamama.					X			

MARJİNALLİK: Alın Yazısı Değil...

F. TIKVEŞLİ

Türkiye'de solun tarihine baktığımızda, solun birkaç kez toplumsal duyarlılıklara hitap eden bir söylem geliştirebildiğini ve bu söylem sonucu toplumun değişik kesimlerinden yandaş bulduğunu görüyoruz. Bu dönemler (1971 öncesi ve 1975-1980 arası) dışında sol ülke gündemine girememiş, toplumsal kesimlerden yandaş bulamamıştır. 1980 sonrası yıllarda süregelen kişiliksizleştirme ve "apolitikleştirme politikaları" sonucunda sosyalistlerin uzanabileceği nesnellik başkalaştı; yapılan çağrılara ve seslenişlere yanıt veremez oldu. Bu olgu bir çok sol yapının küskünleşmesine yol açtı. Sosyalist sistemin çözülüşünün yarattığı moral bozukluğu da buna eklenince sol kendi içine kapandı ve ciddi bir kan kaybına uğradı. Tüm bunların oluşturduğu ideolojik bunalımlar, solun gündemini ülke gündeminden büyük ölçüde farklılaştırdı. Sol, on yılı aşkın bir süre kendi içinde tartıştı durdu. Ülkemizdeki son gelişmeler yeni bir yükseliş için olanaklar vadederken, sola bir daha bakmakta yarar var.

Bir Kez Daha "marjinallik"

"Bugünün Türkiye'sinde sosyalist hareketin eldeki yapının bütünü içinde 'kıyıda' bir yerlere sıkıştığını inkar etmek herhalde mümkün değildir. (...) Toplumu kökten sarsmasa bile etkileyen bir fikir hareketi olarak ya da düzenin dengelerini kendi başına altüst etmese bile en azından belirleyici maddi etmenlerden biri olarak sosyalizm, bugün Türkiye'de gerçekten 'kıyıda' kalmaktadır, gerçekten marjinaldir." (M. Çulhaoğlu; "Marjinallik Teması Üzerine Çeşitlemeler, *Gelenek*, Sayı: 34, s. 11)

Marjinallik; sözcük anlamıyla toplumun dışında, kıyısında olmak, çoğunluğa aykırılık ve

ayrışıklık gibi "olumsuz" anlamlar taşır. Kavram, genellikle bu olumsuz anlamları ile kullanılır. Marjinallik, sayısal azlığı ifade ettiği gibi, anlatılmak istenenin çoğunlukta kabul görmediğini de belirtir.

Marjinal olmak, bazı marjinaller için bir eziklik olarak algılanırken, bazı marjinaller de birbirlerini marjinal olmakla suçlayabiliyorlar. Fakat tüm bu olumsuzluklara karşın marjinallik kendini çoğunluğa açacak, çoğunluğa anlatacak ve benimsettirecek, yani globalleştirecek iç dinamiklere sahiptir. Marjinal yapıların, toplumun alışlagelmiş tüm kurumlarına karşı durabilme, onları deşifre etme yürekliliği ve dikbaşlılığı gösterebilmesi, hitap ettiği gerçekliği sarsabilecek iç dinamiklerden biridir.

İkincisi, bir karşı duruşu herşeye karşın sürdürebilme inatçılığı ve kararlılığıdır. Bu içsel özellikleri uzun uzadıya sıralamak ve çeşitlendirmek mümkündür; ancak daha önemlisi, bu dinamiklerin nesnelliği etkileme yollarıdır. Marjinal bir yapının toplumsal gerçekliği sarsmasının ve etkilemesinin tek yolu; yapı ile nesnelliğin birtakım etkileşim alanlarının ve keşifim noktalarının bulunması ve bu etkileşimin uzun soluklu olmasıdır. Bu da ancak, marjinal de olsa yapının nesnelliğin içinde, yanibaşında bulunması ile mümkündür.

Bir titreşim odağının durgun bir suda dalgalar yaratabilmesi, ancak o titreşim odağının suyun içinde olması ve titreşmesi ile olanaklıdır. Böyle olduğu zaman, marjinal yapının temsil ettiği ideoloji hedef seçtiği kitleyi etkileyebilir ve ona nüfuz edebilir. Ancak, bu etkileşim tek yönlü değil, çift yönlü bir etkileşimdir; marjinal yapı nesnelliği etkilerken kendisi de ondan etkilenir; onun değişimine göre kendini yeniler, değiştirir. Nesnellik ve marjinal öznenin ilişkilerine baktığımızda, bu ilişkinin birçok boyutu olduğunu görüyoruz. Burada, bu boyutlardan, ilişkiyi kısıtlayan ve marjinal sosyalist öznenin hedeflediği kitleye veya sınıfa ulaşmasına engel olduğunu düşündüğüm üçüne değinmek istiyorum.

Marjinallik ve Yalnızlaşma

Olumsuz boyutlardan birincisi; nesnelliğin marjinal yapıya yabancılaşmasıdır. Sol örgütlerin, çevrelerin veya hareketlerin gündemi ile işçi sınıfının, emekçilerin, kent yoksullarının gündeminin her zaman çakışması beklenemez. Gündemin çakışması sol yapının o yerelliğe ilişkin doğru kültürel, ekonomik, siyasal vb. açılımları üretebilmesi ve günceli yakalayabilmesi ile mümkündür. Oluşturulan bu temelde yapılacak sosyalist politika dolaysız olarak nesnelliğe hitap eder. Ne var ki, bu her zaman böyle olmaz (hatta çok nadir olur!). Sosyalist hareketin içindeki ideolojik sorunlar ve bunalımlar, kapitalizmin nesnellik üzerindeki ideolojik/kültürel baskısı ve saldırıları, sosyalizmin dünya çapındaki yenilgisi ve benzeri nedenlerle işçi sınıfı ile sosyalist hareket arasındaki mesafe açılır, sınıf gitgide sosyalist harekete yabancılaşır. Bu yabancılaşma, sol yapıların daha da yalnızlaşmasına, çaresizliğe ve umutsuzluğa yol açar. Çünkü, nesnelliğe ulaşma çabaları, bizzat bu nesnellik tarafından engellenir. Nesnelliğin bu yabancılaşmasının aşılabilmesi, yoğun, uzun soluklu ve yaşamın tüm alanlarını kapsayan ideolojik/kültürel bir mücadelenin başarabileceği bir iştir. Ülke gerçekliğinin sunduğu yeni olanaklarda, bu, tüm sol yapıların önündeki birincil görevlerden biridir.

Marjinal sol özne ile nesnellik arasındaki ilişkinin bir diğer olumsuz boyutu da; sosyalist öznenin nesnellğe yabancılaşmasıdır. Öznenin nesnellğe hitap edememesi, ulaşamaması ve marjinalliği aşamamasının yarattığı çaresizlik, marjinal yapının kendisini toplumsal gerçekliğin dışında tanımlamasına yol açar. Bunun yaratacağı mistik havayı kullanan böyle bir yapı, kendi içindeki insanlarda "tüm nesnellğe hakim", hegemon bir hava yaratıp onların içinde bulundukları yapının çaresizliğini görmelerinin önüne bir set çeker. Kendini bu şekilde tanımlayan sol özne hızla yalnızlaşır; yalnızlaştığı ölçüde nesnellğe daha fazla yabancılaşır. Yalnızlığı; içe bakan, çaresiz, durağan ve kuruyan bir kavram olarak tanımlıyorum ve marjinallikten ayırıyorum. Yalnızlık, marjinalliğin marjinalliğidir.

Politika üretme ve söylem geliştirme kısırı olan yalnız yapılar, yapılması gereken tüm işleri devrim sonrasına ertelerler. Hem onların marjinal hatta yalnız oluşları çok önemli değildir; çünkü "sosyalistler ancak devrimle globalleşirler". Bu tür söylemlerin etkisiyle kitlelerin içinde hiçbir çalışma yapmayan bu tür sol yapılar birgün kitlelerin siyasal öznenin vereceği mücadelenin yaratacağı çekim gücüne yapılacakları hayaliyle yaşarlar.

Nesnellik ve siyasal özne ilişkilerinin bir başka olumsuz boyutu da marjinal sol yapının, etkilemek ve değiştirmek istediği nesnellğe dönüşmesidir. Bu da ülkemizde sık sık karşılaşılabilen bir olgu. Marjinallikten kurtulma çabaları bazı sol hareketleri ekonomist, popülist ve demokrat bir ideolojiye ve söyleme oturtur. Marjinal yapının yabancılaşmasının karşıtı olan bu boyut, marjinal öznenin nesnellik içinde erimesine, çözülmesine neden olur. "Sınıfa inme", "sınıfın içinden bakma" veya "demokrasi mücadelesini yükseltme" gibi söylemlerle başlayan bu çözülme, Leninizmi terk etmeye ve reformizme yerleşmeye dek varabiliyor.

Somut Projelere Yönelme Gereği

Toplumsal gerçeklik, sol örgütleri veya hareketleri anlatılan iki uç arasında bir konumlanışa iter. Burada önemli olan, siyasal yapının kendini bu gerçekliğin dışında değil içinde tanımlayan tekci (monist) öncülük anlayışına sahip olmasıdır. Ancak bu indirgemeci bir anlayış değildir; sadece, öncünün, kendini, nesnellği etkileyebildiği ve nesnellikten etkilenebildiği bir konuma oturtmasıdır. Nesnellik ile siyasal yapı arasındaki yabancılaşma ancak bu anlamdaki öncülük anlayışı ile kırılabilir.

Ülke gerçeğinde, sosyalistler ile işçi sınıfının kesişim noktaları hızla geçip giderken, sosyalistler kendiliğinden bir tavır içindeki işçi sınıfının peşine takılmaktan ya da bu gerçeklik geçip gittikten sonra siyaset geliştirmekten başka birşey yapamamaktadırlar. Bu siyaset kısırlığı üretkenliğe dönüştürülmedikçe, böyle sürüp gidecek ve yabancılaşma olgusundan daha çok söz edeceğiz. Çünkü, yaşanması olası sorunlar için önceden hazırlıklı olmak, politika üretmek ve işçi sınıfını bununla silahlandırmak, siyasal öncünün birincil görevidir.

Ülke gerçekliğine hitap eden somut toplumsal projelerin üretilmesinin yararlı birçok yönünün bulunduğu inanıyorum. Birincisi, bu tür bir uygulama projeyi hazırlayanlar arasındaki bir siyasallaşmayı getirecektir. İkincisi olarak, böyle somut projeler, sosyalist düşüncenin ülke nesnellği içinde yeniden yeşermesine neden olabilecek, böylece sosyalistlerin nesnellğe ulaşabilmeleri ve onu sarsabilmeleri kolaylaştacaktır.

Üçüncüsü, ulaşılacak istenen kesimler olsun düşmanlar olsun, proje karşısında gösterilen tavır ve yaklaşımlar, projeyi hazırlayan siyasal özneyi kendini yeniden gözden geçirmeye ve sorgulamaya zorlayacaktır. Dördüncü olarak, bu tür toplumsal projelerin belki de en büyük yararı, kapitalizmin teşhiri olacaktır. Geliştirilen her proje, burjuvazinin ürettiği her çözümün kendisi için olduğunu; işçi sınıfına, yoksul halka ve emekçilere düşenin ise bu düzen içinde çözümsüzlükten başka bir şey olmadığını anlatmanın en iyi yolu olacaktır.

Yukarıda anlatılanlar bağlamında üretilen siyasal açılımların, sosyalistlerin marjinalliğini kırma anlamında kitlelerde yerini bulacağına, sosyalistlerin ülke nesnelliğine nüfuz etmelerini kolaylaştıracağına inanıyorum. Sosyalist politikanın bugün yeni açılımlara gereksinimi vardır ve geliştirilecek somut toplumsal projeler bu açılımlara bir basamak oluşturma anlamında önemlidir.

ÖRGÜT SORUNUNUN METODOLOJİSİNE DOĞRU*

Georg Lukacs

Menşevik partileri, proletaryanın ideolojik krizinin örgütlü biçimleri ise, Komünist Parti bu boşluğa bilinçli yaklaşımın örgütlü biçimidir ve bu nedenle özgürlük alanına atılan ilk **bi-linçli** adımdır. Genel anlamda özgürlük alanı kavramını netleştirmiştik ve onun yakınlığının, ekonomik sürecin nesnel gereklerinin birdenbire işlemez olduğunu hiçbir şekilde göstermediğini açıklamıştık. Bunu, özgürlük alanıyla Komünist Parti arasındaki ilişkinin bir incelemesiyle tamamlamamız gerekir.

Herşeyden önce bir nokta açık olmalıdır: burada özgürlük bireyin özgürlüğü anlamına gelmez. Ama bu, tam anlamıyla gelişmiş komünist toplumun, bireyin özgürlüğü hakkında hiçbir bilgi içermeyeceği anlamında alınmamalıdır. Tersine, insanlık tarihinde bu özgürlüğü ciddiye alan ve onu bir gerçekliğe dönüştüren ilk toplum olacaktır. Ancak, bu özgürlük bile, bugünkü burjuva ideologlarının kafalarındaki özgürlükle aynı olmayacaktır. Gerçek özgürlük için gerekli toplumsal önkoşullara ulaşmak için, bugünün toplumunun, ürettiği insan soyuyla birlikte yok olacağı savaşlar vermek gerekir.

"Bugünün kuşağı", der Marx, "Musa'nın uçsuz bucaksız bir alanda yönettiği Yahudi'lere benzer. Yeni bir dünyayı fethetmekle kalmamalı, aynı zamanda yeni bir dünyayı oluşturacak insanlara yer açmak için kendisi yok olmalıdır." ⁽¹⁶⁾ Çünkü bugün yaşayan insanların "özgürlüğü", şeyleştirici ve kendisi de şeyleşmiş mülkiyet gerçeğiyle yalıtılmış bireyin özgürlüğüdür. Diğer (daha az yalıtılmış olmayan) bireylere karşı bir özgürlüktür. Egoistin, kendini diğerlerinden ayıran bireyin özgürlüğüdür, dayanışma ve ortaklığın en fazla etkisiz "düzenleyici düşünceler" olarak varolduğu özgürlüktür ⁽¹⁷⁾. Bu özgürlüğe can vermeyi istemek, pratikte gerçek özgürlükten vazgeçmek anlamına gelir. Yalıtık bireylerin toplumdaki konumları ya da kendi yapıları nedeniyle başkalarına ne olursa olsun elde edebildikleri bu "özgürlük", pratikte çağdaş toplumun özgür olmayan yapısının bireye bağlı olduğu sürece devam edeceği anlamına gelir.

Özgürlük alanı için bilinçli istek, ancak, onu gerçekleştirecek adımları **bilinçli** olarak atmak

* Birinci sayıdan devamla

anlamına gelebilir. Ve bu istek, çağdaş burjuva toplumunda bireysel özgürlüğün, başkalarının özgür olmayışına dayanan tek taraflı bir ayrıcalık vakası olduğu için ancak yoz ve yozlaştırıcı olabileceğinin bilinciyle, bireysel özgürlükten feragat etmeyi gerektirir. Benliğin, gerçek özgürlüğü getirmeye yönelen ve bugün bu hedefe doğru içtenlikle, el yordamıyla ilk çetin ve belli belirsiz adımları atan kolektif iradeye bilinçli olarak tabi oluşunu gerektirir. Bu bilinçli kolektif irade Komünist Partidir. Ve diyalektik sürecin her yönü gibi, o da, ilkel, soyut ve gelişmemiş bir biçimde de olsa, ulaşması beklenen hedefe uygun belirleyenleri, yani dayanışma özgürlüğünü içerir.

Burada birleştirici faktör **disiplindir**. Parti sadece disiplin yoluyla kolektif iradeyi pratiğe dönüştürebilir, oysa burjuva özgürlük kavramının ortaya konması, bu kolektif iradenin kendisini oluşturmasını önler ve böylece partiyi hareket yeteneğinden yoksun bireylerin gevşek toplamına dönüştürür. Daha da önemlisi, birey için de, özgürlüğün- toplumsal gelişim aşamasına denk düşen- çok ilkel bir türü olsa bile, bugünden mümkün olan özgürlüğe ilk adımı atma fırsatını yaratan tek şey disiplindir. Bu, bugünü yenmeyi sağlayan özgürlüktür.

Her Komünist Parti, her burjuva partiden ya da oportünist işçi partisinden daha yüksek bir örgütsel biçimi temsil eder, ve bu kendisini **partinin bireysel üyelerinden daha çok şey talep etmesinde gösterir**. Bu Rus Sosyal Demokrasisindeki ilk bölünmeyle birlikte çok net olarak ortaya çıkmıştır. Menşevikler için (her temelde burjuva parti için olduğu gibi) Parti Programının kabulü üyelik için yeterli iken, Bolşevikler için parti üyeliği devrim işine aktif kişisel katılımla eş anlamlıydı. Parti yapısına ilişkin bu ilke devrim sürecinde değişmedi. Örgütle ilgili üçüncü Kongre tezleri şöyle der: "Komünist bir programı kabul etmek, bir Komünist olmaya niyeti olduğunu duyurmaktır...programın ilk ciddi uygulaması için ilk önkoşul, bütün üyelerin sürekli, her gün birlikte çalışma içinde yer almasıdır." Kuşkusuz bu ilke, çoğu zaman, günümüzde bile yalnızca kağıt üzerinde kalmıştır. Ancak bu onun temel öneminden hiçbirşey eksiltmez. Özgürlük alanı bize birdenbire varolan birşey, bir **gratia irresistibilis** olarak verilemez, aynen "nihai hedef"in bizi sürecin dışında bir yerlerde beklemeyeceği, sürecin her boyutunda içerildiği gibi; aynı biçimde Komünist Parti de proletarya bilincinin devrimci biçimi olarak **doğası gereği bir süreçtir**. Rosa Luxemburg, "örgütün mücadele sonucu oluşması gerektiğini" çok net olarak gördü. Onun hatası, yalnızca, sürecin organik doğasını abartırken, bilinçli örgütün önemini azımsamasıydı.

Ancak artık hatanın ne olduğu görüldüğüne göre, işi örgüt biçimlerindeki süreç unsurunu azımsamaya dek götürmemeliyiz. Rus olmayan partiler, kendilerinden önceki Rus deneyimlerine dayanarak, daha en başından beri örgütlenme ilkelerinden haberdardılar; örgütsel önlemlerinin doğuş ve büyümelerindeki sürecimsi niteliği örtmesine izin vermek yanlış olur. Örgütsel önlemler doğru oldukları zaman, süreci ölçülemeyecek denli hızlandırabilirler ve bilincin berraklaşmasına yönelik en büyük hizmeti görebilirler, ve bu nedenle herhangi bir örgütün varlığının vazgeçilmez bir önkoşuludurlar. Bununla birlikte, komünist bir örgüt, ancak mücadeleyle yaratılabilir, bu türden bir birliğin haklılığı ve gerekliliği her üye tarafından kendi deneyimleri sonucu kabul edildiğinde gerçekleştirilir.

O nedenle, aslolan, kendiliğindenlik ile bilinçli kontrol arasındaki etkileşimdir. Kendi içinde, bu, örgütler tarihinde yeni birşey değildir. Tersine, yeni örgütlerin ilk planda ortaya çıkış biçimi açısından tipiktir. Nitekim, Engels belirli askeri eylem biçimlerinin nasıl durumun nesnel gereklerine bir tepki olarak askerlerin içgüdülerinden kendiliğinden ortaya çıktığını anlatır ⁽¹⁸⁾. Bunlar, hiçbir teorik hazırlık olmadan ortaya çıkmış, ve yaygın teorilerle, dolayısıyla da varolan askeri örgütlenmelerle gerçekte çoğu zaman çelişmişlerdir. Buna karşın etkili olmuşlar, ve ancak daha sonraları ilgili örgütlere içselleştirilmişlerdir.

Komünist Partilerin oluşumunda yeni olan, kendiliğinden eylem ile bilinçli, teorik öngörü arasındaki yeni ilişkiydi; burjuvazinin salt tefekküre dayanan, şeyleşmiş bilincinin tamamen **post festum** yapısına karşı kalıcı bir saldırı ve bu yapının yavaş yavaş yok oluşuydu. Bu değişmiş ilişkinin kökleri, gelişmesinin bu aşamasında proletaryanın sınıf bilincinde varolan **nesnel olanakta**, proletaryanın artık **post festum** niteliği olmayan ve bu nedenle doğru eylem hattının zaten içerildiği kendi sınıf durumuna ilişkin kavrayışında bulunur. Bu, tek tek her işçi için,-kendi bilinci şeyleşmiş olduğundan-, objektif olarak mümkün sınıf bilincine ulaşmanın ve bu sınıf bilincini özümseyebileceği içsel tutumları kazanmanın yolunun, kendi deneyimlerini ancak onları yaşadktan sonra kavrama sürecinden geçmesi gerektiği halde böyledir; yani, bilincin **post festum** karakteri korunmaktadır. Tek tek her işçide birey ile sınıf bilinci arasındaki bu çelişki, rastlantısal değildir. Çünkü burada Komünist Parti, tüm diğer parti örgütlenmelerinden üstün olduğunu iki biçimde gösterir: birincisi, tarihte ilk kez, sınıf bilincinin aktif ve pratik yanı, her bireyin özgün eylemlerini doğrudan etkiler, ve ikincisi, aynı zamanda bilinçli olarak tarihsel sürecin belirlenmesine yardım eder.

Etkinliğin bu iki yönlü anlamı-proleter sınıf bilincinin cisimleştiği bireye ve tarihin akışına eşzamanlı etkisi, yani **birey ile tarih arasındaki somut dolayım**-bugün doğmakta olan örgütün belirleyici özelliğidir. Burjuva partisi olsun, oportünist işçi partileri olsun, eski tip örgütlerde, birey yalnızca "kitleler" olarak, izleyici, önemsiz biri olarak varolabilir. Max Weber bu tür örgütün iyi bir tanımını verir: "Hepsinde ortak olan, aktif kontrolü elinde tutan bir insan çekirdeğinin etrafında rolleri özde daha pasif olan "üyeler" toplaması, üye çoğunluğunu oluşturan kitenin ise sadece nesne konumunda olmasıdır." ⁽¹⁹⁾ Biçimsel demokrasi gerçeği, bu örgütlerde elde edilen "özgürlük", nesne olma rollerini hafifletmez, tersine, bu özgürlük nesne rolünü pekiştirir ve sürdürür. "Yanlış bilinç", bilinçli eylem yoluyla tarihsel süreç müdahale etmenin olanaksızlığı, örgütsel düzeydeki yansımaları, her üyenin eylemi ile sınıfın bütününün eylemini dolayımlayabilecek aktif politik birimler (partiler) oluşturulamamasında bulur. Böyle sınıflar ve partiler kelimenin objektif anlamında aktif olmadıkları için, görünürdeki etkinlikleri sadece anlamadıkları tarihsel güçlerce kaderci biçimde sürüklenmelerinin bir yansıması olduğu için, şeyleşmiş bilinç yapısından ve bilinç ile varoluş, teori ile pratik arasındaki ayırmadan ortaya çıkan tüm semptomları göstermelidirler. Yani, **global kompleksler** olarak, olayların akışına yönelik tümüyle tasarımcı bir konum alırlar.

Buna denk düşen, tarihin akışının, birbirini tamamlayan ama aynı derecede yanlış olan iki tür kavranışının zorunlu olarak aynı zamanda ortaya çıkışıdır: bireyin (liderin) aktif öne-

minin iradeci bir biçimde abartılması ve sınıfın (kitlelerin) öneminin kaderci bir biçimde azımsanması. Parti aktif ve pasif gruplara ayrılır ve ikinci grup ancak ilkinin iradesiyle arada sırada ortaya çıkarılır. Bu nedenle bu tür partilerin üyelerinin sahip olduğu "özgürlük" az ya da çok dışsal olan ve asla tümüyle angaje olmayan gözlemcilerin kaderci biçimde kabullenilmiş olayların akışı ya da bireylerin hatalarıyla ilgili yargıda bulunma özgürlüğünden başka birşey değildir. Bu tür örgütler asla üyelerinin bütünsel kişiliğini kapsamayı başaramazlar, kapsamaya teşebbüs bile edemezler. Uygarlığın tüm toplumsal biçimleri gibi bu örgütler de keskin mekanik işbölümü, bürokratikleşme, hak ve görevlerin kesin olarak tanımlanması ve ayrılmasına dayanır. Üyeler örgüte sadece varoluşlarının soyut olarak kavranmış yönleriyle bağlanırlar ve bu soyut bağlar hak ve görevler olarak cisimleşir⁽²⁰⁾.

Her olaya gerçekten aktif katılım, bir örgütün tüm üyelerinin gerçekten pratik olarak işlerin içinde olması, ancak kişiliğin bütününe angaje ederek gerçekleştirilebilir. Ancak bir toplumdaki eylem ilgili herkesin temel kişisel kaygısı haline geldiği zaman haklar ve görevler arasındaki ayrımı, insanın kendi toplumsallaşmasından ayrılmasının ve onu kontrol eden toplumsal güçlerin elinde parçalanmasının örgütsel biçimini ortadan kaldırmak mümkün olacaktır. Engels, gens yasalarını tanımlarken, bu noktaya çok önem verir: "İç dünyada, henüz haklar ve görevler arasında bir ayrım yoktu."⁽²¹⁾ Marx'a göre, "Hakkın doğası gereği ancak eşit bir standardın uygulanmasından oluşabilmesi", ama ister istemez eşit olmayan bireylerin "ancak başka herşey bir yana bırakılıp, eşit bir bakış açısı altında toplandıkları ve kendilerindeki fazlalıklar görülmediği zaman eşit bir standartla ölçülebilir olmaları" yasanın tipik bir özelliğidir⁽²²⁾.

Bundan dolayı, bu modelden kopan, insanın bütünsel kişiliğinden bu soyutlanışa ve soyut bir bakış açısı altında içerilmeye karşı koyan her insan ilişkisi, insan bilincinin şeyleşmesine bir son verme yönünde bir adımdır. Ancak böyle bir adım, **bütünsel kişiliğin aktif angajmanını** varsayar. Böylelikle burjuva örgütlerdeki özgürlük biçimlerinin, gerçekte özgür olmayışın "yanlış bilinci"nden, yani, insanın biçimsel bir özgürlük konumundan, kendisine yabancı zorlamalar sistemiyle bütünleşmesi üzerine düşündüğü ve bu biçimsel düşünme "özgürlüğü"nü gerçek özgürlükle karıştırdığı bir bilinç durumundan başka birşey olmadığı tümüyle açık hale gelir.

Daha önce sözünü ettiğimiz paradoks ancak bu durum anlaşıldığında çözülebilir. Komünist Parti disiplininin, kişiliğin bütününe hareketin praksi tarafından koşulsuz olarak soğurulmasının, gerçek özgürlüğü sağlamanın tek olanaklı yolu olduğunu söylemiştik. Ve bu yalnızca böyle bir örgüt yoluyla bu özgürlük için nesnel toplumsal önkoşulları kazanan hareket için geçerli değildir, ancak bu yolla **kendisi için de** özgürlüğü elde etmeyi umabilecek olan tekil birey, partinin tekil üyesi için de geçerlidir.

O halde disiplin sorunu, bir yandan, parti için temel bir pratik sorundur, partinin etkili işleyişi için vazgeçilmez bir önkoşuldur. Öte yandan da, yalnızca teknik ve pratik bir sorun değildir: devrim tarihinin en büyük ve önemli **entellektüel** sorunlarından biridir. Bu disiplin ancak en bilinçli unsurun, devrimci sınıf öncüsünün özgür ve bilinçli eylemi olarak

ortaya çıkabilir. Bu sınıfın entellektüel dayanakları olmaksızın gerçekleştirilemez. Bütünsel kişilik ile parti disiplini arasındaki bağlantı tek tek her parti üyesi tarafından en azından sezgi düzeyinde kavranmazsa, bu disiplin şeyleşmiş ve soyut bir haklar ve görevler sistemine doğru dejenere olur ve parti tipik bir burjuva partisi durumuna döner. Dolayısıyla objektif olarak, örgütün, teorik bakış ve eğilimlerin devrimci değeri ya da değersizliğine en büyük duyarlılıkla tepki göstereceği açık hale gelir. Sübjektif olarak, devrimci örgüt sınıf bilincinin çok yüksek bir düzeyini varsayar.

Komünist Parti örgütü ile tek tek üyeleri arasındaki ilişkiyi teorik olarak netleştirmek önemli olsa da, örgüt sorununun ele alınışını biçimsel, etik yanında durdurmak feci olur. Çünkü birey ile bireyin tüm kişiliğini tabi kıldığı hareket arasındaki ilişki, yahtılarak ele alınsa, yalnızca Komünist Partiye özgü değildir. Tersine, pekçok ütopyacı sekin özelliği olmuştur. Gerçekte pekçok sekt bu biçimsel, etik yanı bütün örgüt sorununun sadece bir yönü olarak değil, tek ya da en azından belirleyici ilke olarak görmüşlerdir. Bunun sonucunda da biçimsel, etik yanın önemini çoğu zaman Komünist Partilerden daha iyi ortaya koymuşlardır.

Bununla birlikte, biçimsel, etik ilkeye böyle tek taraflı bir vurgu yapıldığında kendi varlığını olumsuzlar: gerçekliği ulaşılmış, tam bir varlık değil, ulaşılabilecek hedefe yönelik doğru işarettir. Tarihsel sürecin bütünüyle ilişkisi çözüldüğünde ise, doğruluğu da biter. İşte bu nedenle örgüt ile birey arasındaki ilişkiyi ele aldığımızda, partinin insanla tarih arasındaki somut dolayım ilkesi olarak önemini vurgulamıştık. Partide cisimleşen kolektif iradenin, tarihin akışına aktif ve bilinçli olarak müdahale etmesi ve toplumsal devrim süreciyle sürekli, canlı bir etkileşim içinde olması gerektiği esastır. Bireysel bileşenleri de aynı biçimde süreçle ve onun biriktiği devrimci sınıfla etkileşim içinde olmalıdır. Ve ancak bu gerçekleştiğinde bireyden istenenler biçimsel ve etik boyutlarını kaybedebilirler. Bu nedenle Lenin, Komünist Parti disiplininin nasıl sağlanacağı tartışmasında, yalnızca üyelerin adanmışlığının değil, aynı zamanda partinin kitlelerle ilişkisinin ve politik önderliğinin doğruluğunun önemli olduğunu vurgulamıştır.⁽²³⁾

Ancak, bu üç faktör birbirinden bağımsız kavranamaz. Sektlerin biçimsel, etik bakış açısı tam da bu faktörlerin birleşik olduğunu, parti örgütüyle örgütsüz kitleler arasında canlı bir etkileşim olduğunu anlayamadığı için işlemez hale gelir. Bir sekt burjuva toplumuna ne kadar düşman olursa olsun, kendisini burjuvaziden ayıran uçurumun büyüklüğüne ilişkin inancı-sübjektif olarak- ne kadar derin olursa olsun, bu noktada tarihe bakışının burjuvazinininki ile çakıştığını, sonuçta da, kendi bilinç yapısının burjuvazinininki ile yakından ilişkili olduğunu göstermiş olur.

Bu yakınlık, sonal olarak, varoluş-bilinç ikiliğine ilişkin benzer bir bakışa, bunların birliğini diyalektik bir süreç, tarih süreci olarak anlayamayan bir bakışa kadar geri götürülebilir. Bu bakış açısıyla, bu birliğin sektlerin çarpıtıcı aynasında durgunluk içinde donmuş bir varoluş olarak mı, yoksa daha az durgun bir yokoluş olarak mı görüneceği farketmez. Bir mitolojikleştirme süreciyle, devrimci eylem için doğru sezginin hiçbir çekince koymaksızın kitlelere atfedilmesi ile "bilinçli" azınlığın "bilinçsiz" kitleler yararına

eyleme geçmek zorunda olduğunun iddia edilmesi arasında da fark yoktur. Her iki uç da, burada salt birer ilüstrasyon olarak önerilmektedir, bir sektler tipolojisini vermek için en gelişigüzel bir çaba bile bu çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşar.

Ancak, tarihin gerçek sürecini "kitleler" in bilincinin gelişiminden ayrı birşey olarak ele alma anlamında birbirlerine ve burjuvazinin bilincine benzedikleri görülebilir. Sekt, "bilinçsiz" kitlelerin temsilcisi olarak, onların yerine ve onlar yararına davranırsa, parti örgütünün kitlelerden tarihsel olarak gerekli ve bu nedenle diyalektik ayrılığının kalıcılığına donmasına neden olur.

Öte yandan, kitlelerin kendiliğinden sezgisel hareketiyle tamamen birleşmeye kalkarsa, proletaryanın sınıf bilinci ile kitlelerin anlık düşünceleri ve duyguları, vs. arasında basit bir eşitlik kurmak zorunda kalır. Sonuçta, doğru eylemi objektif olarak değerlendirmesini sağlayacak her kriteri feda eder. İradecilik ile kadercilik arasındaki burjuva ikileme yenilir. Tarihin akışının ne nesnel ne de öznel aşamalarının etkili biçimde değerlendirilebileceği bir üstünlük konumunu benimser. Böylece örgütün aşırı abartılması ya da aşırı azımsanmasına yöneltilir. Örgüt sorununu genel olarak tarihsel praksis sorunlarından ve aynı ölçüde strateji ve taktik sorunlarından yalıtılmış halde ele almaya zorlanır.

Sınıf ve parti arasındaki doğru ilişkiye dair kriter ve rehber, ancak proletaryanın sınıf bilincinde bulunabilir. Bir yandan, sınıf bilincinin gerçek, objektif birliği, sınıfın partiden örgütsel ayrılığına rağmen, diyalektik bir ittifakın temelini oluşturur. Öte yandan, yaygın uyumsuzluk, proletaryanın farklı bireylerinde, gruplarında ve katmanlarında bulunan bilincin değişen netlik ve derinlikte oluşu, partinin sınıftan örgütsel ayrılığını kaçınılmaz kılar.

Bukharin haklı olarak sınıf kendi içinde birleşmiş olsa, parti oluşumunun gereksiz olacağına dikkat çeker ⁽²⁴⁾. Sadece şunu sormak gerekir: partinin örgütsel bağımsızlığı, bu kısmın bütün sınıftan bağımsızlaşması sınıf içinde objektif bir katmanlaşmaya denk düşer mi? Yoksa parti sınıftan sadece kendi bilincinin gelişiminin, yani üyelerinin bilincinin gelişimiyle koşullanmasının ve bu gelişime duyduğu tepkinin bir sonucu olarak mı ayrılır?

Kuşkusuz, proletarya içindeki nesnel ekonomik katmanlaşmaları gözardı etmek aptalca olurdu. Ancak bu katmanlaşmaların sınıfsal bölünmeyi belirleyen nesnel farklarla uzaktan yakından ilgisi olmayan nesnel farklara dayandığı unutulmamalıdır. Gerçekte, sınıfsal bölünmeyi belirleyen genel ilkeler bağlamında pekçok yönden alt-bölümler olarak bile sayılamazlar. Örneğin Bukharin, "fabrikaya yeni giren bir köylünün fabrikada çocukluğundan beri çalışan bir işçiden çok farklı olduğunu" söylerken, bu kuşkusuz "ontolojik" bir faktördür. Ama Bukharin'in modern büyük-ölçekli sanayide ve küçük atölyede çalışan bir işçi arasında yaptığı diğer ayırımdan çok farklı bir düzlemde yer alır. Çünkü ikinci durumda üretim sürecinde nesnel olarak farklı bir konumla karşılaşırız.

Birinci durumda sadece bireyin üretim sürecindeki yerinde (ne kadar tipik) bir değişim vardır. O nedenle sorun bireyin (ya da katmanın) bilincinin yeni durumuna ne kadar hızlı adapte olduğu ve daha önceki sınıf durumunun psikolojik kalıntılarının, sınıf bilincinin oluşumunu geciktirici etkisinin ne kadar sürdüğü ile ilgilidir. İkinci örnekte ise, proletarya

içindeki farklı katmanların nesnel ekonomik durumlarından kaynaklanan sınıf çıkarlarının, sınıfın tümünün nesnel çıkarları içinde ayrılmalara neden olacak kadar ayrı olup olmadıklarıyla ilgilidir. O nedenle, ikinci durumda mesele, objektif, atfedilmiş sınıf bilincinin ⁽²⁵⁾ kendisinin farklılaşmış ve katmanlaşmış olarak düşünülmesi gerekip gerekmediğidir. Tersine, ilk bakışta sorun sadece hangi özel-ya da hatta tipik-yaşam durumlarının objektif sınıf bilincinin başarılı gelişimine engel olacağıyla ilgilidir

Sadece ikinci durumun teoride önemli bir sorun olduğu açıktır. Çünkü Bernstein'dan beri oportünistler proletarya içindeki nesnel ekonomik katmanlaşmaları öyle derinlere uzanır biçimde betimlemeye ve değişik proleter, yarı-proleter ve küçük burjuva katmanların "yaşam durumları"ndaki benzerlikleri öylesine vurgulamaya çalışmışlardır ki, **sonuçta sınıfın birliği ve özerkliği yokolmuştur.** (S.P.D.'nin Görlitz Programı bu eğilimin son formülasyonuydu ve daha orada örgütsel sonuçları açıkça ortaya çıkmıştı.)

Kuşkusuz, Bolşevikler bu tür ayrımların varlığını azımsayacak son kişilerdir. Tek sorunlu nokta ontolojik konumlarının ne olduğu, toplumsal-tarihsel sürecin bütünlüğü içinde işlevlerinin ne olduğuna ilişkindir. Anlayışları ne kadar (baskın olarak) taktik ve nereye kadar (baskın olarak) örgütsel analizler ve önlemlerdir? Bu tür sorular ilk bakışta kavramlar üzerine kısır bir tartışmaya yol açıyor görünürler. Ancak bir örgütün-Komünist Parti anlamında-bilincin birliğini, bilincin temelini oluşturan toplumsal gerçekliğin birliğini varsaydığı anımsanmalıdır. Taktik bir birleşme, tersine, toplumsal varlıkları nesnel olarak farklı olan farklı sınıflar arasında erişilebilir ve hatta kaçınılmaz olabilir.

Bu, tarihsel durumlar birçok nedenle belirlenen ama devrimci bakış açısından bir süre aynı yönde ilerleyen hareketleri biraraya getirdiğinde olur. Ancak, toplumsal varlıkları gerçekten farklıysa, o zaman bu hareketlerin yönüne, birleşmiş bir sınıf tabanına sahip hareketlerde görülen zorunlulukla aynı derecede bir zorunluluk eşlik edemez. Yani, birleşik bir yönün varlığı, yalnızca ilk örgüt türünde belirleyici bir unsurdur. Ampirik gerçekliğe dönüşmesi çeşitli durumlarla geciktirilebilir ama uzun vadede baskın çıkacaktır. İkinci örgüt türünde ise, birçok tarihsel durumun bir bileşkesi sonucu bir dizi farklı eğilim birbirine yaklaşır. Kaderin gülümseyişi ve lütufları taktiksel olarak kullanılmalıdır, yoksa belki de hiç geri gelmemecesine yok olacaklardır.

Kuşkusuz, proletaryanın yarı-proleter katmanlarla işbirliği yapmasının olanaklı oluşu rastlantısal değildir. Ancak bu işbirliğinin sadece proletaryanın sınıf durumunda zorunlu bir temeli vardır. Çünkü, proletarya kendisini ancak sınıflı toplumu yıkararak kurtarabileceği için, bu kurtuluş savaşını, toplumun tüm ezilen ve sömürülen kesimleri **yararına** yürütmeye zorlanır. Ama bu kesimlerin kendilerini proletaryanın saflarında mı yoksa onun düşmanı olan kampta mı döğüşürken bulacakları, katışık bir sınıf bilinci olan katmanların bakış açısıyla değerlendirildiğinde, azçok "rastlantısal"dır. Daha önce gösterildiği gibi, bu, proletaryanın devrimci partisinin doğru taktikleri seçip seçmediğine çok bağlıdır. O zaman, aktif sınıfların toplumda farklı bir yere sahip oldukları, sadece proletaryanın evrensel misyonuyla bağlı oldukları bu durumda, (pratikte çoğu zaman uzun sürse de, kavramlar açısından hiçbir zaman rastlantısalılıktan öte gitmeyen) **taktik** düzeyde işbirliği, ancak farklı

örgütler ayrı kalmayı sürdürdüğünde devrimin çıkarlarına hizmet edebilir. Çünkü yarı-proleter katmanların kendi kurtuluşlarının proletaryanın zaferine bağlı olduğunu farkettileri süreç öyle uzundur ve öyle aksiliklerle doludur ki, taktik bir işbirliğinden ötesi devrimin kaderini tehlikeye sokabilir.

Sorumuzu neden bu kadar keskin formüle etmek zorunda kaldığımız artık açıktır. Proletarya içindeki katmanlara denk düşen, (daha zayıf olsa da) karşılaştırılabilir bir toplumsal, sınıfsal katmanlaşma, ve dolayısıyla objektif, atfedilmiş bilincin katmanlaşması var mıdır? Yoksa bu katmanlaşmaların varlık nedeni yalnızca proletarya içindeki tek tek katman, grup ve bireylere gerçek sınıf bilincinin nüfuz etmesindeki görece kolaylık ya da zorluk mudur? Yani, proletarya içindeki gerçekliği söz götürmez katmanlaşmalar, sadece -büyük ölçüde farklılaşır gözüken ama gerçekte nesnel olarak örtüşen-anlık çıkarların değerlendirilmesini sağlayan perspektifleri mi belirler? Ve bu perspektifleri -her işçi tanıyarsa da-yalnızca dünya-tarihsel bir bakış açısından değil, fiilen ve doğrudan doğruya mı belirler? Yoksa bu çıkarlar toplumdaki nesnel farkların bir sonucu olarak kendileri mi farklılaşırlar?

Soru böyle konulduğunda, yanıtla ilgili hiçbir tereddüt olamaz. **Komünist Manifesto'nun** İkinci Kongre Tezlerinde neredeyse kelimesi kelimesine tekrarlanan "proleter devrimde Komünist Partinin rolü"ne ilişkin sözleri, ancak proletaryanın nesnel ekonomik varlığı bir bütün olarak kabul edildiğinde anlamlı olarak kavranabilir. "Komünist Partinin bir bütün olarak proletaryanınkinden bağımsız ve farklı çıkarları yoktur, proletaryanın geri kalan kısmından, bir bütün olarak proletaryanın tutması gereken tarihsel yolun net bir kavrayışına sahip olduğu gerçeğiyle ayrılır. Bu yolun, yalıtık grup ya da mesleklerin değil ama bir bütün olarak proletaryanın çıkarlarını korumak üzere yapabileceği tüm dönemeçlerle ilgilenir."

Ancak bu durumda, değişik işçi partilerinin ve Komünist Partinin oluşumuna yol açan proletarya-içi katmanlaşmalar, proletarya içindeki nesnel, ekonomik katmanlaşmalar değil, sadece sınıf bilincinin gelişiminin aşamalarıdır. Bireysel işçi nasıl Komünist doğmuyorsa, tek tek proleter katmanlar da, ekonomik varlıkları nedeniyle ileride Komünist olmak zorunda değildir. Kapitalist toplumda doğan ve onun etkisi altında büyüyen her işçi, az çok çetin bir deneyim süreciyle kendi sınıf durumunu doğru olarak kavramak zorundadır.

Komünist Partinin mücadelesi proletaryanın sınıf bilinci üzerinde yoğunlaşır. Partinin sınıftan örgütsel ayrılığı, bu durumda, partinin sınıf için onun yararına ve onun yerine savaşmak istediği anlamına gelmez. (Örneğin bu Blanquistlerin yaptığı şeydir.) Böyle birşey yapsa bile, -ki devrim sürecinde ara sıra böyle şeyler olabilir-, bu, ilk etapta ilgili mücadelenin objektif hedefleri için bir savaşma çabası değildir (çünkü uzun vadede bunlar ancak sınıfın kendisi tarafından kazanılabilir ya da elde tutulabilir), sadece sınıf bilincinin gelişimini ilerletme ya da hızlandırma çabasıdır. Devrim süreci-tarihsel bir ölçekte- proleter sınıf bilincinin gelişme süreciyle eşanlamlıdır. Komünist Parti örgütünün geniş sınıf kitlesinden kopması gerçeğinin kendisi, sınıf içi bilinç katmanlaşmasının bir ürünüdür, ama aynı zamanda parti, -erişilebilecek en yüksek bilinç düzeyinde- bu ayrımların ortadan kalkması sürecini hızlandırmak için vardır.

Proletaryanın kendi sınıf bilincine tarihsel biçim verildiğini görebilmesi için, ve benzer biçimde, günlük yaşamın her olayında bir bütün olarak sınıfın çıkarlarının gerektirdiği bakış açısının her işçinin anlayabileceği net bir formülasyona kavuşabilmesi için, son olarak da, tüm sınıfın bir sınıf olarak varolduğunun tamamen farkına varabilmesi için, Komünist Parti bağımsız bir örgüt olarak varolmalıdır. Sekülerin örgütleri, "gerçek" sınıf bilincini (tabii böylesi soyut bir yalıtılma ortamında yaşayabilirse) sınıfın yaşantısından ve gelişiminden yapay bir biçimde ayırırken, oportünistlerin örgütleri bu bilinç katmanları arasında mümkün olan en geri düzeyde, ya da en iyi olasılıkla, ortalama adamın düzeyinde bir uzlaşmaya ulaşırlar. Sınıfın eylemlerinin büyük ölçüde ortalama üyeleri tarafından belirlendiği açıktır. Ancak ortalama statik olmadığı ve istatistiksel olarak belirlenemeyeceği için, zaten kendisi devrimci sürecin bir ürünü olduğu için, kendisini varolan ortalamaya dayandıran bir örgütün gelişmeyi engellemeye ve genel düzeyi de daha geriye çekmeye mahkum olduğu da aynı derecede açıktır. Tersine, bilinçli öncünün bağımsız örgütünde olduğu gibi, belirli bir anda nesnel olarak mevcut en yüksek olasılığın netlikle kurulması, bu nesnel olasılık ile ortalama üyelerin gerçek bilinç durumu arasındaki gerilimi devrim için bir avantaja dönüştürerek hafifletmenin bir yoludur.

Örgütsel bağımsızlık donuktur ve aynı zamanda hiç durmadan kitlelerin en büyük ve en geri kesimlerinin bilinç düzeyini taktik olarak dikkate almazsa, doğrudan doğruya sekterciliğe geri döner. Burada Komünist Parti örgütü için doğru bir teorinin önemini görürüz. Proleter eylemin en yüksek nesnel olasılığını temsil etmelidir. Oportünist bir örgüt yanlış bir teorinin sonuçlarına, Komünist Partiden daha az duyarlıdır, çünkü arada sırada eylem yapma amacıyla az çok gevşek biçimde biraraya gelen heterojen unsurlardan oluşur; çünkü parti tarafından gerçek bir önderlik sunulmaz, daha çok kitlelerin kontrolsüz hareketleri tarafından sürüklenir; çünkü parti katı bir işbölümü içinde yeralan durağan bir liderler ve memurlar hiyerarşisi tarafından birarada tutulur. (Yanlış teorilerin sürekli yanlış uygulamasının, kaçınılmaz olarak partinin çöküşüne yolaçacağı gerçeği ayrı bir konudur.)

Komünist Partinin öncelikli olarak pratik olan doğası, savaştan bir örgüt olduğu gerçeği, onun doğru bir teorisi olmasını varsayar, yoksa yanlış bir teorinin sonuçları onu kısa sürede yıkar. Üstelik, örgütün teorik bir konumlanışın sonuçlarına artan bir duyarlılıkla adapte olmasının yollarına sahip olduğunu bilinçli olarak güvence altına almakla, doğru teorik anlayışları sürekli olarak üreten ve yeniden üreten bir örgüt biçimidir. Böylece eylemde bulunma yeteneği, özeleştirici yeteneği, kendini düzeltme ve teorik olarak gelişme yeteneği, sürekli bir etkileşim içinde birarada bulunurlar. Komünist Parti teoride bile proletaryanın basit bir yansıması değildir. Eğer proletaryanın sınıf bilinci -bir bütün olarak sınıfın düşüncesinin ve eyleminin bir fonksiyonu olarak ele alındığında- organik birşeyse ve sürekli bir akışkanlık durumu içindeyse, o zaman bu durum sınıf bilincinin örgütlü biçimi olan Komünist Partiye de yansımalıdır. Şu tek çekinceyle ki, burada nesnelleşen şey, bilincin daha yüksek bir aşamasıdır. Bilincin evrimindeki az çok kaotik olan iniş çıkışlara, teorinin öngördüğünden çok daha olgun bir sınıf bilincini açığa çıkaran patlamaları, yarı-uyuşuk durgunluk, pasiflik, ve sadece gizli bir ilerlemenin varolduğu durumların izlemesine; "nihai hedef"i doğrudan doğruya yaşanan anın gerektirdikleri ile ilişkilendirmek için gösterilen bi-

linçli çaba karşı koyar ⁽²⁶⁾. Böylelikle partinin teorisinde, sınıf bilinci süreci ve diyalektiği, bilinçli olarak kullanılan bir diyalektik haline gelir.

Sonuçta, teori, parti ve sınıf arasındaki bu kesintisiz diyalektik ilişki, teorinin sınıfın doğrudan gereksinimleri üzerine bu yoğunlaşması, hiçbir şekilde partinin proletarya kitlesi tarafından massedildiği anlamına gelmez. Birleşik Cephe tartışmaları, böyle bir taktik manevranın hemen tüm karşıtlarının diyalektik bir kavrayıştan yoksun olduğunu, proletarya bilincinin gelişiminde partinin gerçek rolünü anlamaktan aciz olduğunu göstermiştir. Birleşik Cephenin, proletaryanın örgüt düzeyinde hemen yeniden birleşmesine yol açacak birşey olarak düşünülmesine neden olan yanlış anlamalardan ise söz etmeye bile gerek yoktur.

Ancak, partinin, günün -görünürde- "reformist" sloganlarına fazla aşına olduğu için ve oportünistlerle ara sıra yaptığı taktik işbirliği nedeniyle komünist niteliğini feda edebileceği korkusu; doğru teoriye, proletaryanın kendini tanımasının tarihsel gelişmenin belirli bir aşamasında kendi nesnel durumuna ilişkin bilgi edinmesi olduğuna, ve gerçek devrimci bakış açısıyla bakıldığında "nihai hedef" in diyalektik olarak bugünün bütün sloganlarında varolduğuna yeterince inanmayan pekçok Komünistin şu anda bile varolduğunu göstermektedir. Komünistlerin, proletaryanın kendi hareketiyle sınıf bilincinin evrildiği gerçek süreci geliştirmesine izin vermek yerine proletarya adına hareket ederek, hala çoğunlukla sektlerin yolundan gittiklerini göstermektedir.

Komünist Parti taktiklerini sınıfın yaşantısının-yanlış bir biçim içinde de olsa-gerçek bir sınıf bilincinin ortaya çıkmaya çalışır görüldüğü yönlerine adapte etmek, kitlelerin anlık taleplerini uygulamak için koşulsuz bir isteklilik içinde olmak anlamına gelmez. Tersine, tam da parti nesnel olarak ve devrimci biçimde erişilebilir en yüksek noktaya gözünü diktiği için-ve kitlelerin anlık talepleri çoğu zaman bunun en önemli yanı, en canlı belirtisidir-bazen kitlelerin tutumuna karşıt bir tutumu benimsemeye zorlanabilir; kitlelere doğru yolu onların anlık isteklerini reddederek göstermelidir. Kitlelerin, ancak **post festum**, pekçok acı deneyimden sonra partinin görüşlerinin doğruluğunu anlayacağı gerçeğine güvenmek zorundadır.

Ancak kitlelerle işbirliği yapmak için doğan bu tür fırsatlar genel bir taktik şemaya yükseletilmemelidir. Dünya-tarihsel bir bakış açısından bakıldığında proleter sınıf bilincinin gelişimi (yani proleter devrimin gelişimi) ve Komünist Partinin gelişimi aslında bir ve aynı süreçtir. Bu nedenle günlük yaşam pratiğinde birbirlerini en yakından koşullarlar. Ama buna rağmen somut gelişimleri bir ve aynı süreç olarak görünmez. Aslında tutarlı bir paralellik de yoktur. Çünkü, sürecin gelişme biçimi, belirli nesnel-ekonomik gelişmelerin proletaryanın sınıf bilincinde oluşturduğu değişiklikler, ve hepsinden önemlisi, bu süreçte partiyle sınıf arasındaki etkileşimin aldığı biçim, hiçbir şematik "yasa"ya indirgenemez.

Partinin olgunlaşma süreci, iç ve dış konsolidasyonu, kuşkusuz sektlerde olduğu gibi bir boşluk içinde gerçekleşmez; tarihsel gerçekliğin sınırları içinde, nesnel ekonomik kriz ve bu krizin devrimcileştiği kitlelerle kesintisiz, diyalektik bir etkileşim içinde gerçekleşir. Rusya'da iki devrim arasında olduğu gibi, olayların gidişi, partiye, henüz belirleyici savaslar bağlanmadan, kendi iç netliğine ulaşmanın yolunu bulması için bir fırsat verebilir.

Ama Orta ve Batı Avrupa'daki kimi ülkelerde olduğu gibi, kriz kitleleri öyle yaygın ve hızlı bir biçimde devrimcileşirebilir ki, kitlelerin bazı kesimleri henüz örgüt için vazgeçilmez önkoşul olan bilinç düzeyine ulaşmadan Komünistler olarak örgütlenebilirler. Sonuçta komünist kitle partileri olarak ortaya çıkan bu partiler ancak mücadeleleri sürecinde gerçek Komünist Partiler haline gelirler. Partilerin ortaya çıkış tipolojisi ne kadar karmaşık olursa olsun, bir Komünist Partinin "yasalar"a uyarak ekonomik krizden organik olarak türediği bazı uç durumlar nasıl sözkonusu olursa olsun, yine de belirleyici adımlar, devrimci öncünün uyumlu bir bütünle bilinçli olarak kaynaşması, yani gerçek bir Komünist Partinin ortaya çıkışı, her zaman bilinçli öncünün bilinçli, özgür eylemi olarak kalır.

İki uç örnek vermek gerekirse, küçük, içe doğru uyumlu bir partinin, proletaryanın geniş kitleleriyle etkileşim yoluyla büyük bir kitle partisine dönüşmesi ile, bir kitle partisinden birçok krizden sonra kendiliğinden komünist bir kitle partisine dönüşmesi arasında fark yoktur. Bütün bu seçeneklerin teorik temeli aynı kalır: ideolojik krizin aşılması, doğru proleter sınıf bilincini kazanma mücadelesi. Bu bakış açısından, kaçınılmazlık unsurunu abartmak ve belirli bir taktiğin seçilmesinin bir dizi eylemi açığa çıkaracağını (devrimin gidişatını belirlemekten söz etmeye bile gerek yok), ve kaçınılmaz bir süreçle daha uzak hedeflere bile ulaşılmasını sağlayacak bir zincirleme reaksiyonu başlatacağını varsaymak, devrim için tehlikelidir. Ve en büyük ve en iyi örgütlenmiş Komünist Partinin en başarılı eyleminin, proletaryayı – tam bilincinde olmasa bile– kendisinin de ulaşmak istediği bir hedef uğruna savaşılmaya, doğru biçimde yönlendirmekten öte birşey yapacağına inanmak daha az öldürücü değildir. Proletarya kavramını tamamen statik ve istatistik terimler içinde düşünmek de aynı şekilde aptalca olur; Lenin'in gözlemlediği gibi "kitleler kavramı da mücadelenin akışı içinde değişir". Komünist Parti, proleter sınıf bilincinin devrimin çıkarlarına hizmet eden bağımsız bir biçimdir. Onu, iki yönlü diyalektik ilişkisi içinde doğru olarak kavramak önemlidir: hem bu bilincin biçimi olarak, hem de bu bilincin biçimi olarak, yani hem bağımsız hem de tabi bir olgu olarak.

Sürekli değişse ve kendini değişen koşullara adapte etse de, taktik ve örgütün, parti ve sınıfta ayrılması, o halde, kesindir. Bu ayrım parti içinde taktik ve örgütsel sorunları uyumlulaştırma çabasının alabileceği biçim sorununu gündeme getirir. Partinin iç yaşantısıyla ilgili deneyimlerimiz için, kuşkusuz, şimdiye dek tartışılan sorunlar için olduğundan çok daha fazla, gerçek bir komünist örgüt yaratmak için aldığı gerçek ve bilinçli önlemleriyle Rus Partisi'ne güvenmemiz gerekir.

"Çocukluk hastalıkları" döneminde Rus olmayan partiler çoğu zaman sekte bir parti anlayışına eğilim gösterdiler. Ve benzer biçimde daha sonra "dış" etkinliği, yani partinin kitlelere yönelik propagandif ve örgütsel çabalarını, "iç" yaşantılarının ihmalıyla birleştirdiler. Açıkça ki bu da kısmen, büyük kitle partilerinin hızla büyümesi, yaşamsal kararların ve eylemlerin neredeyse sürekli birbiri ardına gelmesi, ve partinin enerjisini "dışarıya" doğru yönlendirme gereksiniminin neden olduğu bir "çocukluk hastalığı"dır. Ancak bir hataya yol açan nedenler zincirini kavramak, bu hatayı kabul etmek anlamına gelmez. Özellikle eylemlerini "dışarıya" yönlendirmenin doğru yolu, partinin iç yaşantısında taktikle örgüt ara-

sında keskin bir ayırım yapmanın ne kadar anlamsız olduğunu açıkça gösterdiğinde, ve bu içsel birliğin partinin "içe dönük" yaşantısı ile "dışa dönük" etkinlikleri arasındaki yakın bağları ne kadar kuvvetle biçimlendirdiği açık olduğunda. (Bu, şu anda her Komünist Partinin, içinden çıktığı ortamdan devraldığı ampirik ayırım neredeyse aşılabilir olsa da, doğrudur.)

O halde herkes doğrudan kendi günlük pratik deneyiminden, parti örgütünün merkezileştirilmesinin (onu izleyen ve onun diğer boyutundan başka birşey olmayan tüm disiplin sorunlarıyla birlikte) ve taktik insiyatifler alma yeteneğinin, birbirlerini karşılıklı olarak değiştiren kavramlar olduğunu öğrenmelidir. Bir yandan, partinin istediği taktiğin kitleler üzerinde etkili olabilmesi gerçeği, kitlelerin kendilerini parti içinde kabul ettirebilmelerini varsayar. Ve sadece mekanik olarak değil, partinin tek tek parçalarının merkezi otorite tarafından sıkıca kontrol edilmesi gerektiği ve dış dünyaya karşı kolektif iradenin gerçek uzuvları olarak görev yapmalarını sağlayacak disipline başvurarak değil. Daha çok şu anlama gelmelidir; partinin o kadar homojen bir yapısı olmalıdır ki, her yön değişikliği tüm güçlerin yeniden kümelenmesi anlamına gelmeli, her tutum değişikliği tüm parti üyelerine yansımalıdır. Kısacası, örgütün, yön değişikliklerine, aktif mücadelenin bas-kısındaki artışa ve geri çekilme gereksinimine, vs. duyarlılığı en yüksek derecesine ulaşır. Bunun "mekanik itaat" [Kadavergehorsam] için bir talebi ima etmediği durumu tartışmanın gerekli olmadığına inanıyorum. Çünkü örgüt saflarındaki bu duyarlılığın, bireysel sloganların yanlışlığını pratik içinde ortaya çıkıncaya teşhir etmenin en iyi yöntemi olacağı, ve sağlıklı ve üretken bir özeleştirinin mümkün olacağı bir durum yaratmak için yapılabileceğin en çoğunu yapacağı açıktır (27).

Öte yandan, partinin katı örgütsel kohezyonunun ona sadece eylem için gerekli objektif gücü sağlamadığını söylemeye bile gerek yoktur. Aynı zamanda parti içinde, pratik sorunlara etkin bir müdahale ve bu sorunların sundukları fırsatları kullanmak için gerekli olan iç atmosferi yaratır. Öyle ki, partinin tüm kaynakları tümüyle merkezileştirildiğinde, kendi dinamikleri gereği partiyi ileriye, eyleme ve insiyatiflere doğru zorlamalıdır. Tersine, örgütün kohezyonunun yetersiz olduğu duygusu, taktik kararlar ve hatta partinin temel teorik konumlanışları üzerinde zorunlu olarak engelleyici ve sakatlayıcı bir etki bırakmalıdır. (Örneğin, Kapp Putsch zamanında Alman Komünist Partisi'nde olduğu gibi.)

Üçüncü Kongre'de onaylanan örgüt üzerine tezlerde, "komünist bir parti için parti örgütünün politik olarak aktif olamayacağı hiçbir dönem yoktur" denmektedir. Yani devrimci hazırlıklılık ve devrimci eylemin kendisi kalıcı taktik ve örgütsel olanaklardır, ama bu, ancak taktik ve örgütün birliği bütünüyle kavrandığında doğru olarak anlaşılabilir.

Taktik örgütten ayrılırsa ve her ikisinin de, proletaryanın sınıf bilincinin evrildiği aynı süreçle ilgili olduğu anlaşılmasa, o zaman taktik kavramı kaçınılmaz olarak oportünizm ve Putschizm arasındaki ikileme yenilir. O durumda "örgütlü eylem", ya "bilinçli azınlığın" iktidarı alma çabası içindeki yalıtık eylemi, ya da kitlelerin dar görüşlü isteklerini tatmin etmeye yönelik "reformist" bir önlem olurken, örgüte ise, sadece eylem için "hazırlık"la ilgili teknik bir rol verilecektir. (Bu hem Serrati ve destekleyicilerinin, hem de Paul Levi'nin görüşleri için geçerlidir.)

Devrimci durum sürekli olabilir ama bu proletaryanın her an iktidarı alabileceği anlamına gelmez. Sadece genel nesnel ekonomik durumun bir sonucu olarak, ekonomik durumun kitleselerde ortaya çıkardığı her değişimin, her hareketin, proletaryanın kendi sınıf bilincini ilerletmek için kullanabileceği devrimci bir yöne çevrilme eğilimi taşıdığı anlamına gelir. Bu bağlamda bu sınıf bilincinin bağımsız ifadesinin iç evrimi, yani Komünist Parti, en önemli faktördür. Durumun devrimci yanı ilk olarak ve en çarpıcı biçimde toplumsal kurumların sürekli artan istikrarsızlığında görülür, bu durumun kendisi de, burjuva toplumunun dayandığı dengeyi yaratan güçler arasındaki dengesizlik tarafından yaratılır. Proleter sınıf bilincinin bağımsızlaştığı ve nesnel bir biçim kazandığı gerçeği, ancak bu biçim her an, o anın proletarya için devrimci anlamını gerçekten temsil ettiğinde, proletarya için anlamlıdır.

Bir devrimci durum nesnelliğinde, o halde, devrimci Marksizmin doğruluğu, teorisinin "genel" doğruluğundan çok daha fazladır. Çünkü tümüyle pratik hale gelmiştir ve en son gelişmelere uymuştur, teori günlük her adımın rehberi olmalıdır. Ve bu ancak teori kendisini saf teorik niteliğinden arındırıp tümüyle diyalektik hale gelmesiyle mümkün olur. Yani, genel ile özel, kural ile kuralın altında "sınıflandırılan" tekil durum, kural ve uygulaması, ve dolayısıyla teori ile pratik arasındaki her gerilimi pratikte aşmalıdır. Oportünistlerin taktik ve örgütü, tüm diyalektik yöntem iddiasını bırakan bir reel politikaya dayanır; anın taleplerini yatıştırmak teorideki sağlam dayanaklarını feda etmek için tam gerektiği kadarını yaparlar, öte yandan, günlük pratiklerinde ise, örgütün şeyleşmiş biçimlerinin katı klişelerine ve taktik rutinlerine yenilirler.

Tersine, Komünist Parti anın taleplerinden hiç geri kalmamalıdır ve kendi içinde bu talepler ile "nihai hedef" arasındaki diyalektik gerilimi korumalı ve yaşatmalıdır. Bireyler için bu, devrimci bir reel politikanın hiçbir zaman düşünemeyeceği bir "deha"ya sahip olmak anlamına gelir. Aslında komünist örgüt ilkesinin bilinçli gelişimi, eğitim sürecini devrimin öncülüğü içindeki pratik diyalektikte başlatmanın en iyi yolu olduğu için, bunu yapmaya hiçbir zaman zorlanmaz. Taktik ile örgütün birliği, teorinin her uygulamasına ve her taktik adıma doğrudan örgütsel destek verme gereksinimi, dogmatik katılığa karşı bir savunma olarak bilinçli biçimde uygulanmak üzere, koruyucudur. Çünkü bu katılık, kapitalizm altında büyüyen şeyleşmiş bir birinci olan kişilerce benimsenen her teori için sürekli bir tehdittir. Klişeleşmiş bilinci yaratan aynı kapitalist ortam, krizle belirlenen son durumunda sürekli olarak yeni biçimler aldığı ve böylece hiçbir klişeleşmiş bakış açısının ulaşamayacağı bir yerde konumlandığında, bu tehlike çok daha büyüktür. Bu nedenle, bugün doğru olan yarın yanlış olabilir. Doğru doz alındığında tıbbi olarak tedavi edici olan, doz çok fazla ya da çok az olduğunda öldürücü olabilir. Lenin'in, komünist dogmatizmin bazı biçimlerine ilişkin olarak gözlediği gibi, "Kişi sadece bir küçük adım daha attığında" - aynı yöne doğru bir adım olsa gerektir- "doğru yanlışa dönüşür" (28).

Şeyleşmiş bilincin etkilerine karşı mücadelenin kendisi, inatçı savaşlarla dolu uzun bir süreçtir ve bu etkilerin biçiminin ya da belirli olguların içeriğinin önceden belirlenebileceğini düşünmek yanlıştır. Ancak şeyleşmenin bugün yaşayan insanlar üzerindeki egemenliği gerçekte böyle bir etki yapar. Şeyleşme bir noktada aşılsa, bu kez de bu zafere yolaçan bilinç

durumunun kendisinin yeni bir şeyleşme biçimine doğru körelmesi tehlikesi ortaya çıkar. Örneğin, kapitalist bir sistemde yaşayan işçiler, burjuva toplumunun ekonomik ya da yarı-şıl biçimlerinin, insanın "ebedi", "rasyonel" ve "doğal" ortamını oluşturduğu yarı-şılmasını yenmek zorundadırlar. Alışın oldukları toplumsal ortama duymuş oldukları aşırı saygıyı kesmek zorundadırlar.

Ancak iktidarı aldıktan sonra, açık bir sınıf savaşında burjuvaziyi devirdikten sonra, Lenin'in "komünist kibirlilik" olarak tanımladığı şeyin, işçiler için, daha önce burjuvaziyle karşılaşırken gösterdikleri Menşevist ürkeklik kadar tehlikeli olduğu görülebilir. Çünkü tarihsel materyalizm, doğru kavrandığında ve oportünist teorilerle keskin karşıtlık içinde, toplumun gelişiminin sürekli olarak -niteliksel anlamda⁽²⁹⁾ yeni olgular ürettiği var-sayımından yola çıkar; her komünist örgüt, tarihin her yönünden öğrenme yeteneğini ve duyarlılığını mümkün olduğu kadar artırmaya hazır olmalıdır. Dün bir zafer kazanmak için kullanılan silahların, yarının mücadelelerinde bir engel haline gelmeyeceğinden emin olmalıdır. Lenin, biraz önce aktarma yaptığımız, NEP döneminde Komünistlerin görevlerine ilişkin konuşmasında şöyle der: "Sıradan askerlerden öğrenmeliyiz".

Esneklik, taktiklerini değiştirme ve uyarlama yeteneği ile sıkıca örülmüş bir örgüt, sadece bir ve aynı şeyin iki yüzüdür. Bütün bunların yörüngesi, komünist örgüt biçiminin en derin anlamı, komünist çevrelerde bile nadiren bütünlüğü içinde kavranır. Ve bu, hem doğru eylem olanağı, hem de Komünist Partinin içsel gelişme kapasitesi buna bağlı olduğu halde böyledir. Lenin, devrimi yapacak ve zaferi kazanacak insan malzemesine ilişkin her türlü ütöpik görüşü reddetmekte ısrar eder: bu malzeme zorunlu olarak, kapitalist toplumda yetişen ve kapitalist toplum tarafından bozulan insanlardan oluşur.

Bununla birlikte, ütöpik umutları ya da hayalleri reddetmek, kadcerciliğin tek seçenek olduğu anlamına gelmez. Ancak insanın kapitalizm varolduğu sürece içsel olarak dönüşebileceğini ummak ütöpik bir hayal olduğu için, bu durumun yıkıcı etkilerini hafifletecek, kaçınılmaz olarak ortaya çıktıklarında onları hemen düzeltebilecek ve ürettikleri marazi oluşumları yok edecek örgütsel araçlar ve güvenceler bulmalıyız. Teorik dogmatizm, kapitalist bir ortamda her insanın ve her örgütün sürekli maruz kaldığı fosilleşme eğilimlerinin sadece özel bir biçimidir. Kapitalist şeyleşme süreci insanı hem aşırı bireyselleştirir, hem de mekanik biçimde nesneleştirir⁽³⁰⁾. İnsan doğasına yabancı olan işbölümü, insanları etkinlikleri içinde kemikleştirir, onları işlerinde otomatlara ve rutinin kölelerine dönüştürür. Buna karşı aynı zamanda, işte tatmin olmanın ve kişiliğini gerçekleştirmenin olanaksızlığıyla boş ve soyut birşeye dönüştürülen, artık ün ya da mülkiyet peşinde koşan kaba bir egoizme dönüştürülen bireysel bilinci aşırı geliştirir. Bu eğilimler, bir mucizeyle üyelerinin iç dünyalarını değiştirme iddiasında hiçbir zaman bulunmayan Komünist Partide de zorunlu olarak varolacaktır. Ve amaçlı eylemin gerekleri de, Partiyi belirli bir dereceye kadar işbölümüne zorladığında ve bu kaçınılmaz olarak kemikleşme, bürokratikleşme ve yozlaşma tehlikesini getirdiğinde, bu daha da doğrudur.

Partinin iç yaşantısı buna, bu kapitalist kalıta karşı sürekli bir mücadeledir. Sahip olduğu tek belirleyici silah, tüm parti üyelerini biraraya getirme ve onların, kişiliklerinin bü-

tünüyle parti yararına etkinliğe girişmelerini sağlama yeteneğidir. Bir insanın partideki işlevi, görevleri özenle ve adanmışlıkla ama yalnızca resmi görevler olarak yerine getirilebilen bir hizmet birimi olarak görülmemelidir; tersine, her üyenin etkinliği, olanaklı her türlü parti işine uzanabilmelidir. Üstelik, parti üyelerinin, kişiliklerinin bütünüyle partinin ve devrimin tüm yaşantısıyla canlı bir ilişkiye girebilmeleri, zorunlu olarak kemikleşme tehlikesiyle karşı karşıya olan salt uzmanlar olmaktan çıkabilmeleri için, bu etkinlik mevcut işe göre değişmelidir. Burada, bir kez daha, taktik ve örgütün çözülmez birliğini görüyoruz. Partideki her hiyerarşi, (mücadele kızıştığında bir hiyerarşinin olması kaçınılmazdır) belirli yeteneklerin, mücadelenin özel bir safhasının nesnel gereklerine uygunluğuna dayanmalıdır. Devrim bir safhayı geride bıraktığında, sadece taktikleri ya da sadece örgüt biçimini (legal yöntemlerle illegal yöntemleri değiştirmek gibi) değiştirerek yeni durumun gereklerine adapte olmak mümkün değildir. Ek olarak parti hiyerarşisi yeniden düzenlenmelidir: kadroların seçimi, mücadelenin yeni safhasına tümüyle uygun olmalıdır (32). Kuşkusuz bu, "hatalar" ya da krizler olmaksızın pratiğe geçirilemez. İlerlemesine sürekli olarak bu tür tehlikeler eşlik etmese, Komünist Parti, kapitalizmin okyanusunda kutlanmış kişilerin huzur içinde dinlendiği fantastik ütöpik bir ada olurdu. Komünist Parti örgütünde belirleyici biçimde yeni olan, bu iç tehdide karşı giderek gelişen bir bilinçle mücadele etmesidir.

Partinin her üyesi tüm kişiliğini ve tüm varlığını partiye bu şekilde adarsa, o zaman aynı merkezileştirici ve disipline edici ilke, üyelerin iradeleri ile parti önderliğinin iradesi arasında canlı bir etkileşime nezaret edecektir, ve parti önderliğinin üyelerin irade ve isteklerine, öneri ve eleştirilerine gerekli ağırlığı vermesini güvence altına alacaktır. Partinin her kararı, partinin tüm üyelerinin eylemiyle sonuçlanmalıdır ve her slogan tekil üyelerin bütün fiziksel ve ruhsal varlıklarını riske sokan hareketlere yolaçar. Tam da bu nedenle hem konumları gereği eleştiri yöneltmeleri anlamlıdır, hem de deneyimleri ve kuşkularıyla birlikte bu eleştiri yapılmaya zorlanırlar.

Eğer parti sadece, normalde pasif izleyici rolü verilen sıradan üye kitesinden yaıtılmış bir görevliler hiyerarşisinden olursa, parti yalnızca arada sırada bir bütün olarak hareket ederse, bu durum üyelerde, kör bir güven ve önderliğin günlük eylemlerine ilişkin duyarsızlıkla birlikte belirli bir kayıtsızlık üretecektir. Üyelerin eleştirileri en fazla **post festum** (kongrelerde, vs.) türden olacak, gelecekteki eylemler üzerinde nadiren herhangi bir belirleyici etkisi olacaktır.

Tüm üyelerin partinin günlük yaşantısına aktif katılımı, üyenin kendisini tüm kişiliğiyle partinin tüm eylemlerine adanma gereksinimi, önderliği, kararlarını üyelerin gerçekten makul bulacağı biçimde almaya ve üyeleri bu kararların doğruluğuna ikna etmeye zorlayacak tek yoldur. Çünkü bu yapılmadığında kararlar başarıyla uygulanamazlar. (Parti örgütü ne kadar ayrıntılı olursa ve her üyeye intikal eden görevler ne kadar önemli olursa -bir sendikada delege olmak gibi-bu gereksinim kendisini o kadar dayatır.) Ancak aynı zamanda, eyleme girilmeden önce ve eylem sırasında bile, bu diyaloglar tam da, parti bütününe iradesi ile Merkez Komite'nin iradesi arasındaki bu canlı etkileşime yolaçmalıdır;

karardan eyleme fiili geçişi düzeltemeli ve değiştirmelidir. (Ve burada da etkileşim, merkezleşme ve disiplin derecesiyle doğru orantılı olarak artar.)

Bu eğilimler ne kadar derine kök salarsa, burjuva parti politikasının bir kalıtı olarak yaşıyan, önder ile kitleler arasındaki sert karşıtlık o kadar çabuk ortadan kalkacaktır. Bu süreç, resmi hiyerarşideki yeniden düzenlemelerle hızlandırılacaktır. Ve -şu anda kaçınılmaz olan- **post festum** eleştirisi; somut ve genel, taktik ve örgütsel deneyimlerin giderek daha fazla geleceğe yönelik olan alışverişine dönüşecektir. Özgürlük -klasik Alman düşünürlerinin farkettiği gibi- pratik birşeydir, bir etkinliktir. Ve Komünist Parti, ancak tüm üyeleri için bir etkinlik dünyası haline gelerek, burjuva bireyin olayların anlayamadığı kaçınılmaz akışıyla karşılaştığında aldığı pasif rolü gerçekten aşmayı umabilir. Ancak o zaman ideolojik biçimini, burjuva demokrasisinin biçimsel özgürlüğünü ortadan kaldıracaktır. Haklar ve görevlerin ayrımı, ancak liderler kitlelerden ayrıldığında, **onların temsilcileri** olarak davrandıklarında, yani kitlelerin benimsediği tutum bir tür mütefekkir kadercilik olduğunda olanaklıdır. Oysa gerçek demokrasi, haklar ve görevler arasındaki ayrımın ortadan kaldırılması; biçimsel bir özgürlük değil, yakından bütünleşmiş ve dayanışma ruhuyla işbirliği yapan kolektif bir iradenin üyelerinin **etkinliğidir**.

Sürekli olarak karalanan parti "tasfiyeleri" sorunu, yalnızca aynı sorunun öbür yüzüdür. Burada, her sorunda olduğu gibi, ütopyadan gerçekliğe ilerlemek gerekiyordu. Örneğin, İkinci Kongre'nin 21 Koşulu'nda kapsanan, her yasal partinin zaman zaman bu tür tasfiyelere girişmesi gerektiğine ilişkin talebin, Batıda yeni doğan kitle partilerinin ulaştığı gelişme aşamasıyla uyuşmayan ütöpik bir talep olduğu ortaya çıktı. (Üçüncü Kongre, bu konudaki görüşlerini çok daha ihtiyatlı biçimde formüle etti.) Ancak, bu maddenin yer almış olması, yine de "hata" değildi. Çünkü ilkenin hangi tarzda uygulanacağı tarihsel koşullarla belirlenecek olsa da, Komünist Parti'nin içsel gelişiminde tutması gereken yöne açıkça ve doğru olarak işaret ediyordu. Tam da örgüt sorunu devrimin karşılaştığı en derin entelektüel sorun olduğu için, o sırada pratikte gerçekleştirilemese de, bu tür sorunların devrimci öncünün bilincinde yer almasının yaşamsal önemi vardı. Rus Partisinin gelişimi, bu sorunun pratik önemini mükemmel biçimde gösterir. Ve taktikle örgütün çözülmez birliğince ima edildiği gibi, bu sorunun önemi, partinin içsel yaşantısının sınırlarını aşar, parti ile tüm işçilerin geniş kitleleri arasındaki ilişkiye dek uzanır. Rusya'da partinin temizlenmesi devrimin farklı aşamalarına göre birçok farklı biçim almıştır. En sonuncusunda, geçen yılın ağustosunda, kitlelerin partiyi temizleme işine katılabilmesi için, parti üyesi olmayan işçi ve köylülerin deneyimlerinden yararlanmaya dayanan ilginç ve önemli ilkenin sıkça uygulanışına tanık olduk. Bu, bundan sonra partinin, kitlelerin yargılarını körce kabul etmeye hazır olduğu anlamına gelmiyordu. Ancak partinin, kitlelere yabancılaşan, yozlaşmış, bürokratikleşmiş ve devrimci açıdan güvenilmez olan unsurlar dışarı çıkarılırken, kitlelerin öneri ve iurazlarını hesaba katmaya istekli olduğu anlamına geliyordu.

Dolayısıyla, bu en samimi içsel sorun, Komünist Partinin gelişiminin daha ileri bir aşamasında parti ile sınıf arasındaki en samimi içsel ilişkiyi gösteriyor. Örgüt içinde, bilinçli öncü ile geniş kitleler arasında varolan keskin ayrımın, sadece, sınıfın bütününün ve onun

bilincinin homojen ama diyalektik olan gelişme sürecinin bir boyutu olduğunu gösteriyor. Ancak aynı zamanda, süreç ne kadar net ve enerjik bir biçimde anın gereklerini tarihsel bir perspektif içine yerleştirerek dolayımarsa, bireyi yalıtık etkinliği içinde o kadar net ve enerjik bir biçimde içine çekeceğini; ondan o kadar fazla yararlanabileceğini, onu olgunluğun doruğuna ulaştırarak yargılayabileceğini gösterir.

Bir bütün olarak parti, eylemi sayesinde, ulus, meslek, vs. ile yaşam biçimlerine (ekonomi ve politika) dayanan şeyleşmiş bölünmeleri aşar. Çünkü devrimci birliğe ve işbirliğine yönelir ve proleter sınıfın gerçek birliğini kurmayı hedefler. Ve bir bütün olarak yaptığını, tekil üyeleri için de yapar. Sıkı örülmüş örgütü ve bunun getirdiği çelik disiplin ve bütünsel adanış talebi, kapitalist toplumda yaşayan bireyin bilincini karartan şeyleşmiş tülleri yırtar. Bunun emek isteyen bir süreç olduğu ve henüz yeni başladığımız gerçeğinin, bizi, burada algıladığımız ilkeyi ve sınıf bilinçli işçi talebini olabildiğince açıkça ortaya koymaktan alıkoymasına izin verilemez: "özgürlük alanı"nın yaklaşması. Tam da Komünist Partinin yükselişi ancak sınıf bilinçli işçilerin bilinçli başarısı olabileceği için, gerçek bilgi yönünde her adım, aynı zamanda, bu bilgiyi pratik gerçekliğe dönüştürmeye yönelik bir adımdır.

Eylül 1922.

NOTLAR

- (1) Felsefenin Sefaleti, s.140.
- (2) Kitle Grevi.
- (3) Ibid., s.65. Bu sorun ve aşağıda tartışılacak olan diğerleri hakkında çok ilginç bir makale için bak. J. RÇvai, "Kommunistische Selbstkritik und der Fall Levi", *Kommunismus* II, 15/16. Kuşkusuz burada onun sonuçlarının ayrıntılı bir tartışmasına giremem.
- (4) Bu konunun sonuçları üzerine Lenin'in Junius Pamphlet ve Dünya Savaşında Almanya, Polonya ve Hollanda solunun tutumuna ilişkin eleştirilerinden (*Gegen den Strom*) aktarıldı. Ama Spartaküs Programı bile devrim sürecine ilişkin modelinde proletaryanın karşılaşıacağı işlerin oldukça ütöpik ve dolayimsız bir açıklamasını içerir. Bak. *Bericht über den Gründungspartheitag der K.P.D.*, s.51.
- (5) Örgüt sorunları üzerine metodolojik olarak doğru bir eleştirinin bir örneği için Lenin'in 11. Rusya K.P. Kongresi'ndeki konuşması aktarıldı. Bu konuşmada Lenin, sınanmış komünistlerin ekonomik sorunlardaki başarısızlığı üzerinde durur ve bazı hataların semptomatik niteliğini gösterir. Bu vurgunun onun bireylere ilişkin eleştirisini keskinleştirmedeği açıktır.
- (6) Bir önceki makeden aktarma.
- (7) Rosa Luxemburg'un David'in Mainz Kararı'na karşı polemigi, Kitle Grevi, s.76 ve Legalizmin "İncil"ine ilişkin argümanlarından aktarma, viz. Engels'in, Fransa'da Sınıf Savaşları'na Ön-sözü, *Programmrede am Gründungspartheitag der K.P.D.*, ss.22 et seq.
- (8) Bu görüş sadece Devrimin sözde yavaş gelişmesinin sonucu değildir. Daha 1. Kongre'de Lenin endişesini "mücadele öyle fırtınalı olabilir ki işçi kitlelerinin bilinci olayların hızına yetişemez" diyerek belirtmiştir. Benzer biçimde, K.P.nin sadece burjuva ve sosyal demokrat "de-

mokrası" iflas ettiği için iktidarı reddetmesi gerektiğini söyleyen Spartaküs Programı'nın görüşü, burjuva toplumunun objektif çöküşünün proletaryada devrimci sınıf bilincinin oluşmasını önceleyebileceği inancına dayanır. **Bericht über den Gründungsparteitag der K.P.D.**, s.56.

- (9) Buradaki ifadelerinin iyi bir seçkisi *Gegen den Strom*, ss.516-17'de bulunabilir.
- (10) "Sınıf Bilinci" makalesinden aktarma.
- (11) *Gegen den Strom*, s.412.
- (12) Bu, Rusya sözkonusu olduğunda sorunun sonunda çözüldüğü anlamına gelmez. Tersine, kapitalizme karşı mücadele sürdüğü sürece o da sürecektir. Ama Rusya'da, kapitalist düşünce ve duygu tarzının proletaryaya etkisi daha zayıf olacağından, Avrupa'da aldığından daha farklı (ve belki daha zayıf) biçimler alacaktır. Bu sorun konusunda bak. **Lenin**, "Sol" Komünizm-Bir Çocukluk Hastalığı, s.589.
- (13) *Anti-Dühring*, s.312.
- (14) "Tarihsel Materyalizmin Değişen İşlevi" makalesinden aktarma.
- (15) *Terrorismus und Kommunismus*, s.82. Politika alanında Troçki'nin Kautsky'yle polemiklerinin, Hegel'in Kant'ın bilgi teorisine karşı saldırısında getirdiği temel argümanları yinelenmiş olması salt bir rastlantı değildir (kuşkusuz filolojik bir bağlantı yoktur). Hegel'in *Werke*'si XV, s.504'den aktarma. Kautsky, tesadüfen, gerçek eğilimler üzerine somut bir bilgi elde etmek mümkün olmasa da kapitalizmin yasalarının gelecek için koşulsuz olarak geçerli olduğunu daha sonra iddia etmiştir. *Die proletarische Revolution und ihr Programm*, s.57.
- (16) *Fransa'da Sınıf Savaşları*, Seçme Eserler I içinde, s.193.
- (17) Kant ve Fichte'de etğin metodolojisinden aktarma; gerçekte bu bireycilik muhtemelen hafifler. Ama örneğin Fichte, Kant'ın formülasyonuna çok yakın olan, "komşunun özgür olabilmesi için kendi özgürlüğünü kısıtla" formülasyonunun (kendi sisteminde), mutlak değil yalnızca hipotetik bir geçerliliği olduğunu vurgular. *Die Grundlage des Naturrechts*, 7, IV, *Werke* (yeni basım), Cilt II, S.93.
- (18) *Anti-Dühring*, ss.189 ve özellikle s.191-2.
- (19) *Wirtschaft und Gesellschaft*, s.169.
- (20) Bu örgüt türlerinin iyi bir tanımı 3. Kongre'nin Örgüt Üzerine Tezler'inde (II,6) bulunabilir. Orada bunlarla burjuva devlet örgütü arasında doğru bir karşılaştırma yapılmaktadır.
- (21) **Allenin**, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Seçme Eserler II, S.279.
- (22) *Gotha Programının Eleştirisi*, Seçme Eserler II, s.22.
- (23) "Sol" Komünizm-Bir Çocukluk Hastalığı, ss.518-9.
- (24) **Bukharin**, *Klasse, Partel, Führer*, *Die Internationale*, IV, s.22, Berlin, 1922.
- (25) Bu kavramın tanımı için, bak. "Sınıf Bilinci" makalesi.
- (26) Nihai hedef ile özel eylem arasındaki ilişki üzerine, "Ortodoks Marksizm Nedir?" makalesinden aktarma.
- (27) "Bireyler için söylediklerimizi bazı çekincelerle politika ve partiler için söyleyebiliriz. Akıllı adam hata yapmayan biri değildir, böyle insanlar yoktur ve olamaz. Akıllı adam çok önemli hatalar yapmayan, yaptığı da, onları nasıl çabukça ve kolayca düzeltebileceğini bilen adamdır." **Lenin**, "Sol" Komünizm-Bir Çocukluk Hastalığı, s.527.
- (28) *Ibid.*, s.581.
- (29) Birikim üzerine tartışmalar halen bu nokta üzerinde durmaktadır. Savaş ve emperyalizm üzerine tartışmalarda daha da keskin biçimde vurgulanır. *Gegen den Strom*, s.321'de Kautsky'ye

karşı Zinovyev'den aktarma. Ve Rusya K.P.'nin 11. Kongresi'nde Lenin'in devlet kapitalizmi üzerine konuşmasında daha da keskince: "Sahip olduğumuz biçimi içinde devlet kapitalizmi, hiçbir teori tarafından ve hiçbir literatürde analiz edilmemiştir; şu basit nedenle ki bu terimle normal olarak ilişkilendirilen tüm düşünceler burjuva hükümetine ve burjuva toplumuna ilişkindir. Ancak kapitalizm tarafından döşenmiş yolu bırakmış, ama kendine özgü bir yolu henüz kazanmamış bir toplumsal düzenimiz var. Çünkü devletimiz burjuvazi değil proletarya tarafından yönetiliyor. Ve sahip olacağımız devlet kapitalizminin türü bize, Komünist Parti'ye ve işçi sınıfına bağlı olacak."

- (30) Bu noktada, "Üyeleşme ve Proletaryanın Bilinci" makalesinden aktarma.
- (31) Bak. 3. Kongre'nin Örgüt Üzerine Tezleri'nde parti basınıyla ilgili çok ilginç bölüm. Bu gereklilik Madde 48'de çok açık olarak belirtilir. Ancak tüm örgütlenme tekniği, örneğin parlamenter partinin Merkez Komite'yle ilişkisi, legal ve illegal çalışmanın değişimi, vs., bu ilkeye bağlıdır.
- (32) Bak. Lenin'in 6 Mart 1922'de Tüm Rusya Metal İşçileri Kongresi'nde yaptığı konuşma, ve yeni ekonomik politikanın parti örgütü açısından getirdikleri üzerine Rusya K.P.'nin 11. Kongresi'nde yaptığı konuşma.
- (33) Lenin'in Pravda, 21 Eylül 1921'deki makalesinden aktarma. Bu örgütsel önlemin, aynı zamanda K.P.'nin otoritesini artırmak ve işçi kitleleriyle ilişkilerini güçlendirmek için parlak bir taktik araç olduğunu algılamak için daha fazla tartışmaya gerek yoktur.